

HELSINGIN YLIOPISTO

Espoolaiset ostoskeskukset muisteltuina ja koettuina arjen paikkoina

Kulttuuriperinnön maisteriohjelma, etnologia
Maisterintutkielma

Laatija:
Aino-Liina Ritolammi

Ohjaaja:
Pia Olsson

19.5.2025
Helsinki

Työn nimi: Espoolaiset ostoskeskukset muisteltuina ja koettuina arjen paikkoina

Tekijä: Aino-Liina Ritolammi

Kuukausi ja vuosi: Toukokuu 2025

Sivumäärä: 70 + liitteet

Avainsanat: etnologia, kaupunkietnologia, ostoskeskukset, kauppakeskukset, Espoo, kaupunkitutkimus, kulttuuriperintö, muistitieto

Tiivistelmä:

Maisterintutkielmassani tarkastelen espoolaisia ostoskeskuksia arjen paikkoina ja kulttuuriympäristöinä. Olen kiinnostunut ostoskeskuksiin liitetystä merkityksistä ja mielikuvista. Tutkimusaineistoni on kirjoituskutsulla kerätty teemakirjoitusaineisto, jossa vastaajat ovat saaneet sekä muistella ostoskeskuksia että kertoa nykyisiä kokemuksiaan niistä. Käytän analyysissäni muistitietotutkimuksen ja eritoten kulttuurisen muistin tutkimuksen tarjoamia työkaluja, sillä kiinnostukseni kohdistuu ensisijaisesti siihen, mitä kertoja pitää merkityksellisenä ostoskeskuksissa kerrontahetken tilanteessa.

Espoossa on paljon lähiöihin rakennettuja ostoskeskuksia, joiden taustalla ovat vaikuttaneet kaupungistuminen, asumalähiöperiaate ja aluerakentaminen. Hajanaisen kaupunkirakenteen vaikutuksesta Espoon viiteen kaupunkikeskukseen on syntynyt myös suuria kauppakeskuksia, jotka ovat huojuttaneet lähiöiden ostoskeskusten asemaa. Ostoskeskukset ja kauppakeskukset ovat tulleet osaksi espoolaista kaupunkiympäristöä eri periaatteiden ja kehityskulkujen myötä. Kaupungin ja sen kaupallisen kentän fragmentaarisuuden takia tutkimuskenttäni on antoisa ja kaupunkietnologisesti otollinen. Tutkimusaineistossani kauppakeskukset on tuotu osaksi kerrontaa ostoskeskuksista ja joissakin tapauksissa niitä myös suhteutetaan pieniin ostoskeskuksiin.

Tutkielmani metodologia muodostuu lähiluvusta ja muistitietotutkimuksen tarjoamista välineistä. Hyödynnän tutkielmassani ennen kaikkea nostalgian ja kulttuurisen muistin käsitteitä tarkastellessani ostoskeskuksiin liittyviä muistoja ja kokemuskerrontaa.

Analysoin kerronnassa esiintyviä teemoja ja merkityksenannon käytäntöjä ostoskeskusten ja kauppakeskusten kehikossa. Aluksi keskityn aineistossa esiintyvään muisteluun, jossa ostoskeskuksiin nivoutuu moniulotteisia merkityksiä. Ostoskeskukset näyttäytyvät arjen monipuolisen toiminnan paikkoina sekä oman elämäntarinan ja -tapahtumien näyttämöinä. Lisäksi niihin liitetään vahvaa nostalgian tunnetta, mikä näyttää ostoskeskukset lämpiminä ja elinvoimaisina paikkoina. Muistelua tehdään nykyhetkestä käsin, jolloin ostoskeskusten nykytila tunnustetaan muistelussa.

Toisessa analyysiluvussani keskityn kerronnassa ilmenevään kritiikkiin, joka kohdistuu nykytilaan ja erityisesti suuriin kauppakeskuksiin. Lopuksi avaan ostoskeskuksiin liittyvää huolta sekä toiveita niiden urbaanin perinnön jatkumosta.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimusaihe	1
1.2	Tutkimuskysymykset	2
1.3	Kaupunkietnologia	3
1.4	Ostoskeskukset urbaanina perintönä	5
1.5	Espoo kehystenä	9
2	Aineisto	12
2.1	Aineiston tuottaminen	12
2.2	Kirjoitetun aineiston tulkinta	13
2.3	Tutkijapositio ja tutkimusetiikka	15
2.4	Espoolaiset ostoskeskukset	16
3	Metodologia, teoria ja käsitteet	22
3.1	Metodologia ja teoria	22
3.2	Muistitieto	24
3.3	Nostalgia	28
3.4	Lähiön, ostoskeskuksen ja kauppakeskuksen käsitteet	30
4	Espoolaisten ostoskeskusten muistelu	31
4.1	Ostarit osana omaa elämäntarinaa	31
4.2	Ostarinostalgia	40
5	Ostoskeskukset muisteluhetkellä	47
5.1	Kauppakeskukset kritiikin kohteina	47
5.2	Huoli ostoskeskuksista	53
6	Lopuksi	58
	Lähdeluettelo	62
	Liitteet	71

1 Johdanto

1.1 Tutkimusaihe

Väkiluvultaan Suomen toiseksi suurin kunta Espoo on kaupunkialueena pirstaleinen koostuen nykyään viidestä kaupunkikeskuksesta: Espoon keskus, Espoonlahti, Leppävaara, Matinkylä ja Tapiola.¹ Kaupungin aluerakenteelle on sen hajautuneisuuden takia ominaista asutuskeskusten ja lähiöiden keskittyminen viiden kaupunkikeskuksen ympärille. Kaupunkialueen kehittyessä ympäri Espoota on 1950-luvulta alkaen syntynyt lukuisia ostoskeskuksia ja kauppakeskuksia, jotka ilmiöinä liittyvät vahvasti alueen muuhun rakentamiseen ja kaupunkikehitykseen.

Espoossa ostoskeskusrakentaminen käynnistyi Tapiolasta, jonne 1950-luvulla alettiin rakentamaan puutarhakaupunginosaa. Ostoskeskusten rakentaminen kiihtyi koko maassa 1960-luvulle tultaessa. Ostoskeskukset olivat tyypillisesti eri liiketiloista koostuvia yksikerroksisia rakennusryhmiä, jotka yhdistyivät toisiinsa katetuilla jalankulkuväylillä tai avoimella torimaisella tilalla. Suomen ensimmäinen täysin katettu ostoskeskus Heikintori valmistui Tapiolaan vuonna 1968.² Ensimmäinen automarket Maxi-market puolestaan avautui Espoon Leppävaaraan vuonna 1971.³ Ostoskeskuksia rakennettiin ympäri Espoota runsaan lähiörakentamisen sivutuotteena läpi 1960- ja 1970-lukujen. Ostoskeskusten toisen kukoistuskauden voi nähdä alkaneen 1980-luvulla, jolloin niiden rakentaminen lisääntyi Espoossa jälleen.⁴ Alusta alkaen espoolaisia ostoskeskuksia on yhdistänyt muun muassa kehittynyt joukkoliikenne sekä merkittävyys kaupunginosan julkisessa tilassa kohtaamispaikkoina ja liikenteen solmukohtina.⁵ Samalla lähiosakeskukset ovat sopineet jalankulkijoille, ja varhaiset ostoskeskukset oli suunniteltu palvelemaan nimenomaan alueen asukkaita.⁶ 2000-luvulle tultaessa ostoskeskuksia suuremmat kauppakeskukset ovat vähentäneet lähiosakeskusten paikallista merkitystä, mikä on koitunut joidenkin pienten ostoskeskusten kohtaloksi, kun palvelut ja ihmiset eivät ole enää kohdanneet. Suomen kaupungeissa ostoskeskusten asema on yleisesti

¹ Tietoa Espoosta, espoo.fi.

² Ahlfors et al. 2021, 21–22.

³ Ahlfors et al. 2021, 23; Saresto et al. 2004, 21.

⁴ Laitinen & Huuhka 2012b, 132–135.

⁵ Ahlfors et al. 2021, 37.

⁶ Hankonen 1994, 242.

ollut haastava, kun asiakkaat ovat siirtäneet arjen ostokset ja kohtaamiset hypermarketeilla varustettuihin kauppakeskuksiin.⁷

Ostoskeskuksella tarkoitetaan kiteytetysti rakennusta, johon on keskittynyt eri liiketoimijoita. Erilaisia liikekeskusten määritelmiä ovat ainakin ostoskeskus, kauppakeskus, liikekeskus ja hypermarketkeskus. Myös kauppahallit ja kauppiastavaratalot voidaan nähdä lukeutuvan tähän määritelmäryhmään.⁸ Liikekeskuksen käsitteen alle on tavallisesti katsottu kuuluvan ostoskeskukset ja kauppakeskukset.⁹ Tutkielmani kannalta merkittäviä ovat ne kaupalliset keskukset, joita Espoossa asuvat ja aikaa viettäneet ihmiset ovat käyttäneet ja keräämässään aineistossa kuvailleet. Enimmäkseen ne ovat ostoskeskuksia, kauppakeskuksia ja hypermarketkeskuksia.¹⁰

Maisterintutkielmani aiheen löysin Kaupunkiakatemian ylläpitämältä sivustolta, jolla välitettiin opinnäytetöiden aiheita. Sivustolla KAMU Espoon kaupungin museo tarjosi aihepiirejä liittyen Espooseen ja espoolaisuuteen. Museota kiinnosti erilaiset espoolaista identiteettiä kartoittavat aihepiirit, joista yksi oli ostoskeskukset. Aihe tuntui kaupunkitasolla merkittävältä mutta myös itselleni läheiseltä ja antoisalta, sillä havaitsin aiheen välittömän yhteyden kaupunkietnologian tutkimusperinteeseen. Ostoskeskuksissa kiinnostukseni kohdistuu ihmisiin eli ostoskeskusten käyttäjiin. Minusta tuntui luontevalta lähteä tutkimaan espoolaisten ostoskeskusten käyttäjiä, sillä olin erityisesti kiinnostunut heidän kokemuksistaan, muistoistaan ja tavoistaan merkityksellistää ostoskeskuksia. Aineistonkeruun myötä huomasin ostoskeskusten merkityksen vastaajien menneisyyden ja alueellisen historiakuvan rakentumisessa.

1.2 Tutkimuskysymykset

Maisterintutkielmassani selvitän, minkälaisina arjen kulttuuriympäristöinä espoolaiset ostoskeskukset on nähty ja nähdään nykypäivänä. Kysymykseen pääsen kiinni kirjoituskutsulla kerätyn muistelu- ja kokemusaineiston avulla tarkastelemalla sitä, miten espoolaisten ostoskeskusten käyttäjät merkityksellistävät ostoskeskuksia

⁷ Ks. mm. Mäenpää 2013; Saresto et al. 2004, 10.

⁸ Laitinen 2012a, 8.

⁹ Saresto et al. 2004, 11.

¹⁰ Mukaan lukien ns. automarketit.

ympäristöinä ja toiminnan paikkoina. En ole pelkästään kiinnostunut siitä, miten ostoskeskukset koetaan nykyhetkessä, vaan myös niihin liitetyistä menneisyyden kuvista. Tutkimuskysymyksiäni ovat: *Miten espoolaisia ostoskeskuksia merkityksellistetään? Minkälaista menneisyyden ja nykyisyyden kuvaa muistoilla rakennetaan espoolaisista ostoskeskuksista?*

Tutkimuskysymyksiini vastatakseni tarkastelen aineistostani heijastuvia teemoja ja kerrontatapoja, joiden avulla espoolaisista ostoskeskuksista kerrotaan ja niitä muistellaan. Näitä esittelen analyysiluvuissa 4.1 ja 4.2. Ostoskeskusten ohella tarkastelen suurten kauppakeskusten merkitystä vastaajien muistoissa ja kokemuksissa, koska kauppakeskukset korostuvat omana ilmiönään keräämässäni aineistossa. Aineistossa ostoskeskusten merkitykset tulevat joissakin tilanteissa esiin, kun niitä suhteutetaan uudempiin kauppakeskuksiin. Näihin merkityksenantoihin ja kerrontahetken kokemuksiin syvennyn tutkielman analyysiluvuissa 5.1 ja 5.2.

Tutkielmani kontekstissa näen ostoskeskukset ja kauppakeskukset arjen kulttuuriympäristöinä, jotka ovat tulleet osaksi espoolaisten arkea eri aikoina ja eri perustein. Esittelen tutkielmani paikantumisen kannalta merkittäviä tutkimusaloja ja -kirjallisuutta alaluvuissa 1.3 ja 1.4.

Ostoskeskukset ja kauppakeskukset ovat Espooseen laajasti juurtunut kaupunki-ilmiö, ja ne vaikuttavat monen arkeen. Ostokulttuurin kehittyessä ostoskeskukset ja niitä seuranneet kauppakeskukset eivät ole enää pelkkiä ostamisen ja kuluttamisen paikkoja, vaan myös sosiaalisia kohtaamispaikkoja. Näitä paikkoja käyttäjät tekevät merkityksellisiksi monin eri tavoin. Paikkaan liitetyt merkitykset kokevat vaihtelua etenkin silloin, kun paikka on muutoksen kohteena tai myllerryksessä. Tällaisessa asemassa espoolaisten ostoskeskusten voi nähdä olevan, kun suuret kauppakeskukset ovat vieneet niiltä tilaa ja painoarvoa Espoon kaupunkikeskusten läheisyydessä. Espoota ja sen kaupallista verkostoa taustoitan alaluvuissa 1.5 ja 2.4.

1.3 Kaupunkietnologia

Suomalaisen etnologian ja kansatieteen juuret ovat maaseudun väestön ja talonpoikaisen elämäntavan tutkimuksessa.¹¹ Kiinnostus kaupunkeihin muodostui viimeistään 1960-luvulta alkaen, kun maaltamuutto kaupunkeihin kiihtyi ja

¹¹ Lappi 2007, 47.

etnologisessa tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota etenkin työväestöön.¹² Kaupunkietnologiassa tutkimusorientaatio oli pitkään menneisyyteen katsovaa, ja kiinnostuneita oltiin esimerkiksi maaseudun elämäntapojen ja perinteiden siirtymisestä ja jatkuvuudesta kaupungissa.¹³ Kaupunkilaista elämäntapaa tutkittiin vain vähän.¹⁴ Sitten tutkimusintressit ovat kohdistuneet muun muassa kaupunkien ruohonjuuri- ja mikrotasolla tapahtuviin ilmiöihin.¹⁵

Sijoitan tutkielmani kaupunkietnologian tutkimusperinteeseen. Kaupunkietnologian suuntauksessa tunnustetaan kaupunkien erityisyys elinympäristöinä ja asukkaita muovaavina kokonaisuuksina. Kiinnostus on kohdistunut ihmisten toimintaan, kulttuurin tuottamiseen ja asemoitumiseen kaupungissa, mutta etnologien katse kiinnittyy usein myös hiljaisiin ja arkisiin prosesseihin, joita ei yleisesti havaita.¹⁶ Näen, että ostoskeskukset ovat tässä mielessä mielenkiintoinen tutkimuskenttä, koska ne ovat näkyviä ja huomattavia rakennettuja ympäristöjä, joissa tapahtuu kuitenkin paljon arkista ja hiljaista toimintaa, jota ei aktiivisesti tehdä näkyväksi.

Kaupunkietnologisessa tutkimuksessa on ymmärretty, että kaupunkia on käytännössä mahdotonta tarkastella huomioimatta sen fragmentaarisuutta. Kaupungin moninaisuus ei ole koskaan täydellisesti tutkijan tavoitettavissa.¹⁷ Keskittymällä Espoon ostoskeskuksiin ja sen käyttäjiin, pystyn havainnollistamaan ostoskeskusten tasolla rakentuvia paikkasuhteita ja merkityksenannon prosesseja, jotka nivoutuvat osaksi laajempaa espoolaisuuden ja kaupunkiympäristön kokemista. Ymmärrän, että kaupungin fragmentaarisen luonteen sekä tutkielman ja aineistoni puitteissa en pysty selvittämään kokonaisen, eheän kaupunki-identiteetin rakentumista, vaan nimenomaan palasia siitä.

Kaupunkietnologian saralla on tehty paljon tutkimusta ruohonjuuritason kokemuksista kaupungissa. Tutkimuksessa on keskitytty sekä menneisyyden kaupunkikuvaan muistitietoa käyttäen että nykyhetken kaupunki-ilmiöihin. Tiina-Riitta Lappi on tarkastellut kaupunkietnologisessa väitöskirjassaan Jyväskylän

¹² Lappi 2007, 47, 67.

¹³ Lappi 1999, 242; Lappi 2007, 48, 67.

¹⁴ Lappi 2007, 67.

¹⁵ Mm. Lillbroända-Annala 2017, 118–120.

¹⁶ Lappi 1999, 245–246.

¹⁷ Lappi 2007, 11.

kaupungin erilaisia tilallisuuden tulkintoja.¹⁸ Lapin väitöskirja on toiminut huomattavana tutkimusalan taustoittajana ja auttanut minua paikantamaan omaa tutkielmaani kaupunkietnologian jatkumoon. Toisena merkittävänä lähtökohtana kaupunkietnologian otteeseen tutkielmassani oli teos *Memories of My Town. The Identities of Town Dwellers and Their Places in Three Finnish Towns*, jonka artikkeleissa esitellään kaupunkilaisten kuviteltuja ja koettuja kaupunkitiloja.¹⁹ Teoksen artikkeleissa minua kiinnostavat kokemukset ja merkitykset kaupungeista elin- ja toimintaympäristöinä sekä kaupunkiin liitetty nostalgia.

Muistitietotutkimusta ja kaupunkitutkimusta yhdistetään muun muassa artikkeliteoksessa *Muistin kaupunki*²⁰, joka on auttanut tutkielmani paikantumista sekä kaupunkietnologian että kulttuurisen muistitietotutkimuksen kentälle.

Arkielämästä nousevia ilmiöitä ja arkitietoa tarkastelemalla on mahdollista korostaa ja ilmentää sitä, kuinka kaupunkilaiset omaa kaupunkiaan käyttävät ja hahmottavat.²¹ Tämä on tutkielmassani mielekäs lähestymistapa, jolla pystyn esittämään ostoskeskukset ja kauppakeskukset kaupunkilaisten arjen paikkoina ja kokemusten näyttämöinä. Samalla esiin nousevat muistitiedon, kokemuksellisen tiedon ja arkitiedon merkitykset ja arvo kaupunkiympäristössä.

1.4 Ostoskeskukset urbaanina perintönä

Ostoskeskukset ovat merkittävä osa Espoon kaupunkiympäristöä. Tutkielmassani näen ostoskeskukset urbaanin perinnön ilmiönä johtuen niiden historiasta ja merkityksistä. Urbaani perintö on kaupunkiympäristössä esiintyvää ja rakentuvaa kulttuuriperintöä. Kulttuuriperintö on yleisellä tasolla nähty asioina ja ilmiöinä menneisyydestä, joita halutaan muistaa ja säilyttää. Samanaikaisesti ne ovat nykyisyydessä asioita, joilla luodaan muun muassa paikkasuhteita, itseymmärrystä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä historiakuva.²² Kulttuuriperinnön voi karkeasti jakaa aineelliseen eli rakennettuun ja materiaaliseen perintöön sekä aineettomaan kulttuuriperintöön. Kulttuuriperintö ei ole kuitenkaan vain pala menneisyydestä, koska prosessilla, jolla kulttuuriperintöä tuotetaan ja vaalitaan, on nykyisyyteen ja

¹⁸ Lappi 2007.

¹⁹ Åström et al. (toim.) 2004.

²⁰ Lento & Olsson (toim.) 2013.

²¹ Lappi 2005, 297.

²² Smith 2006, 3–4.

tulevaisuuteen suuntaava tähtäin. Perintöä pyritään siis säilyttämään tuleville sukupolville.²³

Lähiöt ja esikaupungit voidaan ilmiöinä liittää osaksi alueen kulttuuriperintöä ja rakennettua perintöä.²⁴ Ostoskeskusten perintö taas liittyy läheisesti kaupungistumiseen sekä asumalähiöiden ja esikaupunkien muodostumiseen.²⁵ Lähiöitä ja niiden perintöä on tutkittu etenkin sosiaalitieteissä, maantieteissä, taidehistoriassa ja arkkitehtuurin aloilla.²⁶ Ostoskeskuksiin liittyvä tutkimus juontaa juurensa lähiöiden tutkimisesta ja on liittynyt vankasti yhdyskuntasuunnittelun tutkimukseen sekä rakennusperinnön kartoittamiseen ja inventointeihin. Tutkielmalleni merkittävä ostoskeskusselvitys on ollut Helsingin ostoskeskusselvitys *Ostari: lähiön sydän*²⁷, jossa taustoitetaan ostoskeskuskentän muodostumista koko Suomessa. Espoon ostoskeskuskentän tutustumiseen olen puolestaan hyödyntänyt pääasiassa Karitta Laitisen ja Eija Huuhkan ostoskeskusselvitystä vuodelta 2012²⁸ sekä Espoon kaupungin ostoskeskusinventointia vuodelta 2021²⁹.

Suomalaisessa ostoskeskustutkimuksessa kritiikin kohteena on ollut tutkimuksen keskittyminen varhaisiin 1950–1960-luvun ostoskeskuksiin, jotka on rakennusperinnöllisesti arvoitettu usein korkeammalle kuin 1970-luvun jälkeen rakennetut ostoskeskukset.³⁰ Ostoskeskuksia on pitkään arvoitettu ennen kaikkea rakennusperinnöllisten arvojen mukaiseksi. Tällöin asukkaiden tuottama kokemuksellinen tieto on jäänyt tutkimuksessa vähäiselle huomiolle.³¹ Ostoskeskuksista on tehty jonkin verran pro gradu -tutkielmia etenkin taidehistorian alalla. Tutkielmani kannalta kiinnostava pro gradu on Eeva-Miina Savolaisen kaupunkikansatiedettä edustava tutkielma, jossa hän on tarkastellut purettuun

²³ Mm. Lillbroända-Annala 2014, 23–24.

²⁴ Ks. Pohjamo 2011, 13–14.

²⁵ Espoon lähiö- ja ostoskeskusrakentaminen, ks. Maisala 2008; Ahlfors et al. 2021.

²⁶ Ruoppila & Turtiainen 2023, 46.

²⁷ Saresto et al. 2004.

²⁸ Laitinen & Huuhka 2012a.

²⁹ Ahlfors et al. 2021.

³⁰ Painopiste selvityksissä usein 1950–1960-luvun ostoskeskuksissa (ks. Saresto et al. 2004, 9; Laitinen & Huuhka 2012b, 137). Sama huomattu myös lähiötutkimuksessa (ks. Hautamäki et al. 2024).

³¹ Mm. Laitinen & Huuhka 2012b, 137.

vantaalaiseen ostoskeskukseen Martinkeskukseen liittyviä paikkasuhteita ja niiden rakentamista esimerkiksi muistelun avulla.³²

Kaupunkialueiden määrittely lähiöiksi on peräisin niiden syntyhistoriasta, johon ovat kuuluneet muun muassa ajatukset aluerakentamisesta, elementtirakentamisesta, hajakeskittämisestä sekä betonisista julkisivuista. Suomalaisen lähiöperiaatteen kehittäjänä nähdään oppikirja Asemakaavaopin (1947) laatinut Otto-I. Meurman.³³

Suomessa lähiöiden rakentaminen alkoi toisen maailmansodan jälkeen, jolloin monen lähiön rakentamisessa noudatettiin aluerakentamissopimusta.³⁴

Aluerakentamisella tarkoitetaan alueen suunnitelmallista rakentamista, usein kerrostalovaltaisesti. Etenkin 1960–1970-luvuilla taustalla oli tavallisesti kunnan ja rakennusliikkeen välinen aluerakentamissopimus, jossa rakennusliike vastasi alueen asuinrakentamisen lisäksi alueen palveluinfrastruktuurin suunnittelusta ja rakentamisesta sekä jopa kaavoituksesta.³⁵ Lukuisat ostoskeskukset ovat Suomessa siten aluerakentamisen tuotoksia. Tutkielmani kannalta kiinnostavia lähiötä koskevia tutkimuksia ovat sellaiset, jotka liittyvät varhaisten lähiöalueiden asukkaisiin ja hyödyntävät muistitietoa ja kokemuksellista tietoa. Tällaista tutkimusta on tehnyt esimerkiksi taidehistorioitsija Kirsi Saarikangas.³⁶

Yleisesti nähdään, että ostoskeskusperiaatteen kehittyminen ja leviäminen on lähtenyt Yhdysvalloista, jossa lähiöihin ryhdyttiin rakentamaan ostoskeskuksia 1950-luvulla. Ostoskeskusperiaate käynnistyi siellä alkujaan 1930-luvulla yleistyneistä supermarketeista, jotka määrittivät koko vähittäiskaupan silloista kehityskulkua. Yhdysvaltalaisen ostoskeskuskulttuurin taustalla vaikuttivat lähiöistyminen (suburbanisation) ja yksityisautoilun lisääntyminen.³⁷ Suomessa yhdysvaltaisista ostoskeskuksista otettiin mallia lähinnä konseptitasolla. Kuten Yhdysvalloissa, myös Suomessa ostoskeskusperiaatteen synty juontaa lähiörakentamisesta. Suomessa ostoskeskusten alkuperäinen tarkoitus oli tehdä asumalähiöistä perusluonteeltaan omavaraisia keskittämällä myymälät ja palvelut lähelle asuintaloja.³⁸ Vaikutelmia ja oppia rakentamiseen Suomessa haettiin etenkin Alankomaista, Belgiasta ja Saksasta

³² Savolainen 2023.

³³ Maisala 2008, 32.

³⁴ Berger & Savolainen 2023, 7.

³⁵ Saresto et al. 2004, 26; Maisala 2008, 66–67.

³⁶ Ks. Saarikangas 2013; Saarikangas et al. 2023.

³⁷ Hankonen 1994, 249; Saresto et al. 2004, 11.

³⁸ Hankonen 1994, 242, 250.

sekä Pohjoismaista.³⁹ Vilkkaimman lähiörakentamisen aikaan oli yleistä, että ostoskeskukset rakennettiin lähiöihin vasta asuintalojen toteuttamisen jälkeen. Lopulta ostoskeskukset, joissa harjoitettiin uudenlaista kuluttamista ja ostosten keskittämistä, vakiinnuttivat luontevasti paikkansa asukkaiden kohtaamispaikkoina ja arjen ympäristöinä.⁴⁰

Myöhemmin 1970-luvulla lähiöiden kaupunkiympäristöihin alkoi ilmestyä suuria automarketeja, joita kutsuttiin myös kauppakeskuksiksi.⁴¹ 1980-luvulla automarkettityyppiset suurmyymälät keräsivät suosiota myös kaupunkikeskuksissa, mikä vähensi pienmyymälöiden asiakkaita lähiöissä.⁴² Vaikka Suomessa pieniä ostoskeskuksia rakennettiin jo 1950-luvulla yhtäläisesti Yhdysvaltojen kehityksen kanssa, näitä suuremmat kauppakeskukset⁴³ vakiinnuttivat paikkansa enenevässä määrin vasta 1990- ja 2000-luvun vaihteessa.

Ostoskeskusten perinnön tutkiminen on yhä tärkeämpää, kun monen ostoskeskuksen asema on uhattuna ja siksi ajankohtainen. Esimerkiksi Helsingissä on purettu viimeisen 20 vuoden aikana puolet 1950–1970-luvuilla rakennetuista ostoskeskuksista.⁴⁴ Muistelu kiinnitetään usein fyysiseen paikkaan, joten kaupungin rakennetulla ympäristöllä on keskeinen rooli kaupunkiin kohdistuvan muistelun muodostumisessa.⁴⁵ Väitteeni on, että ostoskeskusten urbaani perintö ei rakennu pelkästään rakennetusta ympäristöstä, vaan sen yhteydessä on valtava määrä hiljaisia, kokemuksellisia kerrostumia, joita kyseisen ympäristön käyttäjät luovat arkisessa toiminnassaan.⁴⁶ Tutkielmallani esitän espoolaiset lähiöihin rakennetut ostoskeskukset urbaanin perinnön paikkoina, jotka kätkevät sisäänsä monia merkityksellistämisen tasoja ja prosesseja. Aineettomien merkitysten vuoksi kyseiset paikat voidaan nähdä myös aineettoman urbaanin perinnön paikkoina.⁴⁷ Omalla tutkielmallani tuon esiin hiljaisen tiedon aspekteja eli aineettomia prosesseja, kuten

³⁹ Saresto et al. 2004, 29–30.

⁴⁰ Saarikangas et al. 2023, 216–217.

⁴¹ Saresto et al., 21.

⁴² Maisala 2008, 107.

⁴³ Espoossa esim. Lippulaiva, Sello ja Iso Omena.

⁴⁴ Svahn 2021 (<https://yle.fi/a/3-12116869>).

⁴⁵ Ks. Lento & Olsson 2013, 22.

⁴⁶ Lähiöiden kerrostuneista merkityksistä, ks. Saarikangas 2006.

⁴⁷ Ks. van der Hoeven 2019, 233.

muisti- ja kokemustiedon kautta avautuvia merkityksenantoja, jotka liittyvät espoolaisiin ostoskeskuksiin niiden käyttäjien piirissä.

1.5 Espoo kehiksenä

Tutkielmani kehiksenä on Espoo kaupunkina, alueena ja tarkastelemieni ostoskeskusten paikkana. Minun tulee ymmärtää Espoon kaupunkialueen erityisyys ja kehityskulku, jotta pääsen lähelle tutkimuskysymyksiäni. Helsingin kyljessä ja vaikutusalueella sijaitseva Espoo on kaupunkirakenteeltaan pirstaleinen. Espoo on suunniteltu monikeskukseksi ja nykyään sen nähdään pitävän sisällään viisi kaupunkikeskusta⁴⁸. Kaupunkikeskusten ympärillä on kerrostalolähiöitä, pientaloalueita ja kaupunkiluontoa. Lähiöiden kehityksen taustalla on koko Suomea koskettanut toisen maailmansodan jälkeinen nopea kaupungistuminen ja maaltamuutto, ja voikin ajatella, että Suomen kaupungistuminen on tapahtunut pääasiassa ”lähiöistymällä”.⁴⁹ Espoon kohdalla lähiöistymisen merkitys on ollut suuri.

Keskityn Espoon historian taustoittamisessa aikaan, jolloin Espoo on alueena kaupungistunut ja lähiöistynyt, koska ajallisesti se liittyy ostoskeskusten syntyyn.⁵⁰ Espoon yhdyskuntasuunnittelusta ja kehityksestä on kirjoittanut Pertti Maisala keskittyen erityisesti vuosien 1945–2000 väliseen vilkkaan rakentamisen aikaan.⁵¹ Espoon ympäristö kaupungistui viimeistään runsaan aluerakentamisen myötä 1950–1970-lukujen aikana, ja kaupungin aseman Espoo sai vuonna 1972.⁵² Muun maan tavoin Espoon aluerakentamisessa yleistä oli lähiöiden sijoittuminen metsään, etäälle muusta asutuksesta tai kaupungin keskustasta. Tätä on kutsuttu hajakeskittämiseksi, ja ilmiöstä seuranneita lähiöitä on kutsuttu metsälähiöiksi. Otto-I. Meurmanin lähiöperiaatteessa ihanteita olivat asuinalueiden väljyys ja luonnonläheisyys, mitä toteutettiin myös Espoossa.⁵³ Espoossa ensimmäinen ja tunnetuin metsälähiö oli Heikki von Hertzenin johtaman Asuntosäätiön aluerakentamisen tuotos Tapiola, jota tehtiin tunnetuksi myös puutarhakaupunginosana.⁵⁴ Tapiola oli koko maan

⁴⁸ Kaupunkikeskuksista on käytetty myös sanaa aluekeskus.

⁴⁹ Ruoppila & Turtiainen 2023, 46.

⁵⁰ Espoolla on pitkä historia maalaiskuntana ja kauppalana. Suurin kehitys tapahtui 1950–2000-lukujen aikana, kun Espoon väestöluku kasvoi 23 000:sta 200 000:een. (Maisala 2008, 38, 134.)

⁵¹ Maisala 2008.

⁵² Ahlfors et al. 2021, 39; Maisala 2008, 88–89.

⁵³ Ahlfors et al. 2021, 9; Saarikangas et al. 2023, 207–209.

⁵⁴ Laaksonen 2009, 70.

mittakaavassa tasokas ja näyttävä lähiörakentamisen edelläkävijä, jonka suunnittelussa panostettiin viheralueisiin ja puutarhoihin. Myös alueen markkinointiin satsattiin, jolloin myönteistä huomiota saatiin ulkomailta saakka.⁵⁵ Muita Tapiolaa seuranneita, alueen metsäistä maastoa ja luontoa hyödyntäneitä lähiöitä ovat esimerkiksi 1960-luvulla rakennetut Lähderanta ja Niittykumpu.⁵⁶ Alueilla toteutui Meurmanin Asemakaavaopin (1947) ajatus, että lähiöasumista tukee keskitetty palvelukokonaisuus, jota silloin nimitettiin myymäläkeskukseksi.⁵⁷

1960-luvulla kehittyi uusia rakentamisen suuntauksia, jotka näkyivät aluerakentamisessa Espoossa. Monissa ajan uudiskohteissa visio kompaktikaupungista heikensi ajatusta metsälähiöstä. Kompaktikaupunki-ideologiaan kuului tavoite kaupunkimaisesta asuin ympäristöstä, jossa palvelut ja asuin kohteet ovat tiiviisti rakennettuja ja korttelimaisesti kaikki lähellä toisiaan.⁵⁸ Espoossa kompaktikaupungin oppeja sovellettiin 1970-luvulla erityisesti Olari-Kuitinmäen alueella ja Matinkylässä.⁵⁹ Nämäkin asuinalueet ovat metsälähiöiden tapaan luonnonläheisiä, mutta tiiviisti rakennettuja, eikä niissä varsinaisesti tavoiteltu puutarhakaupungin ajatusta.⁶⁰ Espoossa rakennettiin myös metsälähiön ja kompaktikaupungin oppien välimuotoja, esimerkiksi Kivenlahden 1970-luvun rakentamisen voi nähdä näiden visioiden kompromissina.⁶¹ Espoolaisiin 1960–1970-luvuilla alkunsa saaneisiin kerrostaloalueisiin lukeutuvat myös Karakallio, Viherlaakso, Soukka, Perkkaa, Iivisniemi ja Suvela. Etelä-Espoossa rakentaminen painottui tuolloin erityisesti Länsiväylän moottoritien tuntumaan.⁶²

Tärkeää aluerakentamisessa oli ostoskeskusten kiinnittäminen osaksi ympäröivää asuin aluetta.⁶³ Kaikilla uusilla lähiöillä olikin oma ostoskeskus tai ne sijaitsivat sellaisen vaikutusalueella. Poikkeuksena voi nähdä Leppävaaran seudulla sijaitsevan Perkkään, joka rakennettiin automarket Maxi-marketin vaikutusalueelle. Merkittävä lisä Espoon kaupungistumiseen oli kaupungin hallinnollinen keskus Espoon keskus, joka virastotaloineen ja liikekeskuksineen rakennettiin 1970–1980-lukujen aikana

⁵⁵ Maisala 2008, 49.

⁵⁶ Ahlfors et al. 2021, 9.

⁵⁷ Ahlfors et al. 2021, 10; Luoto 2001, 224.

⁵⁸ Ahlfors et al. 2021, 11–12.

⁵⁹ Ahlfors et al. 2021, 12; Maisala 2008, 77.

⁶⁰ Saarikangas et al. 2023, 226–227.

⁶¹ Maisala 2008, 260.

⁶² Luoto 2001, 225.

⁶³ Ahlfors et al. 2021, 33.

rautatieaseman yhteyteen.⁶⁴ Espoon keskuksen lisäksi 1980-luvun merkittävää lähiörakentamista kohdistui erityisesti Pohjois-Leppävaaraan, johon rakennettiin mittavan kerrostaloalueen lisäksi myös Kauppakeskus Galleria junaradan kupeeseen.⁶⁵

Vilkkaan aluerakentamisen ohella tapahtui tasaista pientalorakentamista ympäri Espoota.⁶⁶ On huomattava, että Espoon pientalo- ja kerrostaloalueet ovat muodostuneet eri periaattein ja kehittyneet ajan mittaan, mutta alueina ne muodostavat kokonaisuuksia, joissa lähiosakeskeksen läsnäolo on usein asukaskuntaa yhdistävä tekijä. Näen tämän kehyksenä tutkielmalleni, koska Espoon pirstaleisuus ja hajanaisuus tarjoavat hedelmällisen kentän tutkia asukkaiden suhtautumista alueiden ostoskeskuksiin.

⁶⁴ Luoto 2001, 227–228.

⁶⁵ Ahlfors et al. 2021, 12.

⁶⁶ Maisala 2008, 63; Luoto 2001, 227.

2 Aineisto

2.1 Aineiston tuottaminen

Olen kerännyt aineistoni kirjoituskutsulla verkkopohjaista REDCap-kyselyalustaa käyttäen. REDCap valikoitui käyttöni Helsingin yliopiston suosituksesta ja sen tietoturvallisuuden vuoksi. Suurin haaste kirjoituskutsulla aineiston keräämisessä oli vastaajien kannustaminen kirjoittamaan pitkiä kirjoituksia kyselyalustan tuomista rajoitteista välittämättä. Kyselyalustassa oli oletuksena pieni kirjoituskenttä, ja vaikka sitä pystyi laajentamaan, se ei välttämättä houkutelut kirjoittamaan laajasti. Lisäksi kirjoituskutsun levittämisessä oli käytettävä mielikuvitusta, vaikka sainkin apua jakamiseen KAMU Espoon kaupunginmuseon viestinnästä.

Kyselyalustalla pääosassa oli avoin tekstikenttä, johon vastaaja pystyi kirjoittamaan kokemuksistaan ja muistoistaan liittyen espoolaisiin ostoskeskuksiin. Laadin kirjoituskutsun ja kyselyalustan suomen kielellä. Avoimen tekstikentän kohdalla ei ollut mitään tiettyä kysymystä, vaan ainoastaan kehotus kirjoittaa muistoista ja kokemuksista vapaalla tyylillä. Olin tuonut kyselyn ohjeissa ilmi ohjaavat kysymykset, joiden tarkoitus oli tukea kirjoittajia ja toimia inspiraation lähteenä. Laatimani kysymykset liittyivät muistoihin, kokemuksiin ja tulevaisuudennäkymiin ostoskeskuksiin liittyen (Liite 1).

Osa vastaajista käytti kopioitua kysymysrunkoa vastauksissaan, mutta useat kirjoittivat ilman sitä. Koska kysymysrunko oli sisällytetty kyselyn ohjeisiin, voi nähdä, että vastaajille on luotu kehikko, jossa heidän on otaksuttu jossain määrin pysyvän.⁶⁷ Olin lisännyt ohjeiden lomaan myös valokuvakollaasin neljästä ostoskeskuksesta (Liite 2). Tämä on voinut vaikuttaa vastaajien kirjoituksiin. Valokuvat toimivat muistelun apuvälineenä, ja ne voivat herättää henkilössä muistoja, joita hän ei muuten ehkä tavoittaisi.

Kirjoituskutsu oli auki vuoden 2024 heinäkuusta lokakuuhun. Eniten vastauksia kertyi heinäkuussa, kun kyselyä jaettiin ensimmäisen kerran sosiaalisessa mediassa. Kirjoituskutsuun vastasi 57 henkilöä, joista käyttökelpoisia vastauksia on 55.⁶⁸

⁶⁷ Korkiakangas 2005, 137.

⁶⁸ Kaksi tyhjää vastausta.

Keräsin vastaajista taustatietoina syntymävuoden ja sukupuolen (mies, nainen, muu, en halua vastata), mutta muuten kyselyyn vastaaminen oli nimetöntä ja tietysti vapaaehtoista. Aktiivisimmat vastaajat olivat 1950-luvulla (16 vastaajaa) ja 1960-luvulla (15 vastaajaa) syntyneet. Vähiten vastaajia oli 1990–2000-luvulla syntyneiden joukossa (2 vastaajaa). Vastaajista vanhin on syntynyt vuonna 1941 ja nuorin vuonna 2006. Naisvastaajia oli 30 ja miehiä 21.⁶⁹

Aineistooni sisältyy sekä muistelua että nykyhetken sanoittamista. Aineisto on tunnelatautunutta ja sisältää monia nostalgisia piirteitä. Vaikka kirjoituskutsussa oli mukana ohjaavia, valinnaisia kysymyksiä, kirjoittaminen ei vaatinut tiettyyn paikkaan tai aikaan sitoutumista. Vastaajat ovat itse päättäneet, mistä ostoskeskuksista ja paikoista kirjoittivat sekä siitä, keskittyivätkö he menneeseen vai nykyhetkeen. Vaikka kirjoituskutsussa käytin vain ostoskeskus-sanaa ja ohjaavissa kysymyksissä paikoittain sanaa *lähiostoskeskus*, usean vastaajan kirjoittaminen painottui vilkkaimman ostoskeskusajan jälkeen rakennettuihin kauppakeskuksiin, jotka sijaitsevat Espoon kaupunkikeskuksissa.

Jo ennen aineistonkeruuta toiveenani oli antaa ääni asukkaiden kokemuksille, tuntemuksille ja sellaisille muistelun prosesseille, jotka tapahtuvat kaupungin vallitsevien diskurssien ja keskustelujen rinnalla, mutta jäävät niistä sivuun tai kokonaan piiloon. Nämä varsin arkiset ja hiljaiset merkityksellistämisen prosessit, joita kerätystä aineistosta selviää, vaikuttavat siihen, miten espoolaiset ostoskeskukset linkittyvät asukkaiden kokemukseen espoolaisuudesta, ympäristöstään sekä paikalliseen historiakuvaan.

2.2 Kirjoitetun aineiston tulkinta

Etnologiassa ja kansatieteessä on ollut yleistä kerätä tutkimusaineistoa kirjoituskutsuilla. Tällaisia, monesti arkistokokoelmiin hankittuja, aineistoja on kutsuttu muun muassa kansatieteellisiksi kyselyiksi ja teemakirjoituksiksi.⁷⁰ Keräämäni aineisto on mielletävissä teemakirjoituksiksi, koska vastaukset seuraavat teemaa, jonka olen tutkijana ja aineiston kerääjänä antanut kirjoituksille.

⁶⁹ Vastausvaihtoehtoja oli myös ”muu” ja ”ei halua vastata”. Vastaajista neljä ei halunnut vastata.

⁷⁰ Helsti 2005, 150.

Kirjoitettua aineistoa verrataan herkästi haastatteluaineistoihin. Usein haastattelun toteuttaminen nähdään etnografisista kenttätyötavoista perinteisimpänä ja parhaana vuorovaikutuksen mahdollistajana. Voidaan ajatella, että kirjoitetussa vastauksessa vastaaja ei ole samalla tavalla välittömässä suhteessa kyselyn tekijään tai tutkijaan kuin haastattelutilanteessa.⁷¹ Oma aineistoani kerätessä en ollut vuorovaikutuksessa vastaajien kanssa, ja vastaajat ovat pysyneet minulle anonyymeina. Kyselyaineiston voi silti nähdä olevan tutkimuskenttäni, koska työskentelytapani perustuu vuoropuheluun ja neuvotteluun aineiston kanssa.⁷² Tutkimuskenttäni perehtymisen rinnalla teen jatkuvaa kontekstualisointia ja aiheen taustoittamista. Kirjoitettua aineistoa tutkiessa merkittävässä osassa on kontekstin paikantaminen eli pyrkimys havaita ne erilaiset yhteiskunnalliset ja kulttuuriset taustatiedot ja ehdot, jotka vaikuttavat kirjoittamiseen. Samanaikaisesti selvitän sekä kontekstien verkostoa, johon vastaajien kerronta nivoutuu, että kontekstia, jota vastaajien kerronta haluaa kommentoida.⁷³ Kirjoitetun aineiston antina näen sen laajuuden ja moniäänisyyden tavoittelun.

On yleistä, että teemakirjoituksissa kirjoittajat ovat kiinnostuneita kertomaan omista elämäkokemuksistaan ja näkemyksistään, ja koska vastaaminen on vapaaehtoista, kirjoitukset voivat olla hyvin runsaita. Samalla täytyy aina pitää mielessä myös sellaiset ryhmät, jotka eivät ole kiinnostuneita vastaamaan kirjoituskutsuihin tai joita kutsu ei tavoita lainkaan.⁷⁴ Lisäksi käsitän tutkielmani mittakaavan, nimittäin kaikkea aineistoa tai siitä nousevaa tulkintaa en pysty tutkielmassa esittämään, vaikka intoa olisikin.⁷⁵ Tässä kohtaa näkökulmien rajaaminen ja metodologiset valinnat ovat ensiarvoisen tärkeässä asemassa.

Keräämäni teemakirjoitukset sisältävät monenlaisia tekstejä. Vaikka tema on pysynyt suhteellisen samana, kirjoitetaan vastauksissa sekä ostoskeskuksista että kauppakeskuksista. Osasin odottaa eri termien käyttöä, kun keräsin aineistoani. En koe, että kaksi erityyppistä ideaa liikekeskuksesta vaikuttaisi tutkimuskysymykseeni tai aineiston jäsentämiseen. Aineistosta kumpuavat määritelmät ostoskeskukselle auttavat minua tulkitsemaan aineiston monia ajallisia horisontteja, jotka toimivat

⁷¹ Olsson 2016, 155; Hakamies 2016, 205.

⁷² Kouri (toim.) 2017, 22; Hakamies 2016, 205–206.

⁷³ Hynninen 2011, 277–278.

⁷⁴ Helsti 2005, 151.

⁷⁵ Helsti 2005, 157.

sekä menneisyyden että nykyisyyden kuvaajina. Tällä tarkoitan sitä, että aineiston vastaukset auttavat minua käsittämään, mitä Espoon ostoskeskus kentällä on tapahtunut ja miten ilmiö on kehittynyt ajan saatossa. Minun on kuitenkin huomioitava, että vastauksissa kuvatut ostoskeskukset rajoittavat myös esittämääni kuvaa ostoskeskuksista Espoossa. Kaikkia ostoskeskuksia tai kaupallisia keskuksia ei ole tämän tutkielman puitteissa mahdollista käsitellä ja kuvailla. Vastauksista heijastuvaa historiakuva täydennän ja taustoitan muun muassa ostoskeskuksista tuotettujen inventointien avulla. Tämä toimii yhtenä minun ja aineistoni välisenä vuoropuhelullisena käytäntönä.

2.3 Tutkijapositio ja tutkimusetiikka

Minulla on henkilökohtainen side Espooseen. Elämäni ensimmäiset vuodet asuin Espoon Lintuvaarassa, minkä jälkeen olen asunut eri puolilla Espoota ja viettänyt aikaa Espoon kaupunkikeskuksissa ja lähiöissä. Espoolaisuuden ja alueellisen identiteetin pohtiminen on ollut matkassani myös muualla asuessani. Suhteeni tutkielman aineistoon on varsin läheinen, koska olen asioinut monessa ostoskeskuksessa ja kauppakeskuksessa, joita vastauksissa käsitellään.

Oma taustani vaikuttaa tutkijapositioni vääjäämättä, koska positioissani heijastuvat sekä nykyhetken käsitykset ja näkökulmat että omat esioletukset.⁷⁶ Tarkastelen aineistoa, joka on luonteeltaan vastaajien muistinvaraista menneeseen katsomista. Osa aineistosta taas viittaa tulevaisuuden toiveisiin. Tarkastelen aineistoa ja koko ostoskeskusten luomaa ilmiökenttää tietystä perspektiivistä. Minulla on käsitys ostoskeskusten heikosta nykytilasta ja kauppakeskusten vetovoimasta, mikä on vaikuttanut minuun esimerkiksi ohjaavien kysymysten laadinnassa. Minun on hyvä tiedostaa, kuinka olen kyselyaineiston kerääjänä ja tutkijana vaikuttanut lopullisen aineiston luonteeseen.⁷⁷ Vaikka vastaajien ei ollut välttämätöntä käyttää ohjaavaa kysymysrunkoa, se on voinut epäsuorasti vaikuttaa vastaajan kirjoitusprosessin taustalla. Kyselyn ohjeistus ja kysymykset ovat mahdollisesti motivoineet vastaajia mutta myös antaneet kirjoittamiselle tietyt raamit.⁷⁸ Haluan myös tähdentää, että nämä valinnat ovat tehneet aineistoni kirjoituksista temakirjoituksia.

⁷⁶ Helsti 2005, 154.

⁷⁷ Ks. esim. Hakamies 2016, 208–209.

⁷⁸ Olsson 2016, 159–160, 164.

Kyselyssä oli tieto siitä, että tutkielmani tukena on KAMU Espoon kaupunginmuseo ja aineisto tallennetaan museon arkistoon. Kansatieteellisten kyselyiden kohdalla on huomattu, että pelkästään maininta aineistoa kokoavasta tahosta voi vaikuttaa siihen, millä tavoin kerrontaa rakennetaan ja mihin asioihin lopulta keskitytään.⁷⁹ Vaikka olen itse tehnyt kyselyn ja päättänyt ohjaavat kysymykset, minun on tiedostettava yhteistyötahoni mahdollinen vaikutus vastaajien kirjoitusten taustalla ja motivaatiossa. Vastaajat ovat esimerkiksi voineet painottaa aiheita, jotka he kokevat tärkeäksi menneisyyden ja ostoskeskusten dokumentoinnin kannalta.

Aineistoa kerätessäni en ole kerännyt henkilötietoja, joista vastaajat voisi tunnistaa. Olen antanut vastauksille numerotunnukset, joita käytän tässä tutkielmassa vastauksiin viitatessani. Lisäksi esitän suorissa lainauksissa vastaajan syntymävuoden sekä sukupuolen/tiedon siitä, että henkilö ei ole halunnut kertoa sukupuoltansa (”ei vastausta”). Jos kirjoituksessa on käytetty yksityishenkilön nimeä, jätän tällaiset osat siteeraamatta tai peitän henkilön nimen lainauksessa.

2.4 Espoolaiset ostoskeskukset

Kuten aiemmin olen esitellyt, minulla on side Espooseen ja tunnen alueen ostoskeskuskentän kohtalaisen hyvin. Aineistoni tulkitsemisen rinnalla on keskeistä avata ja taustoittaa aineistossani esiintyviä ostoskeskuksia ja kauppakeskuksia. Ostoskeskuskentän ollessa laaja ja fragmentaarinen sekä aineistossa esiintyvien ostoskeskusten lukumäärän vuoksi en pysty taustoittamaan jokaista ostoskeskusta erikseen. Espoon ostoskeskuskentän ja asiayhteyksien sisäistäminen on kuitenkin tärkeää, jotta aineistosta nousevat merkityksenannot paljastuvat.

Espoo oli Suomen ostoskeskuskehityksessä yksi suunnannäyttävä pitkälti Tapiolan puutarhakaupunginosan kehityksen ja aluerakentamisen ansiosta. Tapiolaan rakennettiin ensimmäinen ostoskeskus, Mäntyviita, vuosien 1958–1959 aikana, hieman Helsingin vanavedessä.⁸⁰ Mäntyviita tosin muodostui Mäntyviita-kadun varrella sijaitsevista rakennuksista, joista ensimmäiset valmistuivat jo 1954–1956. 1960-luvun alussa Tapiolaan valmistui ostoskeskus Tapiontori, Tapiolan nykyisen

⁷⁹ Olsson 2016, 174–175.

⁸⁰ Ensimmäisenä ostoskeskuksena voidaan pitää Helsingin Herttoniemen ostoskeskus Erätoria, joka valmistui 1956. Tapiolan ensimmäiset ostoskeskukset Mäntyviita ja Tapiontori valmistuivat 1958 ja 1961 (ks. Laitinen & Huuhka 2012b, 122–123; Ahlfors et al. 2021, 19–21).

keskustan ympäristöön.⁸¹ Vuonna 1968 valmistunut Heikintori Tapiolassa oli Suomen ensimmäinen katettu ostoskeskus. Sitä voidaan pitää prototyypinä myöhemmin rakennetuille kauppakeskuksille, joissa avainasemassa on katettu käytävä, josta myymälöihin kulkeminen tapahtuu.⁸² Tapiolassa ostoskeskuksia nousi 1960-luvulla myös alueen laidolle Pohjois-Tapiolaan (Pohjantori ja Louhentori) ja länsiosaan (Oravannahkatori). 1960-luvulla ostoskeskuksia rakennettiin lisäksi uusiin lähiöihin esimerkiksi Viherlaaksossa, Karakalliossa, Iivisniemessä ja Haukilahdessa.⁸³ Ostoskeskusselvitysten mukaan 1960-luvulla Espooseen rakennettiin kymmenkunta ostoskeskusta.⁸⁴ Tämän lisäksi rakennettiin pienempiä myymälärakennuksia.

1970-luvulle tultaessa ostoskeskuksilta valtaa veivät hypermarket-myymälät, joiden suosio perustui hyviin kulkuyhteyksiin ja autoistumiseen sekä laajennettuun valikoimaan. Ne saivatkin nopeasti nimityksen automarket. Espoossa tunnettu automarket oli Leppävaaraan vuonna 1971 valmistunut Maxi-Market, joka oli ensimmäinen laatuaan koko Suomessa.⁸⁵ Automarketien lisääntyminen nähtiin kilpailuna ostoskeskuksille ja niiden aseman heikentäjänä.⁸⁶ Autoistumisen vaikutus oli nähtävissä myös Olarissa Kuitinmäen ostoskeskuksessa, jossa monet rakennukset ympäröivät pysäköintialuetta ja jalankulkuväylät on erotettu omiksi käytävikseen.⁸⁷

Maxi-market oli pitkään Espoon ainoa automarket. Se nähtiin edistyksellisenä myymälänä ja automarket-ajattelusta huolimatta sinne tultiin myös junalla ja muilla kulkuneuvoilla.⁸⁸ Maxi-market sijaitsi Leppävaaran rautatieaseman sekä Kehä I:n ja Turunväylän kupeessa aina vuoteen 2003 saakka.⁸⁹ Se oli aikanaan tarkoituksellisesti sijoitettu paikkaan, joka toimisi tulevaisuudessa aluekeskuksena, jolloin myymälä pystyttäisiin myöhemmin korvaamaan tehokkaammalla rakentamisella.⁹⁰ Näin myös tapahtui, kun myymälän paikalle rakennettiin kauppakeskus Sello vuonna 2003.

⁸¹ Ahlfors et al. 2021, 21.

⁸² Ibid.

⁸³ Ahlfors et al. 2021, 35–37.

⁸⁴ Laitinen & Huuhka 2012b, 125.

⁸⁵ Saresto et al. 2004, 21.

⁸⁶ Ahlfors et al. 2021, 23.

⁸⁷ Ahlfors et al. 2021, 39.

⁸⁸ Maxi-marketista espooalaisten olohuoneeksi (<https://www.sello.fi/info/ajankohtaista/maxi-marketista-espoolaisten-olohuoneeksi>).

⁸⁹ Leppävaaraan oli vasta tuolloin kasvamassa Perkkään lähiö. (Esim. Maisala 2008, 173–174).

⁹⁰ Maisala 2008, 162.

Kuitinmäen ostoskeskuksen ja Maxi-marketin lisäksi 1970-luvulla rakennettuihin ostoskeskuksiin lukeutuvat Matinkylän ostoskeskus ja Ylä-Soukan ostoskeskus Soukassa. 1970-luvulla aluerakentamisessa keskityttiin yhä enemmän tehokkuuteen, jolloin myös ostoskeskusten läheiset viheralueet jäivät varsin vähälle huomiolle.⁹¹ 1980-luvulla valtavirtaan nousi uudenlainen ostoskeskustyyppi, jossa keskeisenä osana oli galleriamainen käytävä ja usein elementtinä lasikatto.⁹² Tällaisia ostoskeskuksia Espoossa ovat Leppävaaran Galleria sekä Kilon ja Suvelan ostoskeskukset.

Espoossa on lukuisia ostoskeskuksia. Esimerkiksi ostoskeskusselvityksessä vuonna 2012 mukaan otettiin vain ennen vuotta 1990 valmistuneita ostoskeskuksia kohteiden runsaan määrän vuoksi.⁹³ Erilaisten liikekeskusten rakentaminen Espoossa ei ole tyrehtynyt, vaan uusia myymäläkeskittymiä on rakennettu 2000-luvun puolella. Tämän lisäksi vanhoja lähioستoskeskuksia on purettu tai ne on korvattu uudella rakentamisella.⁹⁴ Joidenkin ostoskeskusten tilalle on rakennettu kerrostaloja, joissa liiketilat ovat katutasolla.⁹⁵ Aineistoni kertoo Espoon ostoskeskushistoriasta, sillä vastauksissa näkyy ostoskeskusten juurtuminen asukkaiden arkeen ja toisaalta niiden muuttuminen tai jääminen pois arjesta. Lisäksi aineistossa esiintyy havaintoja siitä, miten suuret kauppakeskukset ovat tulleet osaksi asukkaiden arkea ja minkälainen vaikutus niillä on ollut puolestaan lähioستoskeskuksiin ja asukkaiden omiin kokemuksiin niistä.

Lähioستoskeskukset ovat olleet murroksessa koko 2000-luvun alun. Erityisesti pääkaupunkiseudun ostoskeskuksia tutkinut ja rakennusinventointeja tehnyt arkkitehti Karitta Laitinen on määritellyt ostoskeskusten tilanteille kolme kategoriaa: *menestyvät*, *sinnittelevät* ja *uhanalaiset*. Laitisen luoma ryhmittely ei perustu kohteiden taloudelliseen menestykseen tai liiketaloustietoihin, mutta hahmottelee ostoskeskusten menestystä palvelujen määrään ja ostoskeskuksen käytettävyyteen viitaten.⁹⁶ Menestyvän ostoskeskuksen kriteerinä on, että ostoskeskuksessa on vähintään yksi päivittäistavarakauppa. Sinnittelevässä ostoskeskuksessa puolestaan

⁹¹ Ahlfors et al. 2021, 12.

⁹² Laitinen & Huuhka 2012b, 132–133.

⁹³ Laitinen & Huuhka 2012a.

⁹⁴ Esim. Karakallion ostoskeskus (ks. <https://www.lansivayla.fi/paikalliset/5860385>).

⁹⁵ Esim. Karakallio ja Westend.

⁹⁶ Laitinen 2012b, 139. Ostoskeskuksia on vertailtu myös niiden toimialojen monipuolisuutta tarkastellen (ks. Laitinen 2012b, 140).

ei ole lainkaan päivittäistavarakauppaa, tai se sisältää päivittäistavarakaupan, mutta muut liiketilat ovat merkittävältä osin tyhjiään. Uhanalaisella ostoskeskuksella Laitinen taas tarkoittaa konkreettisen purku-uhan tai -päätöksen alla olevaa ostoskeskusta, joka aiotaan kaavoituspäätöksellä korvata tehokkaammalla rakentamisella.⁹⁷

Laitisen ryhmittelyn mukaan Espoossa puolet 1960-luvulla rakennetuista ostoskeskuksista on sinnitteleviä ja puolet menestyviä. Espoon 1970-luvun ostoskeskuksista suuri osa on sinnitteleviä, yksi menestyvä ja yksi uhanalainen. 1980-luvun ostoskeskukset puolestaan ovat suurelta osin menestyviä.⁹⁸ On huomioitava, että Laitisen kartoitus on tehty vuonna 2012 ja tilanteet ovat sittemmin voineet muuttua. Laitisen hahmottelema ryhmittely kuitenkin kuvastaa ostoskeskusten muuttunutta tilannetta Espoossa. Ryhmittelystä voi myös havaita, että ostoskeskusten kantava vetonaula on jo pitkään ollut päivittäistavarakauppa. Jos sellaista ei ostoskeskuksessa ole, kohteen vetovoima on hyvin haavoittuvassa tilassa. Laitinen on huomannut, että pääkaupunkiseudun ostoskeskusten palvelutarjonta ja tarjonnan monipuolisuus on vahvinta 1960-luvulla rakennetuissa ostoskeskuksissa, kun taas 1970-luvulla rakennetuissa kohteissa se on heikointa.⁹⁹ Huomio palveluiden monipuolisuudesta ei kuitenkaan suoraan tarkoita, että ostoskeskusten tämänhetkinen asema on vahva tai Laitisen kategorian mukaan *menestyvä*.

Aineistoa tarkastellessa minun on hyvä ymmärtää Espoon monikeskuksisuus ja se, miten jokaiseen kaupunkikeskukseen on sijoittunut oma kauppakeskus. Pienet ostoskeskukset ovat puolestaan aluerakentamisen perintönä sijoittuneet kaupunkikeskuksia ympäröiviin lähiöihin, joiden rakentaminen tapahtui pääosin 1960–1980-lukujen aikana. Uusille 2000-luvun kerrostalovoittoisille asuinalueille on avattu pienempiä kauppakeskuksia kattamaan asukkaiden peruspalvelut. Ne kuitenkin poikkeavat 1950–1980-luvulla rakennetuista ostoskeskuksista monella tavoin.¹⁰⁰

⁹⁷ Laitinen 2012b, 139.

⁹⁸ Laitinen 2012b, 139.

⁹⁹ Laitinen 2012b, 141. Laitinen huomauttaa, että ostoskeskusten tarjonnan monipuolisuuteen vaikuttaa selkeästi myös kohteen pinta-ala ja liiketilojen määrä. (ks. Laitinen 2012b, 142.)

¹⁰⁰ Liikekeskuksia on rakennettu mm. Länsimetron yhteyteen, jolloin ne on tehty palvelemaan ennen kaikkea metron käyttäjiä.

Lähiostoskeskusten asema on ollut 2000-luvulla haastava. Monet ostoskeskukset ovat kooltaan pieniä eivätkä välttämättä vastaa liiketiloiltaan modernien palvelujen tarpeisiin. Lähiostoskeskukset on perinteisesti rakennettu sijainneille, joihin asukkaiden on helppo kulkea jalan, ja ne oli alkujaan tarkoitettu arjen kohtaamispaikoiksi. Monissa lähiostoskeskuksissa tyypillisiä palveluja olivat esimerkiksi pankit, posti, apteekki, kahvila sekä erilaiset päivittäistavaramyymälät.¹⁰¹ Jo 1970-luvulla oli havaittavissa lähiostoskeskusten liiketilojen autioitumista, kun automarketit valtasivat alaa ja asukkaat keskittivät niihin viikoittaiset ostoksensa. Lähiostoskeskuksen rooliksi sen sijaan jäi tarjota elintarvikemyymälä, jossa voi tehdä pieniä ostoksia tarpeen tullen. Pubien sijoittuminen ostoskeskuksiin yleistyi 1990-luvun lama-arjessa, mikä saattoi johtaa ostoskeskuksen leimautumiseen ikävällä tavalla.¹⁰²

Espoossa on myös huomattu suurten kauppakeskusten vaikutus alueen muihin ostoskeskuksiin, joissa asiointi on vähentynyt. Esimerkiksi vuonna 2001 avatun kauppakeskus Ison Omenan vaikutus alueella on ollut suuri. Ison Omenan lähietäisyydellä sijainnut Matinkylän vanha ostoskeskus purettiin,¹⁰³ kauppakeskuksen vaikutuspiirissä ollut Westendin ostoskeskus on korvattu uudiskohteella ja Haukilahdessa paikallinen ostoskeskus aiotaan purkaa, eikä paikan tulevaisuus ole asukkaille lainkaan selvä.¹⁰⁴ Olarin seudulla Ison Omenan vaikutus on näkynyt puolestaan Olarin ja Kuitinmäen ostoskeskusten vetovoiman vähentymisenä.¹⁰⁵

Espoon ostoskeskusrakentaminen ei ole ollut irrallista muualla maassa tapahtuneesta kehityksestä, vaan se on ollut osa suurempaa yhteiskunnallista ja kaupallista rakennemuutosta, johon kaupungistuminen ja lähiörakentaminen kytkeytyvät. Etenkin muu pääkaupunkiseudulla tapahtunut ostoskeskusten keskittyminen lähiöihin ja aluerakentaminen ovat vaikuttaneet ja antaneet suuntaviivoja Espoon kehityskulkuun. Lähiostoskeskusten huono yleiskunto ja vetovoiman puute sekä suurten kauppakeskusten kätevyys ja saavutettavuus ovat syitä, miksi

¹⁰¹ Ahlfors et al. 2021, 21.

¹⁰² Saresto et al. 2004, 47; Ahlfors et al. 2021, 21.

¹⁰³ Ahlfors et al. 2021, 25.

¹⁰⁴ Westendin ja Haukilahden voi mieltää kuuluvan Ison Omenan vaikutusalueeseen, vaikka ne ovat osa Suur-Tapiolan aluetta ja myös mm. kauppakeskus Ainoan vaikutusalueella. Ostoskeskusten tilanteista, ks. <https://www.lansivayla.fi/paikalliset/8102459>.

¹⁰⁵ Laitinen 2012b, 150; Lehtovuori et al. 2017, 30.

lähiostoskeskusten tämänhetkinen asema on usein heikko. Kaikesta huolimatta asukkaat pitävät niistä, liittävät niihin henkilökohtaisia merkityksiä ja toivovat nykytilanteelle muutosta. Samanaikaisesti moni kiittää uusien kauppakeskusten saavutettavuutta ja palvelutarjontaa. Tutkielmani ei ota kantaa vanhojen ostoskeskusten purkupäätöksiin tai purkavan saneerauksen kannattavuuteen, vaan kohteiden nykytilannetta taustoittamalla ja aineistoni jäsentämisellä analysoin vanhojen ostoskeskusten moniulotteisia merkityksiä ja käyttäjien hiljaisia merkityksenannon prosesseja.

3 Metodologia, teoria ja käsitteet

3.1 Metodologia ja teoria

Olen rajannut ja valikoinut metodologiaani ennen kaikkea aineistolähtöisesti. Alusta alkaen tarkoitukseni oli kerätä oma aineisto, koska muisteluaineistoa espoolaisiin ostoskeskuksiin liittyen ei ole kerätty. Halusin myös antaa äänen nimenomaan Espoon ostoskeskuksia käyttävälle ryhmälle, joten uuden aineiston kerääminen osoittautui luontevaksi. Olen kiinnostunut vastaajien merkityksenannosta, toisin sanoen siitä, mitä he pitävät mainitsemisen arvoisena, arvokkaana ja merkityksellisenä. Oletuksena siis on, että kyselyyn vastaajat pitävät kertomiaan asioita merkityksellisinä itselleen, vaikka kyseessä olisi hyvin arkinen toiminta tai vähäpätöisenä näyttäytyvä, lyhyt maininta ilmiöstä tai toiminnasta.¹⁰⁶

Aineistoni eli kirjoituskutsulla kerätyt kirjoitukset ovat keskenään hyvin erilaisia. Niissä näkyy eri tyyliä, eri asioiden painotukset ja ne ovat pituudeltaan hyvin erimittaisia. Tällaiseen aineistoon syventymiseen näen toimivana menetelmänä lähiluvun. Ytimekkäästi kuvattuna lähiluku tarkoittaa analyysimenetelmänä lukemista, joka tähtää tulkintaan ja ymmärrykseen.¹⁰⁷ Metodina se on lähtöisin kirjallisuudentutkimuksesta, jossa sitä on käytetty, kun tavoitteena on teoksen huolellinen ja ymmärtävä tulkinta.¹⁰⁸ Lähiluvun metodin voi ymmärtää väljästi, sillä metodi myös muovautuu tutkimuksen mukana. Kuitenkin tärkeimpänä periaatteena voi pitää saman tekstin lukemisen toistamista ja sen eri tasoihin kaivautumista.¹⁰⁹ Käytännössä lähilukeminen vaatii minulta sitä, että keskityn samaan tekstiin, toistan sen lukemista ja palaan aina tauon jälkeen sen ääreen.

Lähilukua olen toteuttanut siten, että olen lukenut aineistoani useaan otteeseen eri käsite tai näkökulma mielessä, ikään kuin teemalinssit silmillä. Olen lukenut vastauksia tasaisesti, kunnes tietyn teeman hahmottuessa olen keskittynyt tarkastelemaan sitä. Tämän jälkeen olen palannut taas tekstin lukemiseen sellaisenaan, jolloin olen aloittanut tekstin tarkastelun alusta. Tällä tavalla olen

¹⁰⁶ Ks. Korhonen 2005, 129.

¹⁰⁷ Neuvonen et al. 2021, 28.

¹⁰⁸ Pöysä 2010, 331.

¹⁰⁹ Pöysä 2010, 338–339.

siirtynyt lähiluvun toiselle tasolle, joka on vertaileva ja rinnastava lukutapa.¹¹⁰ Lähilukua toistettaessa on havaittavissa, miten aikaisemmillä lukukerroilla hahmottamani tekstin tasot vaikuttavat uudelleen lukemiseen ja tulkintaan. Tekstistä on jo hahmotettu tiettyjä yksityiskohtia, jotka kietovat itseensä enemmän huomiota.¹¹¹ Lähiluvun menetelmässä kulkee läheisesti mukana hermeneuttisen kehän ajatus, jossa ymmärtäminen on aina tulkintaa jostakin. Kaiken ymmärtämisen pohjana on siis joko aiempi tulkinta tai esiyymmärrys kohteesta.¹¹² Kirjoitusprosessissani tämä on näkynyt siten, että olen palannut tekstini pariin lukuisia kertoja ja luonut uusia tulkintoja aikaisempien tulkintojeni päälle tai rinnalle.¹¹³ Näen, että lähiluvun menetelmällä ymmärtämiseni prosessi on uusiutunut ja syventynyt jatkuvasti, kun olen paljastanut aineistostani uusia kerroksia.

Lähilukemisella ja teemoittamisella olen hahmottanut aineistostani teemoja ja merkityksellistämisen tapoja. Näiden teemojen hahmotuttua tarkastelin aineistoa vielä useita kertoja muodostuneiden näkökulmien kautta. Jyrki Pöysä muistuttaa, että lähilukua ei ole tarkoitettu jatkettavaksi loputtomiin, sillä ajatukset tekstin ulottuvuuksista muovautuvat yleensä kirjoittaessa tulkintaa siitä.¹¹⁴ On myös huomionarvoista, miten paljon tekstin tasoja jättää lopulta tarkastelematta tai havaitsematta, kun lähiluvun avulla muodostuneet näkökulmat ovat syrjäyttäneet toisiaan. Tästä syystä teen lähiluvun prosessia läpinäkyväksi: minkälaisia tasoja olen aineistosta havainnut ja miksi niitä tarkastelen. Tässä tärkeänä apuvälineenä on aineistokatkelmien esittäminen tutkielman analyysiluvuissa. Sitaateilla pystyn esittämään vastaajien kokemuksia mahdollisimman kattavasti niin, että aineiston moniäänisyys tulee ilmi. Aineistolainauksilla ei ole kuitenkaan ainut rooli analyysissa, vaan oma tulkintani ja keskustelu muun tutkimuksen kanssa on niistä erottuvaa.¹¹⁵

Hahmottelemani teemat kumpuavat pitkälti siitä, miten asioista kerrotaan ja mitä painotetaan. Muistitietotutkimuksessa, jota avaan luvussa 3.2, etenkin suullista aineistoa tutkiessa on perinteisesti oltu kiinnostuneita myös kielellisistä valinnoista

¹¹⁰ Pöysä 2015, 32.

¹¹¹ Pöysä 2010, 340.

¹¹² Tuomi & Sarajärvi 2002, 35.

¹¹³ Hakamies 2016, 207.

¹¹⁴ Pöysä 2010, 340.

¹¹⁵ Ks. Helsti 2005, 157.

ja esimerkiksi kerronnan nyansseista ja rakenteesta.¹¹⁶ Kirjoitetussa muistitietoaineistossa tällaisiin seikkoihin on myös hyvä kiinnittää huomiota. Metodologiassani käytän lähilukua hermeneuttisen tulkintateorian kanssa. Hermeneuttinen lähestymistapa auttaa hahmottamaan ymmärtämisen prosessia kokonaisuutena ja avaamaan niitä lukuisia tapoja merkityksellistää todellisuutta, joita aineistossani esiintyy.¹¹⁷ Aineistosta tällä tavoin kuoriutuvat teemat ovat tapoja, joilla ostoskeskukset esitetään arjen ympäristöinä.

3.2 Muistitieto

Aineistoa kerätessäni olin kiinnostunut muistoista ja kokemuksista Espoon ostoskeskuksiin liittyen. Moni vastaus on vapaata muistelua, joka liikkuu ajasta toiseen. Muistot ovatkin hajanaisia välähdyksiä elämän tapahtumista.¹¹⁸ Toisaalta monessa nykyhetken kokemukseen keskittyvissä vastauksissa vierailaan menneisyydessä tai vertaillaan nykyhetkeä johonkin menneisyyden tasoon. Vaikka tällaisissa vastauksissa muistoja ei avata, niissä on havaittavissa vastakkainasettelun malli, jossa nykyhetkestä kerrottaessa kaivataan tai harmitellaan jotain, mutta ei suoraan paljasteta perimmäistä syytä.

Tutkielmassani hyödynnän muisteluun painottuvan aineiston tarkastelemisen teoreettisena lähtökohtana muistitietotutkimusta. Aineiston tarkastelu muistitietona on luonnollista, koska se mahdollistaa erilaisten menneisyyden hahmottamisen ja merkityksellistämisen ulottuvuuksien esiin nostamisen. Muistitiedossa olennaista ei ole se, mitä on faktatasolla tapahtunut tai onko menneisyyttä muisteltu oikein.¹¹⁹ Muistitiedon tarkastelu raottaa menneisyydestä uusia yksityiskohtia ja puolia tuntemistamme tapahtumista ja ilmiöistä.

Muistitietotutkimusta on toteutettu monella eri tieteenalalla. Vakiintunut osa metodologiaa se on erityisesti historiatieteissä ja kulttuurien tutkimuksessa.¹²⁰ Etnologian alalla muistitietotutkimuksessa on oltu tyypillisesti kiinnostuneita ihmisten jokapäiväisistä ja omaehtoisista arjen tulkinnoista ja käytännöistä.¹²¹

¹¹⁶ Abrams 2016, 16.

¹¹⁷ Hänninen et al. 2022, 50.

¹¹⁸ Korhokangas 2005, 134.

¹¹⁹ Fingerroos & Haanpää 2006, 33.

¹²⁰ Abrams 2016, 2–3.

¹²¹ Savolainen et al. 2022, 289–290.

Maailmalla *oral history* -termillä tunnettua tutkimussuuntaa on hyödynnetty pääasiassa suullisen perinnön tutkimiseen, ja aineistonkeruun menetelmänä on ollut ennen kaikkea yksilöhaastattelut.¹²² Suomessa muistitietotutkimuksen perinteessä on suullisen historian lisäksi oltu kiinnostuneita myös kirjoitetusta muistitiedosta, kuten kilpakeruissa tuotetuista kirjoituksista.¹²³ Lynn Abrams kuvailee, että muistitiedon käsite (*oral history*) on tutkimuksessa sekä aineistonkeruun metodi että tutkimusprosessin tulos.¹²⁴ Yleensä muistitietotutkimuksen kuvaan kuuluu, että kerätään aineisto, jolla tavoitellaan tietyn aiheen muistelua. Muistitiedon yhteydessä voidaan käyttää myös termiä muistelukerronta, jonka on nähty sopivan etenkin kirjallisessa muodossa tapahtuvaan muisteluun.¹²⁵

Muistitietoteoriaa käyttämällä saan selvitettyä vastaajien suhdetta paikkaan eli ostoskeskukseen. Tämän taustalla on ymmärrys siitä, että paikan kokemiseen vaikuttavat aina myös aikaisemmat kokemukset siellä olemisesta. Paikassa oltaessa siis koetaan myös tunnetta siitä, mitä paikka ei enää ole, mutta millaisena se on joskus koettu.¹²⁶ Muistitietoa tarkastelemalla tutkin periaatteessa samanaikaisesti menneisyyttä sekä kertomishetken aikaa.¹²⁷ Etnologi Pirjo Korkiakangas kuvailee, että yksilöllisten merkityksenantojen kautta pystymme rakentamaan kuvaa kollektiivisesta, jaetusta ja sosiaalisesta kulttuurista ja sen toimijoista. Tärkeää on kuitenkin paikantaa yksilöllisen muistin kytkeytyminen yhteisesti jaettuun historialliseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen muistiin.¹²⁸

Muistitiedon rinnalla tärkeä käsite tutkielmalleni on kulttuurinen muisti. Kulttuurisen muistin käsitteellä tarkoitan sitä, että muistelu on menneisyyden tulkintaa ja merkityksenantoa, johon vaikuttaa kertojan kulttuurinen ympäristö.¹²⁹ Täten muistelu ja muistot ovat yhteydessä nykyhetken ymmärrykseen paikasta tai ilmiöstä ja siksi myös uudelleen rakentuvaa.¹³⁰ Kulttuurisessa muistissa yhdistyvät henkilökohtainen muisti sekä yhteisesti jaettu, ymmärretty ja tunnustettu muisti. Tällaisen luonteen vuoksi myös aiheet, joita on kannattavaa tai luontevaa muistella,

¹²² Ks. Abrams 2016, 16–17, 19–21.

¹²³ Fingerroos & Haanpää 2006, 27.

¹²⁴ Abrams 2016, 2.

¹²⁵ Pöysä 2015, 14.

¹²⁶ de Certeau 1988 [1984], 108; Åström 2004, 23.

¹²⁷ Fingerroos & Haanpää 2006, 33.

¹²⁸ Korkiakangas 2005, 129.

¹²⁹ Ukkonen 2006, 186–187; Abrams 2016, 16.

¹³⁰ Assmann & Czaplicka 1995, 130.

muuttuvat ja vaihtuvat.¹³¹ Muistitietotutkimuksen asettamassa viitekehyksessä ymmärrän kulttuurisen muistin myös sellaisena, joka on riippuvaista kertojan lisäksi kuulijasta.¹³² Minulla on tutkijana täytynyt olla oletuksia kulttuurisista ja yhteiskunnallisista yhteyksistä, joihin muistelu kiinnittyy.¹³³ Keräämääni muisteluaineiston syntyprosessi on luonteeltaan ollut puolestaan sellainen, että kertoja, eli kirjoituskutsuun vastannut henkilö, on voinut olettaa minun ymmärtävän heidän muistojensa kontekstin. Tämä on omalta osaltaan muovannut aineistoa, koska vastaajat ovat muistelleet ostoskeskuksia tiettyä tarkoitusta varten.¹³⁴

Koska tutkin paikkaan sitoutunutta muistia ja muistoja, tutkielmani lähenee myös ajatusta *muistin paikasta*. Etnologi Outi Fingerroos kuvailee muistin paikkaa mielessä rakennettuna paikkana, joka tuotetaan uudelleen muistojen avulla.¹³⁵ Tämä näkyy aineistossani siten, että muistellut *muistin paikat*, ostoskeskukset, eivät täydellisesti vastaa sitä, mitä paikat todellisuudessa ovat olleet.

Muistitietotutkimuksen tarjoamat näkökulmat tällaisen aineiston tarkasteluun ovat kannattavia, sillä en ole kiinnostunut rekonstruoimaan sitä, mitä fyysinen paikka on menneisyydessä ollut tai mitä se on nykyisyydessä. Olen kiinnostunut vastaajien menneisyyden tulkinnoista ja paikan merkityksestä henkilön muistoissa. Muistin paikkojen kuvauksissa kohtaavat kirjoittajan oma sisäinen maailma ja kulttuurisen muistin tarjoamat yhteydet.¹³⁶ Muistin paikkoihin liittyy myös vahvasti nostalgia, jota avaan luvussa 3.3.

Aineistossani muisti ei kietoudu pelkästään paikkaan ja tilaan eli ostoskeskuksiin, vaan myös niissä tapahtuneisiin sosiaalisiin prosesseihin, tilanteisiin ja tapahtumiin. Muistellut paikat ovat siis fyysisyyden lisäksi myös sosiaalisia.¹³⁷ On ymmärrettävä, että muistot rakentuvat sosiaalisesti, dialogissa muiden ihmisten kanssa. Muistoissa on usein väistämättä mukana sekä henkilökohtaisesti koettua että kollektiivisesti jaettua.¹³⁸ Kollektiivisen muistin eli yhteisesti jaetun muistin vaikutusten lisäksi minun on hyvä tiedostaa, että jokainen muistelija on kokenut alkuperäisen

¹³¹ Douglas 2010, 23.

¹³² Savolainen 2022, 204.

¹³³ Korkiakangas 2005, 139.

¹³⁴ Ks. esim. Vanha-Similä 2017, 35.

¹³⁵ Fingerroos 2008, 240.

¹³⁶ Pöysä 2015, 39.

¹³⁷ Häkkinen 2022, 328.

¹³⁸ Korkiakangas 2006, 128.

kokemuksen omalla tavallaan, ja täten eri henkilöiden muistot samasta tai vastaavanlaisesta ilmiöstä voivat olla keskenään hyvin erilaisia.¹³⁹

Muistitiedon tarkastelussa yksi keskeisin huomion kohde on se, että muistelua tehdään kerrontahetkestä käsin, jolloin muisteltu tapahtuma ja kerrontahetki voivat olla ajallisesti kaukana toisistaan. Kertojan omakohtaista muistelua tarkasteltaessa on tärkeää erottaa *muistelija minä* sekä *kerrottu minä*. Kerrotun tapahtuman ja kerrontahetken välillä on oletetusti kulunut aikaa, joka on lisännyt kertojan taustatietoa, tuonut uusia kokemuksia ja voinut muuttaa kertojan näkemyksiä kyseisestä aiheesta.¹⁴⁰ Tällaisiin tapahtuma- ja muisteluhetken välillä vaikuttaviin ilmiöihin on hankala päästä käsiksi, mutta niiden painoarvo muistelun strategiassa on hyvä tunnustaa. Aineistossani on esimerkiksi paljon muistelua, joka kohdistuu vastaajan lapsuuteen. Lapsuuden muistelussa valottuvat ne monet tasot, joita kertoja tahtoo muistella ja joita hän nykyhetkenä, aikuisen silmin, pitää merkityksellisenä muistelemissaan ajankohdassa.¹⁴¹ Edellä esitetyt muistin ja muistelun piirteet näen keskeisiksi kulttuurisen muistin tarkastelussa.

Jokainen kerrottu tarina ja kokemuk kuvaus on kertojan omakohtaista tulkintaa menneisyydestä ja nykyisyydestä.¹⁴² Tämä vaikuttaa kirjoituksiin, ja jokainen aineiston vastaus on ainutkertainen. Muistinvarainen kokemukskerronta tuo mukanaan oman haavoittuvuutensa, mikä näkyy aineistossani jonkin verran yksityiskohtien tasolla. Muistelija saattaa esitellä ostoskeskuksen nimen väärin tai muistella jonkin liikkeen perustamisvuotta virheellisesti. Muistitietotutkimus tarjoaa kuitenkin minulle työkalut pienten asiavirheiden ohittamiseksi, jotta voin keskittyä siihen, mitä muistelija pitää merkityksellisenä. Muistitietotutkimuksessa kiinnostus kohdistuu esimerkiksi kysymyksiin, miksi asiasta kerrotaan, kuten kerrotaan tai mitä kerrotut asiat kertojalle merkitsevät.¹⁴³

Kaikki aineistoni kirjoitukset eivät ole suoraan muisteluksi luokiteltavaa muistelukerrontaa. Kirjoituksissa avataan kokemuksia ja elämyksiä, myös mielipiteitä ja harmittelua, jotka juontavat omakohtaisista kokemuksista. Tällaiset

¹³⁹ Vanha-Similä 2017, 35.

¹⁴⁰ Pöysä 2015, 82; Vanha-Similä 2017, 31.

¹⁴¹ Ks. Moll & Nevalainen 2018, 34; Vehkalahti & Jouhki 2022, 386–387.

¹⁴² Vehkalahti & Jouhki 2022, 387.

¹⁴³ Vanha-Similä 2017, 30.

tekstit mahdollistavat kuitenkin tulkintojen tekemiseen kirjoittajien suhteesta kokemaansa.¹⁴⁴ Aineistossani muistelu kohdistuu usein ostoskeskuksiin ja nykyhetken kuvaukset kauppakeskuksiin. Omakohtaiset nykyhetken havainnoimisen ja kokemisen kuvaukset voidaan määritellä myös kokemukselliseksi tiedoksi.¹⁴⁵ Vaikka kaikissa vastauksissa ei suoraan katsota menneeseen, näen muistitietotutkimuksen tarjoamat välineet toimiviksi koko aineistooni, koska niillä avautuvat merkityksenannon prosessit, joilla asukas luo suhdettaan ostoskeskusten ja kauppakeskusten kenttään ja rakentaa kokemustaan espoolaisuudesta.

3.3 Nostalgia

Nostalgialla tarkoitetaan yleisesti kaipuuta menneeseen. Nostalginen kaipuu voi ilmetä esimerkiksi lohdun tunteena tai menetyksen tuskana.¹⁴⁶ Nostalgia on samanaikaisesti sekä muistamista että unohtamista. Nostalgisessa muistelussa aikoinaan vähäpätöisinä koetut tunteet ja elämykset ovat muuttuneet viehättäviksi ja romanttisiksi, joskin katkeransuloisuudella höystettynä.¹⁴⁷ Katkeransuloisuus tuo muisteluun vivahteen, jossa suru ja katkeruus vahvistavat muistellun tunteen tai hetken laatua.¹⁴⁸ Negatiiviset muistot on puolestaan voitu kokonaan unohtaa tai niitä ei tietoisesti haluta esitellä. Nostalgia, joka esittää menneisyyttä ihanteellisessa valossa, voi täten varsin suorasti vaikuttaa muistitiedon luonteeseen.¹⁴⁹

Tutkimusaineistossani on nostalgian eri sävyjä. Osa kirjoituksista on sijoitettavissa hämyiseen nykyhetkeen mutta niissä on myös implisiittisiä viittauksia tai vertauksia menneeseen. Monen kirjoituksen voikin nähdä vierailevan menneessä, sillä niissä on nykyisyyttä ja menneisyyttä vertaileva luonne. Tällaisissa vastauksissa kertoja ei usein kirjoita suoraan menneisyydestä, mutta kuvailee nykyistä hetkeä tyytymättömään sävyyn viitaten, että asiat ovat joskus olleet paremmin. Tällaisissakin viittauksissa jokin suhde menneeseen on havaittavissa. Nostalgiaan liittyy usein tunne siitä, että jokin koettu muutos on peruuttamatonta, eikä

¹⁴⁴ Laurén 2010, 428.

¹⁴⁵ Hankonen 2023, 20; myös Lappi 2013, 326.

¹⁴⁶ Rossi & Seutu 2007, 8.

¹⁴⁷ Korhokangas 2005, 140; Davis 1977, 418.

¹⁴⁸ Davis 1977, 418.

¹⁴⁹ Vanha-Similä 2017, 34; Åström & Korhokangas 2004, 11–12.

menneeseen, ”hyvään” tai itselle läheiseen olotilaan, ole enää paluuta tai se on saavuttamattomissa.¹⁵⁰

Ostoskeskuksiin kohdistuvan muisteluaineiston tarkastelu nostalgian käsitteen avulla onkin minusta sopivaa, sillä fyysiset paikat toimivat usein muistojen kiinnittäjinä.¹⁵¹ Aineistossani nämä muistojen kiinnittäjät ja nostalgian herättäjät ovat vastaajien käyttämät ostoskeskukset. Vaikka osa kirjoittajien mainitsemista paikoista on kadonnut espoolaisesta kaupunkiympäristöstä tai niiden nykytila on aavemainen, ne ovat hengissä kirjoittajien muistelussa. Kaupunkiin kohdistuvaa muistelua tutkinut etnologi Anna-Maria Åström kuvailee paikkaan liittyvän nostalgian tunteen lisääntyvän, kun menneisyyden tärkeä paikka muuttuu sekavaksi tilaksi, jolle ei enää synny merkityksiä tai jännitteitä. Åströmin mukaan paikalla ei tällöin enää nähdä olevan tulevaisuutta.¹⁵² Nostalginen mielentila lisääntyy, kun kaupungin koettu tila tai paikka kohtaa muutoksia tai on kaupunkisuunnittelussa näennäisen uhan alla. Nostalginen muistelustrategia onkin tapa tuntea itselle läheinen paikka omaksi, vaikka paikka olisi muutoksen vallassa.¹⁵³ Nostalgian tunteminen voi olla myös ennakoivaa, jos tiedetään, että jokin on muuttumassa tai jotakin ollaan menettämässä.¹⁵⁴ Filosofi Paula Sweeney esittää, että nostalgia ei ole varsinaisesti paikkaan tai ilmiöön liittyvää kaipuuta, vaan syntyy reaktiona omassa elämässä koettuun muutokseen. Tavallaan se on kaipuuta kokea muistinvaraiset tunteet uudelleen.¹⁵⁵

Aineistoni tarkastelu nostalgian käsitteen avulla on sopivaa, sillä kaikki kirjoitukset eivät ole tarkkaan tapahtumaan tai ajankohtaan kiinnittyviä, vaan enemmän kaipuun tunnetta ”sinne jonnekin”. Nostalginen kaipuu voi kohdentua myös kuvitteelliseen paikkaan ja tilaan. Nostalgisuus on osaltaan myös hyvin affektiivista eli koetut tunteet keräävät vahvistusta muun muassa aisteista ja ruumiillisuudesta. Tästä syystä haluan huomioida, että kaupunkiympäristöä ja sen moninaisia ajallisia ja sosiaalisia kerrostumia ei koeta pelkästään näkemällä.¹⁵⁶ Tämä on nähtävissä aineistossani ostoskeskusten kohdalla. Ostoskeskukset eivät ole pelkkiä rakennuksia

¹⁵⁰ Mm. Grönholm & Paalumäki 2015, 15, 19.

¹⁵¹ Åström 2004, 23.

¹⁵² Åström 2004, 22.

¹⁵³ Korkiakangas 2004, 151, 159–160.

¹⁵⁴ Korkiakangas 2005, 140.

¹⁵⁵ Sweeney 2020, 185, 190.

¹⁵⁶ Rinne & Olsson 2020, 329–330; Saarikangas 2013, 29.

ja fyysisiä tiloja, vaan niissä toimiseen liittyvät kaikki aistit ja ruumiillinen kokeminen, jotka ovat yhteydessä henkilön paikan merkityksellistämisen tapoihin.

3.4 Lähiön, ostoskeskuksen ja kauppakeskuksen käsitteet

Tutkielmassani keskeisiä ovat lähiön ja eri liikekeskusten käsitteet. Koska Espoolla ei ole yhtä keskustaa, voisi sen alueet käsitteellistää esikaupungiksi. Tutkielmani raameissa käytän kuitenkin Espoosta käsitettä kaupunki ja sen alueista kokonaisuudessaan käsitettä kaupunkiympäristö, johon kuuluvat lähiöt ja kaupunkikeskukset.

Tutkielmassani teen eron ostoskeskuksiin ja kauppakeskuksiin, koska näen sen tarpeellisena tarkastellessani asukkaiden suhdetta niihin. Ostoskeskus on myymäläkeskus, joka on rakennettu asuinalueelle keskeiselle paikalle usein aluerakentamisen tuloksena 1950–1980-luvuilla eli yleensä samoihin aikoihin kuin alueen muu rakennuskanta. Ostoskeskuksen rinnalla käytän käsitettä *lähiostoskeskus*, jolla viitataan ostoskeskukseen, jonka tarkoitus on ennen kaikkea lähipalvelujen, kuten elintarvikemyymälän, tarjoaminen.¹⁵⁷ Ostoskeskuksista käytetään myös lempinimeä *ostari*, mikä näkyy aineistossani. Aineistossani esiintyviä ostoskeskuksia ovat esimerkiksi Galleria (Leppävaara), Heikintori (Tapiola), Pohjantori (Tapiola) sekä Karakallion, Kuitinmäen (Olari), Matinkylän, Ylä-Soukan (Soukka) ja Viherlaakson ostoskeskukset. Ostoskeskusten joukkoon luen mukaan myös Maxi-marketin (Leppävaara).

Kauppakeskukseksi taas määrittelen Espoon kaupunkikeskuksissa sijaitsevat suuret kauppakeskukset, jotka on rakennettu suurelta osin 2000-luvulla.¹⁵⁸ Näitä ovat Espoossa kauppakeskukset Ainoa, Iso Omena, Entresse, Lippulaiva (vanha 1993–2017, uusi 2022) ja Sello.

¹⁵⁷ Laitinen 2012a, 4.

¹⁵⁸ Kauppakeskuksen käsite kohdistuu useimmiten 2000-luvun puolella rakennettuihin katettuihin liikekeskuksiin, joissa myymälätilat avautuvat sisätiloihin ja liiketiloja on vähintään 10. (Ks. Suomen Kauppakeskusyhdistys ry:n määritelmät, Kauppakeskukset 2024-julkaisu.)

4 Espoolaisten ostoskeskusten muistelu

4.1 Ostarit osana omaa elämäntarinaa

Ostoskeskukset näkyvät monissa kirjoituksissa omien elämäntapahtumien näyttämöinä. Joidenkin kertojien elämäntapahtumat sijoittuvat lapsuuteen, jolloin ostoskeskuksessa on asioitu ensimmäisen kerran tai siellä on tapahtunut jotain jännittävää ja tavallisesta poikkeavaa. Toisilla ostoskeskusarki on tullut osaksi elämää vasta aikuisena, kun Espooseen on muutettu joko yksin tai perheen kanssa. Muistot ovat keskenään hyvin erilaisia, ja ne muovautuvat sen mukaisiksi, mitä ajankohtaa muistellaan. On luontevaa, että kaupunkiympäristöä koetaan eri tavoin elämän eri ajanjaksoina, kuten lapsena, nuorena ja aikuisena.¹⁵⁹ Aineiston muistelukerrontaa yhdistää kuitenkin niiden henkilökohtaisuus sekä narratiivisuus eli kerronnan rakentuminen pieneksi elämäntarinaksi ostoskeskusten kontekstissa.

Eräs muistelija muistelee ensimmäisen kauppakeskus Lippulaivan aiheuttamaa muutosta asuinalueellansa: ”Asuin Kivenlahdessa jo kun Lippulaivan paikalla oli metsää. Näin Lippulaivan kohoamisen.”¹⁶⁰ Hän jatkaa kertomalla, kuinka asukkaat yhä muistelevat kyseistä kauppakeskusta lämmöllä.¹⁶¹ On luontevaa, että kyselyn vastauksissa kertojat aloittavat kirjoittamisen ensimmäisestä muistostaan espoolaiseen ostoskeskukseen liittyen, sillä se on tarinankerronnallisesti kannattavaa. Tällä tavoin tarinaa voi jatkaa tapahtumaa seuraavilla kertomuksilla tai vaikutuksilla.¹⁶² Aineistoni perusteella ensimmäisiä muistoja halutaan korostaa, ja ne kyetään muistamaan suoraviivaisemmin, kuin hetket, jolloin jokin paikka on jäänyt pois elämästä tai muuttunut epämiellyttäväksi. Kirjoituskutsulla kerätyille aineistolle on myös luonteenomaista, että kokemuksista kerrotaan elämäkerrallisella tyyllillä, vaikka tällaista ei saatetekstissä ja ohjeissa pyydetäisi.¹⁶³ Kyselyni ohjaavat kysymykset liittyivät ensisijaisesti vastaajan omiin kokemuksiin, muistoihin ja toimintaan eli en kysynyt esimerkiksi perheen tai lähipiirin toiminnasta. Uskon, että tästä syystä myös narratiivisuus muistelun piirteenä oli aavistettavissa, sillä

¹⁵⁹ Ks. esim. Saarikangas et al. 2023, 226.

¹⁶⁰ Vastaaja 12.

¹⁶¹ Ensimmäinen Lippulaiva 1993–2017. Vaikka kyseessä on *kauppakeskus*, ensimmäinen Lippulaiva korostuu vastauksissa muisteltaessa lähiöiden vanhoja ostoskeskuksia.

¹⁶² Pöytä 2011, 320–321.

¹⁶³ Laurén 2010, 430.

tarkoituksena oli kertoa oman elämän tapahtumista.¹⁶⁴ Sinänsä ei siis ole yllättävää, että ostoskeskukset kiedotaan kerronnassa osaksi arkista elämää ja omaa tarinaa. Kirjoituskutsussa olin antanut muistelulle tietyt raamit, joiden sisällä muistellaan: muistelu ei silloin ala esimerkiksi ensimmäisistä lapsuuden muistoista, vaan ensikosketuksesta espoolaiseen ostoskeskukseen.

Kun arjessa käytetty ympäristö muuttuu itsestään selväksi, siihen kiinnittää harvemmin enää huomiota, ellei kyse ole erityisestä tapahtumasta.¹⁶⁵ Ensimmäisten kokemusten lisäksi vastauksissa keskitytäänkin ostoskeskuksissa koettuihin erityisiin hetkiin mutta myös arkiseksi luokiteltavaan toimintaan, ja keskiöön pääsevät erityisesti ostoskeskusten kiinnittyminen eri elämänvaiheisiin ja niiden yksittäisiin tapahtumiin. Lynn Abrams kuvailee, että oman elämän narratiiveja jäsennetään ennen kaikkea henkilökohtaisten ja perhetapahtumien avulla. Näin ollen suurempiin, julkisiin ja yhteiskunnallisiin tapahtumiin viitataan vain silloin, kun niillä on ollut vaikutus omaan elämään.¹⁶⁶ Aineiston kehikossa tällainen suuri tapahtuma on voinut olla esimerkiksi jonkin ostoskeskuksen valmistuminen tai vähittäiskaupan rakennemuutos.

Aineistossani ostoskeskuksia muisteltaessa toistuu konventio, jossa kerrotaan, milloin ja miksi juuri kyseinen ostoskeskus on tullut osaksi elämää. Seuraava muistelija kuvailee, kuinka elämänvaihe määritteli ostoskeskuksen käyttöä ja näin myös niitä muistijälkiä, jotka se oli muistelijaan jättänyt:

Ensimmäinen ostarini oli Viherlaakson ostoskeskus, joka valmistui 1964. Siellä oli baari, jossa kävin joskus limsalla ystävien kanssa. 1965–66 (ehkä pitempäänkin?) yhdessä alakerran autotalleista harjoitteli paikallinen bändi, Feavers, jonka treenejä käytiin joskus kuuntelemassa. (--) Ostarilla oli ruokakauppa ja päädyssä jonkinlainen tekstiiliike, mutta kovin paljon muuta siitä ei ole jäänyt muistiin vilkkailta teinivuosilta.

Ensimmäinen ostoskeskus on tullut osaksi elämää sen valmistumisajankohdan aikoihin, jolloin se on todennäköisesti ollut vastaajan lähin ostoskeskus sijaintinsa puolesta. Ensimmäiset muistot Viherlaakson ostoskeskuksesta sijoittuvat aikaan, jolloin muistelija on ollut itse teini-ikäinen ja ostoskeskus on ollut paikka lähinnä

¹⁶⁴ Ks. Pöysä 2015, 14.

¹⁶⁵ Laurén 2010, 428.

¹⁶⁶ Abrams 2010, 88.

oleskelulle ja sosiaalisille tapahtumille. Muistelija jatkaa kuvaten lähiosasto-keskuksen vaihtumista myöhemmissä elämänvaiheissaan:

Seuraava lähiosasto oli 1970-luvulla Tapiolassa asuessani Heikintori, jossa saikin kulkea sisätiloissa ja liikkeitä oli paljon. Se oli modernin ja avaran tuntuinen. Muutto Kivenlahteen toi lähiosastoksi Lippulaivan, joka oli ihana, valoisa ja avara.¹⁶⁷ (Nainen, syntynyt 1949)

Seuraavat ostoskeskukset ovat tulleet osaksi muistelijan elämää muuttojen yhteydessä. Ostoskeskusten tuleminen osaksi arkea on muistelussa liitetty elämän juoneen.¹⁶⁸ Lähiosasto-keskus on nimenomaisesti ollut se, joka on sijainniltaan lähin, jolloin siihen on sopeuduttu ja sen on nähty tulleen osaksi omaa arkista elämää.

Aineiston kerronnallista luonnetta tarkasteltaessa on hyvä pohtia myös sen juurisyitä. Aineistonkeruu on vaikuttanut siihen, mitä kerrotaan. Elämäkerrallisen kerronnan voi nähdä konventiona. Silloin, kun omasta elämästä kerrotaan, suljetaan kerronnassa jotain myös ulkopuolelle.¹⁶⁹ Elämäkerrallisuus heijastuu vastauksista esimerkiksi itselle merkittävien palvelujen ja toimijoiden luetteloimisena. Entisten palvelujen esitleminen on voinut olla joillekin vastaajille kirjoittamisen lähtökohta, sillä ajatuksena on ollut menneisyyden dokumentaatio. Luetteleminen voidaan kokea tärkeäksi myös, koska muistelua tuotetaan uudesta lähtökohdasta, jossa kyseisiä palveluja tai ostoskeskusta ei enää ole olemassa. Sen tarkemmin niihin liittyviin kokemuksiin tai muistoihin ei välttämättä sukella.¹⁷⁰ Vuonna 1947 syntynyt kertoja yhdistelee kerronnassaan lapsuuden merkityksellisiä muistoja sekä palvelutarjonnan muistelua.

Muutin vanhempieni mukana Hgistä Tapiolaan Vapun aattona 1955. Tapiola oli tuolloin hyvin pieni taajama Espoon ja Hgin rajalla, Otaniemen kyljessä. Tapiolan tuolloinen keskusta, nykyään hyvin vaatimaton ja jo aikaa sitten keskustastatuksensa menettäneessä keskustassa, mikä sijaitsi Mäntytornin ja elokuvateatterin (valmistui -55) kupeessa, käsitti Elannon myymälän, Pohjoismaisen Yhdyspankin, kodin pientarvikkeita myyvän Rippo-myyvälän, samalla puolella katua sijainneen naapuritalon pienen Vainion kangastarvike- ja vaatekaupan sekä Mäntytornin juuressa sijaitsivat Tapiolan kirja ja Paperi sekä Säästöpankki. Kadun toisella puolella oli parturi. (--)

¹⁶⁷ Vastaja 47.

¹⁶⁸ Menneisyyden juonellistaminen, ks. Pöytä 2015, 79–80.

¹⁶⁹ Ks. Hynninen 2011, 273.

¹⁷⁰ Esim. Vastaja 20; vastaja 23; vastaja 50; vastaja 54.

Tuolloin kaupassa käynti oli aivan toisenlaista nykyiseen verrattuna. Maito ja voi olivat irtotavaraa, kaupassa jonotettiin omaa vuoroa ja myyjä antoi kaikki tavarat, hinnoitteli ne ja löi kassaan loppusumman saadakseen. Yhden ostoksen erikoisesti muistan.: äidillemme me lapset ostimme lasiset riipukselliset korvakorut syntymäpäivälahjaksi. Äiti lupasi käyttää niitä yhden päivän. Tämä "ostoskeskus" palveli tapiolalaisia vuoteen -68, jolloin valmistui koko Espoon ylpeys: Heikintori Tapiolan uuteen keskustaan.¹⁷¹ (Mies, syntynyt 1947)

Kertoja muistelee ostoskeskuksia sen mukaan, miten ostoskeskukset ja kaupat valmistuivat kotiseudulle Itä-Tapiolaan. Kun hän muistelee ostoskeskus Mäntyviidan entisiä palveluja ja liikkeitä, tärkeänä näkökohtana on myös ostosten tekemisen ero nykypäivään verrattuna. Koska ostosten tekeminen toistuu vastauksissa ostoskeskusten tärkeimpänä toimintona, monessa vastauksessa näkyy viitteitä koko vähittäiskaupan kehityskulkuun ja rakennemuutoksiin Suomessa. Vähittäiskaupan kehityksessä osallisina ja toisiinsa vaikuttavina tekijöinä olivat muiden muassa osuuskauppaliikkeiden keskittyminen uusiin lähiöihin, itsepalvelumyymälöiden vakiintuminen sekä elintarviketuotteiden teollistuminen.¹⁷² Asumisen lähiöistymisellä oli vaikutuksena myös kuluttajien toiveisiin ja arkirutiinien muutoksiin, koska ostotarpeet olivat erityyppisiä ja ostovälit saattoivat muuttua.¹⁷³ Kuten muistelijat edellä kuvailee, ostosreissulla oli mahdollista ostaa äidille syntymäpäivälahjaksi korvakorut, kaiken muun asioinnin ohella. Vähittäiskaupan ala on ajan saatossa sopeutunut nopeasti moniin muuttuviin olotiloihin ja tarpeisiin lähiöissä.¹⁷⁴ Monia muutoksia liikkeiden ja palveluiden periaatteissa sekä kuluttamisen tavoissa on havaittavissa tutkielmani aineistossa, jossa nämä muutokset näkyvät ennen kaikkea ilmiöihin liitettynä uutuudenviehätyksenä.

Ostokset eivät kuitenkaan olleet ainoa ostoskeskuksiin vetänyt aktiviteetti, vaan ostoskeskuksiin on menty myös oleskelemaan ja tapaamaan tuttavuuksia, kiertelemään sekä haaveilemaan ostamisesta. On luonnollista, että eri elämänvaiheissa ostoskeskuksia hyödynnetään eri tavoin, mikä vaikuttaa siihen, miten ne muistetaan ja nähdään ympäristöinä. Vuonna 1949 syntynyt vastaaja muistelee Tapiolan ostoskeskuksia paikkoina, jotka kulminoituivat ostosten tekemisessä mutta toimivat myös muunlaisen oleskelun paikkoina.

¹⁷¹ Vastaaja 50.

¹⁷² Hankonen 1994, 226–235.

¹⁷³ Hankonen 1994, 229.

¹⁷⁴ Saresto et al. 2004, 19.

Heikintori valmistui asuessani Tapiolassa. Siellä vietettiin paljon aikaa kierrellen ja kaarrellen, sekä sisällä että ulkona. Rallin ruokakauppa oli harvoja Tapiolan ruokakauppoja. Siellä asioitiin. Iltaisin käveltiin keskuksen ympäri. Nuorena ei ollut rahaa, niin harvemmin asioin liikkeissä. Vasta aikuisena (vanhempani asuivat edelleen Tapiolassa) kävin kaupoissa siellä. Oravannahkatorilla oli meitä lähin ostoskeskus. Siinä oli aluksi Elanto ja Talouskauppa.¹⁷⁵ (Nainen, syntynyt 1949)

Vastaajan ensimmäinen muisto Heikintorista on sen valmistumisen ajalta, vaikka omia ostoksia hän ei nuorena vielä tehnyt. Heikintori on valmistunut vuonna 1968, jolloin vastaaja on ollut juuri alle 20-vuotias. Hänen mukaansa ainoastaan ruokakaupassa asioitiin, kun taas erikoisliikkeitä enimmäkseen ihailtiin. 1960-luvulla kauppojen tarjonta, ja siten kulutus, kehittyi erityisesti erikoistavaroiden ja ylellisyystuotteiden kohdalla.¹⁷⁶ Ostoskeskuksissa oli niiden tarjonnan puolesta uutuudenlumoa, mikä teki niistä paikkoja, joissa viihdyttiin muutenkin kuin vain ostosten parissa. Myös toisella vastaajalla on samanlaisia kokemuksia siitä, ettei nuorena omia ostoksia ollut mahdollista tehdä.

Muutin 1971 Otaniemeen. Lähin ostoskeskus oli Tapiolan Heikintori. Silloin yläkertakin vielä toimi. Opiskelijalla ei tosin ollut rahaa, mutta jotakin kyllä tuli Heikintorilta hankittua. Tai mentiin dösällä Leppävaaraan Maxi-Markettiin. Se oli mieheni Laajalahdessa asuville sukulaisille ostostaivas.¹⁷⁷ (Nainen, syntynyt 1951)

Vastauksessa näkyy ostoskeskuksiin liitetty merkitys nimenomaan ostosten tekemisessä. Vastaaja kuvailee, kuinka opiskelijana häidin tuskin raaski tehdä hankintoja, mikä viestii siitä, että Heikintorin hän on nähnyt ennemmin kulutustuotteiden paikkana kuin tavallisena arjen ostospaikkana. Arkeen ylellisyyttä vastaaja haki vuorostaan Maxi-marketista, jossa ainakin hänen miehensä sukulaiset harjoittivat laajamittaista ostosten tekoa.

Vuonna 1973 syntynyt ja elämänsä ensimmäiset 12 vuotta Tapiolassa viettänyt vastaaja muistelee ostoskeskuksia muun kuin tavanomaisen arjen, kuten ruokaostosten kautta. Vastauksesta heijastuu, kuinka lapselle merkitykselliset asiat eroavat selvästi aikuisten arkiostoksista tai muusta arkisesta asioinnista. Seuraavassa

¹⁷⁵ Vastaaja 6.

¹⁷⁶ Saresto et al. 2004, 18.

¹⁷⁷ Vastaaja 23.

katkelmassa hän kietoo Heikintorin ja sen edustan eri lapsuudentapahtumien tapahtumapaikaksi.

Legendaarisessa Ribiksessä (Heikintori) käytiin faijan kanssa syömässä lehtipihvejä. Neljävuotiaana pistelin helposti menemään aikuisten annoksen joka sai kerran tiskin takana toimineen kassarouvan tyrmistymään: "Se söi sen kaiken!". Kun oli aihetta suurempaan juhlaan, käytiin yläkerran Heikinrintillä pippuripihvillä.

Ylimmässä, kolmannessa kerroksessa sijaitsi parturikampaamo Salon-Merinel. Mulla oli verrattain pitkät hiukset kolmivuotiaaksi. Olin usein sairaana ja pelkäsin parturia koska niillä oli tähän aikaan vielä aina valkoiset takit päällä. Merinelissä kävin kuitenkin ensimmäisen kerran ja tämän jälkeen kaikki kerrat niin kauan kuin Tapiolassa asuimme.

Vuonna 1979 tai 1980 tapahtui jotain tavattoman jännittävää. Tapiintorin puoleiseen päätyyn Karkkipussin ja jätskikiskan lähistölle ilmestyin Space Invaders arcade peli. Olin välittömästi myyty ja käytän edelleen lähes 50 vuotta myöhemmin suurimman osan vapaa-ajastani elektronisen peliviihteen parissa. Space Invadersia seurasi uskomaton Tempest joka aiheutti niin suurta addiktiota että unohduin tuijottamaan ruutua kerran iltayhteentoista asti. Kotona keksin hätävalheen Tykkien jengistä joka ei muka päästänyt kotiin. Tästäpä vasta soppa syntyi.¹⁷⁸ (Mies, syntynyt 1973)

Elämäkerrallisessa otteessa korostuu se, miten ostoskeskukset on otettu haltuun eri elämäntapahtumien muodossa muutenkin kuin fyysisinä tiloina. Muistoissa ostoskeskukset esiintyvät monipuolisesti omien elämäntapahtumien paikantumisen kohteina, kuten edellä lehtipihviravintolan, parturikampaamon ja ostoskeskuksen edustan arcade-pelien jatkumona. Vastauksesta on mahdollista hahmotella, kuinka Tapiolassa 1970-luvulla lapsuutensa viettänyt muistelija käsittää muistellun ostoskeskuksen elämään monisäikeisesti nivoutuneena ympäristönä. On yleistä, että myös lapsuuden muistoissa tähdentyvät kulttuurisen muistin asettamat ehdot siitä, mitä on kannattavaa ja odotettua nykytilanteessa muistella.¹⁷⁹ Kyseisen muistelijan ostoskeskukseen liittyvään muisteluun tulee osaksi vahva nostalgian tunne lapsuudessa tutuksi tulleista arcade-peleistä. Vaikka ostoskeskusympäristö on ollut kuvailtujen kokemusten näyttämönä, vastaaja muistelee kyseistä hetkeä painottaen asioita, jotka ovat hänelle tärkeitä nykypäivänäkin.

¹⁷⁸ Vastaaja 37.

¹⁷⁹ Douglas 2010, 23.

1950–1960-lukujen lähiöissä kasvaneiden muistin paikkoja tutkinut Kirsi Saarikangas toteaa, että nuorten sosiaaliset paikat sijaitsivat usein kodin ulkopuolella. Lähiöiden kohtaamispaikoiksi suunnittelut paikat, kuten ostoskeskukset, olivat perinteisesti lapsille ja nuorille kuitenkin erilaisia paikkoja kuin aikuisille. Nuoret ottivat helpommin omakseen myös rakennusten ulkopuolisia tiloja, mukaan lukien ostoskeskusten edustat ja leikkipaikat.¹⁸⁰ Aineistossani tällaisia paikkoja ovat olleet arcade-pelien lisäksi Heikintorin yhteydessä olleet ”kolikoilla toimivat eläinistuimet” ja ”liukumäki ja aasit”¹⁸¹ eli ostoskeskuksen pihan leikkipaikka puuhevosineen. Muistelussa on yleistä, että lapsuus- ja nuoruusmuistot ovat avainasemassa omaelämäkerrallisessa kerronnassa. Usein omaan nuoruuteen liittyvistä hetkistä kerrotaan ensimmäisenä, sillä nuoruusmuistot toimivat myös oman identiteetin rakentamisen lähtöpisteenä.¹⁸² Lapsuuteen ja nuoruuteen liittyy myös monia merkkipaaluja, joita halutaan muistella.

Kirjoittajat eivät ole itse luokitelleet tekstejään mihinkään genreen kuuluvaksi, kuten elämäntarinaksi. Vastauksissa ei ryhdytäkään kertomaan varsinaisesti koko elämäkulusta, mutta usein niissä keskitytään avaamaan muutamia merkittäviä kokemuksia. Jotkut kirjoitukset ovat taas tyyliltään enemmän raportinomaisia kertomuksia omasta elämästä ostoskeskusten luomassa kehyksessä.¹⁸³ Eräs kertoja aloittaa kerrontansa Maxi-marketista, joka oli hänen silmissään ensimmäinen suuri ostoskeskus.

Maxi-Market oli ensimmäinen, suuri kauppakeskus. Sinne mentiin koko perhe ja ostettiin kärry täyteen ruokaa. Poikamme oli 3-4v, hänet jätettiin lastenhoitajien huomaan, leikkimään jne. Kun haimme hänet hoitajat kertoivat että vartija oli ottanut (pojan) kiinni ulko-ovella. Hän oli nähnyt bokserin ja lähtenyt katsomaan sitä. Voi hyvänen aika jos lapsi olisi ehtinyt ulos parkkipaikalle juoksemaan autojen väleissä. Onneksi vartija nappasi lapsen syliinsä just ennenkuin hän pääsi ulos.

Sitten tuli Heikintori Tapiolaan. Se oli uusi ja vähän erilainen koska myymälät eivät olleet samaa firmaa vaan jokaiseen maksettiin erikseen. Siellä oli myös kauppakeskusemäntä joka käveli hymyilevänä käytävillä.¹⁸⁴ (Ei vastausta, syntynyt 1948)

¹⁸⁰ Saarikangas 2013, 35, 42–43.

¹⁸¹ Vastaja 13; myös vastaja 29; vastaja 48.

¹⁸² Vehkalahti & Jouhki 2022, 366–367.

¹⁸³ Laurén 2010, 432.

¹⁸⁴ Vastaja 24.

Muistelijan mukaan vasta Maxi-marketin jälkeen tuli Heikintori, vaikka Heikintori (1968) valmistui muutama vuosi Maxi-marketia (1971–2003) ennen. Maxi-market on kuitenkin sen valmistumisen ajankohtana ollut henkilölle merkittävämpi kuin mikään toinen ostoskeskus. Tähän kokemukseen on liittynyt koko perhettä koskettanut tapaus, jossa oma lapsi on joutunut uhkaavaan tilanteeseen, mikä on toiminut eräänä muistikuvan muovaajana muistelijalle. Muistelukerronnassa on yleistä, että kerronta sisältää monia ajallisia horisontteja, eikä kerronnassa muistojen järjestäminen ajallisesti ole välttämättä loogista.¹⁸⁵ Tällöin muistot voivat esiintyä eri järjestyksessä kuin oikea tapahtumakulku, ja eri toiminnot voivat näyttäytyä eri aikoina tapahtuvina, vaikka kyseessä olisivat yhtäaikaaisesti, esimerkiksi samana vuonna, tapahtuvat toiminnot. Vaikka muistelukerronnassa kronologia eli aikajärjestys ei ole aina luotettava, kerrotut muistot avaavat jännittäviä yksityiskohtia menneestä tapahtumakulusta ja ennen kaikkea tähdentävät sitä, mikä menneisyydessä koetaan merkittäväksi kerrontahetkellä. Yllä oleva kertoja on esimerkiksi arvostanut ostoskeskusten helppoutta keskitettyjen ostosten tekemisessä, Maxi-marketin lastenhoitopistettä sekä Heikintorin ostoskeskusemäntää.

Merkityksellisiä tapahtumia on monenlaisia, koska ne ovat ensisijaisesti omaan tai perheen elämään kytkeytyviä, ja siksi uniikkeja. ”*Espoossa syntyneenä olen nähnyt monen ostarin kehityskaaria. (--)*”¹⁸⁶, aloittaa vuonna 1978 syntynyt kertoja muistelunsa. Hänelle merkityksellisiä ovat olleet hetket, jolloin jotain on tehty ensimmäistä kertaa tai ostoskeskuksessa toimiminen on liittynyt johonkin erityiseen hetkeen elämässä. Heikintorin kangaskauppa on jäänyt mieleen, koska sieltä on ostettu kankaat vanhojentanssipukuun; samoin Alko, josta taas on ostettu ensimmäistä kertaa alkoholia täysi-ikäisenä. Leppävaaran Galleriasta hän kertoo ostaneensa niin uudet silmälasit kuin vaatteet yläasteelle. Karakallion ostoskeskuksen kukkakauppa on taas jäänyt mieleen kohteena, jonne suunnattiin, kun jotakuta suvussa juhlistettiin. Ensimmäinen kokemus ostoskeskuksessa on voinut liittyä myös ensimmäisiin irtokarkkiostoksiin, kuten eräs vastaaja kiteyttää: ”*Pohjantori 1980-luvulla: Ekat omat ostokset, kun pihakavereiden kanssa lähdettiin kiskalta ostaa irtiksi.*”¹⁸⁷

¹⁸⁵ Pöysä 2015, 63–64.

¹⁸⁶ Vastaaja 48.

¹⁸⁷ Vastaaja 13.

Elämäntarinaaan kytkeytyy usealla kertojalla myös työskentely ostoskeskuksessa. Erityisesti ensimmäinen työpaikka esiintyy vastauksissa yhtenä oman elämän merkkipaaluna, jota halutaan muistella. Näissä kokemuksissa korostuu Tapiolan Heikintori.¹⁸⁸ Vaikka vastauksissa ei korostu liiketoiminta elinkeinona, enkä keskittynyt aineistonkeruussani keräämään kokemuksia ostoskeskusten liikkeiden toimijoilta tai omistajilta, näkyvät aineistossa kuitenkin ostoskeskusten yritysten ja palveluntarjoajien merkitys työnantajina.

Minulle ensimmäinen ostarikokemus Espoossa oli Tapiolassa. Asuin silloin, olisiko ollut vuonna 1986 vielä Helsingissä Niemenmäessä ja lähdin pyöriä kun yhtäkkiä löydän itseni ihmeellisestä Tapiolasta. Sielläpä oli Heikintori ja siinä kohtaa elämää en todellakaan osannut aavistaa että muutaman vuoden päästä somistan Heikintorin ikkunaa. Vuonna 1989 aloitin työt somistajana palahallissa ja tehtäviini kuului myös Heikintorin ikkuna. Nyt minua suorastaan huvittaa kun palahallin teipit on edelleen ikkunassa vaikka koko firma teki konkurssin jo 1990-luvulla. 1990-luvulla kun jo asuin Matinkylässä tuli usein käytyä asioilla Tapiolassa ja Heikintorilta löytyi kaikkea mitä tarvitsin ja läheisistä kivijalkamyymälöistä loput.

Kertoja aloittaa ensimmäisestä kokemuksestaan espoolaisessa ostoskeskuksessa aikana, jolloin ei itse vielä asunut Espoossa. Vastauksessa heijastuu monia ajallisia horisontteja, jotka sulautuvat pieneksi elämäntarinaksi työskentelystä Heikintorilla. Samalla kommentoidaan Heikintorin nykytilaa, koska jo entisen yrityksen vanhat teipit koristavat vieläkin, vuosikymmenten jälkeen, ostoskeskuksen ikkunoita. Muistelija viittaa myös Heikintorin kukoistuskauteen, sillä 1990-luvulla hänen mukaansa sieltä sai vielä kaiken tarvittavan.

Seuraava ostari kokemus olikin Matinkylässä. Reissulla Matinkylässä poikaystävä passitti minut kauppaan, "kävele tota mäkeä ylös siinä on semmoset korkeat talot niin menet sinne" Minä menin. Olipa paikka! Mutta silloin oli Matinkylän ostarilla alko, kenkäkauppa, monta pankkia, kukkakauppa, ruokakauppa, apteekki, ärrä ja Taskumatti ravintola josta kehkeytyikin siten kantisbaarimme kun harrastimme teatteria Matinkylän monitoimitalossa. Rumahan se oli mutta kätevä. Matinkylän ostari oli pitkään osa elämäämme, ennen kuin tuli Iso omena ja liike toisensa perään vanhalla ostarilla lopetti toiminnan. Kun Ostari purettiin kävin kuvaamassa purkutöitä pari kertaa viikossa ja miettien että vaikka se oli ruma ja jouti mennä niin olihan se tärkeä osa Matinkylän historiaa.

¹⁸⁸ Vastaja 25; vastaja 46; vastaja 50; vastaja 53.

Jonkinlaista haikeutta jäi ja kun kävin katsomassa viime vuonna mitä tilalle oli rakennettu niin näytti ihan hyvälle.¹⁸⁹ (Nainen, syntynyt 1965)

Muistelijä jatkaa kertomalla toisesta merkittävästä ostoskeskuksesta elämässään. Matinkylän ostoskeskus tarjosi hänelle pitkään kaiken, mitä hän arjessaan kaipasi. Yleisesti vastauksissa ostoskeskuksen häviäminen omasta arjesta osin tai kokonaan jää selvästi pienemmälle huomiolle kuin niiden saapuminen ja vakiintuminen omaan elämään. On tapauksia, joissa ostoskeskuksessa käynnit loppuvat tai vähenevät, kun on muutettu toiseen kaupunkiin tai kaupunginosaan.¹⁹⁰ Poikkeuksena on Maxi-marketin poistuminen, jota osa muistelee kauppakeskus Sellon tulon yhteydessä.¹⁹¹ Aineistosta valottuu, kuinka ostoskeskukset ovat tulleet osaksi asukkaan arkea ja poistuneet siitä eri syistä. Edellä olevassa vastauksesta voi huomata, kuinka ostoskeskuksen häviämiseen on osattu valmistautua, koska sen palvelut ovat vähitellen siirtyneet läheiseen Ison Omenan kauppakeskukseen. Lähiostoskeskus on voinut muuttua asuinpaikan vaihtamisen tai elämäntilanteen muutoksen takia, kuten eräs vastaaja kuvailee:

Muutin Niittykumpuun Tontunmäestä v. 1983, jolloin siellä oli vielä Lapon suunnittelema kauppakeskus. Erilaisia palveluita runsaasti, iso HOK-ryhmän kauppa jossa ruokapuoli ja rautakauppa, apteekki, ravintola ym. (-), paluu Tontunmäkeen v. 2012. Silloin palveli vielä Niittykummun toinen ostoskeskus kunnes sain nähdä myös sen häviävän ja tilalle tuli tämä uusin metron yläpuolella oleva kauppakeskus Niitty.¹⁹² (Nainen, syntynyt 1949)

Ostoskeskukset ovat näissä aineistoesimerkeissä osa oman elämän juonta. Tällaiseen muisteluun on vaikuttanut vahvasti kulttuurisen muistin ehdot siitä, mitä on suotavaa ja kannattavaa muistella tilanteessa, jossa ostoskeskusten tilanne on heikentynyt. Muistellessaan tärkeitä ostoskeskuksia moni muistelijä myös kommentoi vallitsevia tilanteita. Tällaiseen muisteluun tulee mukaan myös vahva nostalgian tunne, jota avaan seuraavassa analyysiluvussa.

4.2 Ostarinostalgia

Nostalginen suhde ostoskeskuksiin näyttää aineiston valossa olevan erityisesti entisten palveluiden ja kokonaisvaltaisen tunnelman ansiota. Kaiholla muistellaan

¹⁸⁹ Vastaaja 53.

¹⁹⁰ Esim. Vastaaja 23; vastaaja 39; vastaaja 46.

¹⁹¹ Esim. Vastaaja 50; vastaaja 52.

¹⁹² Vastaaja 51.

esimerkiksi ostoskeskusten pientä ja inhimillistä kokoa, valoisuutta ja avaruutta sekä ihmislähtöistä palvelua ja monipuolisia liikkeitä. Nostalgisuus näkyy myös vastauksissa, joissa kuvaillaan suuria kauppakeskuksia negatiivisessa valossa ja harmitellaan vanhojen ostoskeskusten kohtaloa. Nostalgia liittyy vahvasti oman elämän kerronnallisuuteen. Nostalginen muistelu ja asennoituminen voi johtua siitä, että halutaan kokea jokin tunne tai olotila uudelleen.¹⁹³ Lisäksi muistoilla paitsi tuotetaan, myös ylläpidetään paikkoihin ja ostoskeskuksiin liitettyjä merkityksiä.¹⁹⁴ Tällaiseen paikan merkitysten ylläpitämiseen nostalginen asennoituminen taipuu hyvin, koska omat muistot paikasta halutaan säilyttää etenkin silloin, kun paikka ei vastaa enää sitä, mitä siitä muistetaan.

Arkisia asioita, kuten ostosten tekoa ja tuttavien tapaamista ostoskeskuksissa, on helppoa nostalgisoida. Vaikka kyseessä on hyvin pieniä, toistuvia ja vähäpätöiseltä tuntuvia tapahtumia, ne ovat kuitenkin olleet suurelta osin myönteisiä kokemuksia. Harva vastaajista keskittyy kertomaan, kuinka jokin ostosreissu tai tuttavan kohtaaminen kaupoilla on ollut häiritsevää tai negatiivisena koettua. Aineiston nostalgisessa muistelussa arvostetaan etenkin ostoskeskusten roolia lähipalvelujen tuottajina sekä tapaamis- ja asiointipaikkoina. Näen, että aineistossani nostalgialla tuotetaan uudelleen ostoskeskuksiin liittyviä kokemuksellisia tasoja ja niihin liitettyjä arvoja. Ostoskeskusselvityksiä tehneet Karitta Laitinen ja Eija Huuhka toteavat, että ostoskeskusten kohdalla tällaiset kokemuksellisesta tiedosta kumpuavat arvot jäävät herkästi taloudellisen ja rakennushistoriallisten arvojen taakse vallitsevissa diskursseissa ja keskusteluissa.¹⁹⁵

Vaikka kaupunkia muisteltaessa muisteltu paikka on keskeisessä roolissa, harvan muistelijan muistelun keskiössä on ostoskeskus fyysisenä rakennuksena. Sen sijaan muistellaan ennen kaikkea paikkaan liittyneitä elämäntapahtumia ja toimintaa. Samalla luetellaan ostoskeskukseen kuuluneita liikkeitä ja palveluja, jotka ovat muisteluhetkellä entisiä. Lähiostoskeskus on ollut erityinen ja hieno paikka, koska sieltä ”löytyi kaikki”, kuten eräs vastaaja kuvailee Karakallion ostoskeskusta 1970-luvulla.¹⁹⁶ 1950–1990-lukujen ostoskeskuksissa oli vetovoimaa niiden kukoistusvuosina, koska ne tarjosivat lähipalveluina päivittäistavarakaupan lisäksi

¹⁹³ Grönholm & Paalumäki 2015, 20.

¹⁹⁴ Ks. Lento & Olsson 2013, 11.

¹⁹⁵ Ks. Laitinen & Huuhka 2012b, 137.

¹⁹⁶ Vastaaja 54.

erikoisliikkeitä, kuten kemikalioita ja vaatekauppoja, sekä hyvinvointipalveluja, ravintoloita, pankkeja ja postin.¹⁹⁷ Vaikka esiin nostetaan ostoskeskusten uutuus, edistyskellisyys sekä kauniit piha-alueet ja mitä ihmeellisemmät liikkeet, ostoskeskuksen rakennuksellisiin arvoihin ei keskitytä. Nostalgiset tunteet kumpuavat erityisesti sosiaalisista tilanteista ja arkisesta ostosten teosta. Nämä ovat liittyneet vahvasti ostoskeskusten nyt jo kadonneisiin ominaisuuksiin, kuten erinäisiin erikoisliikkeisiin tai eläväiseen tunnelmaan.

Vuonna 1970 syntynyt vastaaja muistelee, kuinka oma syntymävuosikymmen oli lähioستoskeskusten kultaista aikaa.

70-luku oli lähioستoskeskusten kulta-aikaa. Asumme silloin Soukassa. Ostarilta löytyivät kaikki tarvittavat erikoisliikkeet ja ruokakaupat. Kaikki erikoisliikkeet olivat yrittäjävetoisia. Isot suihkulähdealtaat muodostivat hengailupaikat ja loivat ihanan äänimaailman.

Nostalginen suhde vastaajalla on etenkin Soukassa sijaitsevan ostoskeskuksen (Ylä-Soukan ostoskeskus) palveluihin ja liikkeisiin. Muistelijan mukaan kaikki erikoisliikkeet olivat tuolloin yrittäjävetoisia, minkä voi samalla nähdä epäsuorana viittauksena ketjuliikkeiden nykyiseen valtaan. Ostoskeskuksen keskeisin paikka oli suihkulähdeallas, jonka vuoksi myös ostoskeskuksen ulkotilat toimivat miellyttävänä, ”ihanan äänimaailman” tarjoavana, oleskelupaikkana. Vastauksissa ääniin ja muihin aistihavaintoihin pohjautuvat viittaukset kertovat nostalgisen muistin moniulotteisuudesta, kuten kehollisuudesta ja affektiivisuudesta.¹⁹⁸ Paikkaa havainnoidaan muutenkin kuin näkemällä, mikä on vastaajalla vaikuttanut siihen, millainen muistin paikka siitä on rakentunut.

Kävimme Helsingissä lähinnä katsomassa näyteikkunoita, varsinkin jouluaikaan. Koskaan ei ostettu mitään ylimääräistä, kaikki hankinnat olivat tarpeellisia. Paljon asioita tehtiin myös itse. Ostarit olivat myös yhteisöllisiä kohtaamispaikkoja ja ruokakaupat sponsoroivat myös lasten urheilukilpailuja. 80-luku muutti valikoimia ja Heikintorille tuli trendikkäitä merkkiliikkeitä.¹⁹⁹ (Nainen, syntynyt 1970)

Vastaaja jatkaa kuvailemalla, kuinka mitään ylimääräistä ei hänen nuoruudessaan ostettu. Kiehtova on kuitenkin viittaus pääkaupunki Helsingin näyteikkunoihin. Oman ostoskeskuksen piiristä ei tarvinnut lähteä, ellei kyse ollut jostain erityisestä,

¹⁹⁷ Ahlfors et al. 2021, 21; Laitinen & Huuhka 2012a.

¹⁹⁸ Ks. Saarikangas 2013, 29.

¹⁹⁹ Vastaaja 19.

kuten joulunajan näyteikkunoista. Kertojan mukaan oma ostoskeskus oli paitsi ostamisen paikka myös yhteisöllinen kohtaamispaikka. Heikintoria vastaaja on puolestaan käyttänyt ainakin 1980-luvulla, mutta ei tosin paljasta, onko siitä tullut oma lähiosostuskeskus vai onko siellä ollut tapana vierailla Soukasta asti merkkiliikkeiden perässä.

Muistelu saa nostalgian vivahteita myös välähdyksissä, joissa kehuaan jonkin ostoskeskuksen uutuutta ja edistyksellisyyttä. Tällainen, jopa romanttinen, kerronta kohdistuu etenkin aikansa suuriin, liikekeskustyyppien pioneereihin, Heikintoriin ja Maxi-marketiin. Heikintoria kuvaillaan muun muassa ”koko Espoon ylpeytenä”²⁰⁰ sekä ihmeellisenä paikkana:

Sitten kun lähdettiin pitemmälle, tultiin Tapiolaan. Heikintori tuntui ihmeelliseltä paikalta. Sen läpi saattoi kävellä ja eri liikkeitä oli paljon. Alkon liikkeeseen mentiin ulkokautta ja pitkältä tiskiltä piti pyytää nimellä sitä mitä halusi ostaa.

Maxi-market Leppävaarassa oli paikka minne lähdettiin autolla jos haluttiin tehdä enemmän ostoksia rauhassa. Siellä oli erillinen puutalo, johon lapset sai jättää hoitoon tietyksi ajaksi!²⁰¹ (Nainen, syntynyt 1954)

Muistoista hehkuu ostoskeskusten ja koko vähittäiskaupan muutos, joka oli uutta ja ihmeellistä. Eräs muistelija kertoo Maxi-marketin viehätysvoimasta, koska sieltä sai kerralla elintarvikkeet, vaatteet, naulat ja kodinkoneet. Lisäksi hän mainitsee maitotölkkien kierrätyspisteen, mikä oli hänen mukaansa edistyksellistä.²⁰² Leppävaaran Maxi-marketista puhutaan paikkana, jota tultiin kauempaakin ihastelemaan ja ihmettelemään.²⁰³ Myös Maxin lastenhoitopaikka ja sen käyttötarve mainitaan useasti.²⁰⁴ Maxi-marketin edistyksellisyys, viehätysvoima ja asema ensimmäisenä automarketina vaikuttivat siihen, että sitä käyttivät espoolaiset ja muut pääkaupunkiseutulaiset säännöllisesti. Aineistossa nousee esiin, kuinka merkittävää oli, että Maxiin pystyi kulkemaan autolla ja muilla kulkuneuvoilla kätevästi.²⁰⁵ Maxi-marketin voikin nähdä ensimmäisenä lähiosostuskeskuksen ideaa horjuttaneena liikekeskuksena, koska sinne matkustettiin myös viereisistä kaupunginosista. Sillä oli paikkansa Espoon ostoskeskusten kentällä, kuten eräs

²⁰⁰ Vastaaja 50.

²⁰¹ Vastaaja 34.

²⁰² Vastaaja 41.

²⁰³ Esim. Vastaaja 50.

²⁰⁴ Vastaaja 24; vastaaja 34.

²⁰⁵ Esim. Vastaaja 23; vastaaja 34.

kertoja kuvailee: ”*Varhaisin muistoni on Maximarketista. Se edusti maalta muuttaneelle ihmeellistä jättiliikettä.*”²⁰⁶

Espoon 1960-luvun ja 1970-luvun alun ostoskeskusten edistyksellisyydestä kirjoitettaessa mainitaan myös, miten Helsinkiin tai muualle matkustaminen ostosten perässä vähentyi hyvin palvelevien ostoskeskusten myötä.²⁰⁷ Erityisen tyytyväisiä oltiin erikoisliikkeisiin, jotka löytyivätkin ennenkuulumattoman läheltä.

70-luvulla Heikintorin tärkein liike minulle oli ilman muuta Wager-Musiikki, joka 1968 oli Musiikki-Fazer -nimisenä aloittanut toisessa kerroksessa kohtuullisen isoissa tiloissa. Levyjen ostomatkat Helsingin Aleksanterinkadulle harvenivat, kun oman kylän myymälästä löytyi hyvä valikoima levyjä ja soittimia. Heikintorin slogani piti tässä suhteessa täysin kutinsa: ”Kaikki mitä voitte ostaa Aleksanterinkadun varrelta, saatte myös Tapiolan keskuksesta.”²⁰⁸ (Mies, syntynyt 1955)

1970-luvulla nuoruuttaan Tapiolassa viettänyt muistelija jatkaa kertomalla, kuinka oikein ”hillui” musiikkikaupassa ja teki kierroksia myös ostoskeskuksen muissa erikoisliikkeissä. Runsaassa kirjoituksessa kertoja kuvailee, että lähin ostoskeskus hänelle oli lapsuudessaan ja nuoruudessaan Tapiolan Mäntyviita, mutta Heikintori teki häneen kaikista suurimman vaikutuksen sen liiketarjonnalla, nuorison hengailupaikkana sekä myös ensimmäisen, unohtumattoman kesätyöpaikan tarjoajana. Suomessa 1960-luvulta alkaen kehittyi nuorison kaupallinen kulttuuri, jossa myös lähiöiden ostoskeskuksilla oli keskeinen rooli.²⁰⁹

Nostalgiaa koetaan herkemmin aikoihin, jolloin on itse ollut teini-ikäinen tai nuori aikuinen.²¹⁰ Lapsuutta ja nuoruutta käsittelevässä muistitietotutkimuksessa on kuitenkin huomattu, että omaan nuoruuteen kohdistuva muistelu ei vääjäämättä ole romantisoivaa tai pidä mennyttä hetkeä parempana kuin nykyhetkeä. Asetelmaan vaikuttaa erityisesti se, onko oma lapsuus ja nuoruus sellainen, jonka kokisi mieleiseksi myös jälkipolville.²¹¹ Aineistossa ostoskeskukset vaikuttavat olleen lähiöissä lapsuutensa ja nuoruutensa viettäneille monipuolisia viihdetarjonnan ja kokemusten paikkoja. Lapsuuttaan tai nuoruuttaan muistelevien vastaajien

²⁰⁶ Vastaja 39.

²⁰⁷ Vastaja 19; vastaja 20; vastaja 47.

²⁰⁸ Vastaja 46.

²⁰⁹ Saresto et al. 2004, 18.

²¹⁰ Holbrook 1993, 246.

²¹¹ Vehkalahti & Jouhki 2022, 383.

kirjoituksissa nostalgia saa olomuotonsa sellaisina elämäntapahtumina ja -vaiheina sekä tunteina, joita he kaipaavat ja tahtovat säilyttää muistojen muodossa.

Kun ostoskeskus liittyy johonkin tärkeään elämänvaiheeseen elämässä ja se on vakiinnuttanut paikkansa arjessa, voi kerronta siitä olla erityisen nostalgista, kuten eräs kertoja kertoo merkittävästä elämänvaiheesta: ”1986 muutettiin taas Espooseen, kun ruvettiin rakentamaan taloa Soukanniemeen, Soukan ostari oli unelmapaikka.”²¹² Vastauksessa ei kerrota suoraan, minkälaisena ostoskeskus on nähty tämän jälkeen. Kuitenkin ostoskeskuksen nimittäminen unelmapaikaksi imperfektissä implikoi sitä, että enää paikasta ei ajatella samalla tavalla. Soukan ostoskeskuksella viitataan todennäköisesti Ylä-Soukan ostoskeskukseen, joka on Soukantorin ympärille vuonna 1972 rakennettu ostoskeskus ja lähiön kaupallinen keskusta. Ostoskeskus on kokenut paljon muutoksia 2020-luvulla, kun liikerakennuksia on purettu Länsimetron rakentamisen yhteydessä.²¹³

Kirjoituksissa nostalginen kaipuu voi kohdistua myös paikkaan, johon ei liity omia kokemuksia. Romantisoivassa muistelussa näkyy erityisesti ne nostalgiset piirteet, jotka ovat syntyneet muisteluhetkessä. Tällaista on havaittavissa vastauksissa, joissa vastaaja ei itse ole kokenut ostoskeskuksen kukoistuskautta, kuten vuonna 1985 syntynyt kertoja tiivistää.

Minua harmittaa, etten omana elinaikanani saanut koettua Heikintoria sellaisenaan kuin se joskus aiemmassa loistossa oli. Kaipaen erikoisliikkeitä ja pienen ostoskeskuksen tunnelmaa. Kaipaan hiljaista ostoskeskusta ilman musiikkia taikka kuulutuksia. Ihmiskokoista mittakaavaa ja ihmisen tarjoamaa opastusta ja palvelua.²¹⁴ (Ei vastausta, syntynyt 1985)

Vastaajaa harmittaa, että hän ei ole pystynyt kokemaan ostoskeskusta sen parhaina vuosina, sen ”aiemmassa loistossa”. Hänen mainitsemansa hiljaisen ostoskeskuksen tunnelma, ihmiskokoinen mittakaava, ihmisläheinen opastus ja palvelu ovat asioita, joita hän olettaa ostoskeskuksessa joskus olleen. Tällainen oletus ei ole sattumanvaraista, vaan se on ammennettu jostain jaetusta kiintopisteestä.

Nostalginen tunne vahvistuu, ja voi syntyä kokonaankin, kollektiivisen ja jaetun

²¹² Vastaaja 23.

²¹³ Ahlfors et al. 2021, 117.

²¹⁴ Vastaaja 40.

muistin avulla.²¹⁵ Heikintorin kurja tilanne aineistonkeruun aikana on ollut monelle vastaajalle selvä, ja nostalgisen asennoitumisen kautta he kommentoivat sen nykytilaa. Heikintorista kertoessaan eräs muistelija pelkää erityisesti sitä, että lapsuuden tärkeä paikka tullaan nykyisellä kehityskululla unohtamaan. ”*Surulla olen seurannut miten tämä lapsuuteni yksi tärkeimmistä paikoista on hiljalleen rapistumassa ja unohtumassa. Ribis taitaa vielä sinnitellä, mutta lähes kaikki muu on mennyttä.*”²¹⁶ Nostalgian tunne voikin olla ennakoivaa, kun tiedetään tai uskotaan, että jokin paikka tai ilmiö on katoamassa.

Aineiston nostalgisuus kertoo paljon siitä, millaisena ostoskeskusten nykytilanne nähdään ja toisaalta minkälaisesta perspektiivistä sitä seurataan. Monen vastaajan nostalginen muistelu kohdistuu aikaan, jolloin ostoskeskukset ovat olleet uusia ja elinvoimaisia. Myös niitä ympäröivä lähiö on ollut vielä uudenlainen ja virkeä. On merkillepantavaa, että muistelu tapahtuu tietyssä yhteiskunnallisen ja kulttuurisen ymmärryksen kontekstissa.²¹⁷ Muistelijat tulkitsevat kyseisiä paikkoja vallitsevien tilanteiden mukaan, jolloin muistot voivat värittyä romantisoiviksi ja ihannoiviksi, mikäli paikkojen nykytilanteet koetaan epämiellyttäväiksi tai harmillisiksi.

²¹⁵ Grönholm & Paalumäki 2015, 23.

²¹⁶ Vastaaja 37.

²¹⁷ Mm. Saarikangas 2013, 47.

5 Ostoskeskukset muisteluhetkellä

5.1 Kauppakeskukset kritiikin kohteina

Edellä olen avannut tapoja, joilla nostalgialla ja kulttuurisella muistilla rakennetaan suhdetta menneeseen ja kaivattuihin ostoskeskuksiin. Tällainen asennoituminen voi kääntää nykytilanteen huonoon valoon, minkä takia nostalgisen muistelun rinnalla aineistossa esiintyy nykytilan kritiikki. Kyselyssä sai kertoa myös vallitsevista kokemuksista ostoskeskuksiin liittyen.²¹⁸ Nykyhetkestä kerrottaessa keskitytään kokemusten kuvauksiin, mutta ne eivät ole muistelun tapaan kaunistelevia tai ihannoivia. Nykyhetken kuvaukset viestivät ostoskeskusten vallitsevaan tilaan kohdistuvaa harmitusta, inhoa ja tuomitsevuutta, joiden pohjalta olen hahmottanut tämän analyysiluvun. Anna-Maria Åström kuvailee, että kaupunkiin liittyvässä muistelussa muistot voivat päätyä vastapariksi ajankohtaisille ilmiöille.²¹⁹ Aineistossa monet muistot ja nykyhetken kuvaukset esiintyvät tällaisina vastapareina, toistensa vastakohtina. Huomattavissa määrin tällainen vastakohtiksi asettelu näkyy vanhojen ostoskeskusten muistelussa ja uusien kauppakeskusten kuvauksissa.

Aineistossa on vastauksia, joissa muistelu on kronologista. Tämä on ruokkinut tyyliä, jossa 1950–1990-lukujen ostoskeskuksia verrataan 2000-luvun kauppakeskuksiin. Useissa vastauksissa on siis huomattavissa, että nykyhetkestä kerrottaessa keskitytään merkittävältä osin uusiin kauppakeskuksiin ja niitä suhteutetaan kirjoituksissa aiemmin mainittuihin ostoskeskuksiin. Eri ajallisissa horisonteissa risteily on vaikuttanut vastauksiin siten, että sekä ostoskeskusten että kauppakeskusten nykytilanne nähdään sekavana, jopa vääränlaisena tai vastenmielisenä. Tällaista aineistoa tarkasteltaessa on kuitenkin huomattava, että vastaamisen taustalla ovat vaikuttaneet monet tekijät ja kontekstien verkosto. Ensinnäkin vastauksessa on voitu käyttää teemakirjoituksen johdattelevia kysymyksiä, jolloin aihetta pohditaan tietyistä perspektiivistä, kuten ostoskeskuksen tulevaisuuden näkökulmasta.²²⁰ Lisäksi kirjoittajilla on todennäköisesti ymmärrys ostoskeskusten nykytilasta, mikä toimii kommentoinnin kontekstina.²²¹ Vaikka

²¹⁸ Esim. *Minkälaisia paikkoja espoolaiset ostoskeskukset ovat sinulle? Minkälaisia tuntemuksia espoolaiset ostoskeskukset sinussa herättävät?*

²¹⁹ Åström 2013, 39.

²²⁰ Kysymys *minkälaisena näet espoolaisten ostoskeskusten tulevaisuuden?*

²²¹ Ks. Hynninen 2011.

joissakin kirjoituksissa kerrotaan kokemuksista nykyhetkessä, ne ovat kauemmaksi menneisyyteen kohdentuvan muistelun tavoin heijastumia kertojan elämästä.²²² Vastaaja, joka on saanut kokea Heikintorin ja Tapiontorin elinvoimaisuuden, kokee, että kauppakeskus Ainoa on parantanut palvelutasoa, mutta vienyt täysin muiden ostoskeskusten vetovoiman.

Muutin Tapiolaan 20 vuotta sitten ja Heikintori sekä vanha ostari olivat voimissaan. Ainoan tultua palvelut alueella ovat parantuneet, mutta on ollut kurjaa katsoa kaiken muun hiipuvan. Ainoan ulkopuoliset yrittäjät ovat todellakin pulassa asiakasvirtojen puuttuessa ja Ainoassakin on useita tyhjiä liiketiloja. Toivon, että vanhaa Tapiolaa kunnostettaisiin ja tehtäisiin siitä taas vetovoimainen. Nykyisellään vetovoima on kaukana. Heikintorista ei ole enää Ainoan kanssa kilpailemaan ja sen ohi aika on ajanut.²²³ (Nainen, syntynyt 1982)

En tuonut aineistonkeruun aikana kirjoituskutsussa tai kyselyalustan ohjaavissa kysymyksissä esiin kauppakeskuksia. Niistä kuitenkin kerrotaan vastauksissa merkittävässä määrin. Tämä voi johtua liikekeskustyyppien määrittelyeroista eli jollekin kertojalle ostoskeskus ja kauppakeskus käsitteellistyvät samaksi asiaksi. Kyse voi olla myös tarpeesta kertoa kauppakeskuksista. Joissakin tapauksissa taas vanhoista ostoskeskuksista kerrotaan vertaamalla niitä uusiin kauppakeskuksiin, mihin on mahdollisesti vaikuttanut monen kirjoituksen muistelupainotteisuus. Koska nykyiset kauppakeskukset nousevat näkyviin monissa kirjoituksissa, koen tärkeäksi käsitellä myös niihin liittyviä näkemyksiä analyysissäni.

Monia kirjoituksia muovannut tekijä on muistelun asettama ehto, jossa tulkintaa menneisyydestä tehdään kerrontahetken ymmärryksen ja käsitysten pohjalta, jolloin kauppakeskukset ja muu tapahtunut kehitys ovat vaikuttaneet siihen, miten menneisyyden ostoskeskukset nähdään.²²⁴ Samaiset syyt vaikuttavat kerrontahetkellä siihen, miten paitsi nykytilanne myös tulevaisuus nähdään. Vastatessaan kysymykseen ”*minkälaisena näet espoolaisten ostoskeskusten tulevaisuuden?*” vuonna 1973 syntynyt vastaaja tiivistää ennusteensa ostoskeskusten tilanteesta: ”*Pienet kuolevat ja näivettyvät, niistä ei pidetä huolta. Isot tulevat menestymään.*”²²⁵

²²² Laurén 2010, 437.

²²³ Vastaaja 26.

²²⁴ Ks. esim. Vehkalahti & Jouhki 2022, 387.

²²⁵ Vastaaja 49.

Suurista kauppakeskuksista puhutaan aineistossa usein paikkoina, joita käytetään säännöllisesti tämänhetkisessä arjessa, jolloin ne esiintyvät välttämättöminä arjen paikkoina. Tällaiset paikat eivät ole kietoneet itseensä vielä samankaltaisia, lämpimiä ja nostalgisia muistoja kuin esimerkiksi lapsuudessa koetut hetket lähiosakeskeksessä. Kauppakeskuksiin liitetty tyytymättömyys ei tarkoita, etteikö niitä arvostettaisi arjen paikkoina etenkin niiden palvelujen ja saavutettavuuden puolesta. Minun on kuitenkin tärkeää huomioda, että anonyymissä kyselyssä vastaajilla ei ole ollut sosiaalista painetta keskittyä vain hyvään ja paikan onnistuneisiin puoliin.²²⁶ Tällöin kynnyks avata omaa turhautumistaan paikkaan tai koettuun muutokseen on varsin matala, mikä näkyy joissakin aineiston vastauksissa. Internetin asukasryhmien tuottamaa kokemuksellista tietoa tutkinut Arno van der Hoeven huomauttaa, että asukkaat tuottavat tietoa niin muistojensa kuin tunteidensa ja mielipiteidensä kautta.²²⁷ Näenkin, että tällainen asukkaiden ja käyttäjien havainnoima ja kokema tieto on yhtä lailla kokemuksellista tietoa kuin muukin aineistoni muisteluaineisto.²²⁸ Seuraava vastaaja, joka keskittyy kauppakeskusten palvelutarjonnan arvioimiseen, kokee, että Ison Omenan kaltaiset kauppakeskukset ovat pilanneet alueen muun palvelutarjonnan.

Ostoskeskukset (esim Iso Omena) ovat 'tappaneet' kivijalkakaupat. Ostoskeskusten tarjonta on yksipuolista, vain suuret ketjut voivat ylläpitää liikkeitä ostoskeskuksissa. Aukiolojen noudattaminen ei onnistu pienyritykseltä! Ravintola 'maailmat' ovat ällöttäviä! Hyväkin on! Esim terveyskeskus ja laboratorio sekä kirjasto. HSL:n palvelut ovat myös hyvät. Ostoskeskukset Sello, Omena, Itis ovat liian samanlaisia ahdistavia paikkoja. Suorastaan kuluttamisen alttareita!²²⁹ (Mies, syntynyt 1957)

Muulla palvelutarjonnalla hän viittaa kivijalkakauppoihin, mutta Espoossa kyse voi olla erityisesti pienistä lähiosakeskeksista, joiden vetovoima on heikentynyt. Kauppakeskusten kohdalla hänen kritiikkinsä kohdistuu niin suurten ketjuyritysten valtaan kuin yleisesti kuluttamiseen, vaikka hyviäkin puolia hänen mukaansa on. Vastausten valossa suuret kauppakeskukset eivät ole kritiikin kohde vastaajien mielikuvissa pelkästään siksi, että ne ovat näennäisesti syrjäyttäneet lähiosakeskeksia, vaan niihin ollaan lisäksi tyytymättömiä. Yksi keskeinen ja aineistossa esiin tuotu ero ostoskeskusten ja kauppakeskusten välillä on, että

²²⁶ Hankonen 2023, 66.

²²⁷ van der Hoeven 2020, 138.

²²⁸ Hankonen 2023, 20.

²²⁹ Vastaaja 21.

kauppakeskukset ovat yksityistä sisätilaa, kun taas ostoskeskusten liikkeet ovat perinteisesti ulkotilaan avautuvia (pois lukien Heikintori, Galleria ym.), mikä mahdollistaa oleskelun ja läpikulun vuorokauden ympäri. Vaikka kauppakeskukset ovat kaikkien käytettävissä aukioloaikojen puitteissa, niitä ei vastausten mukaan nähdä välttämättä kutsuvina ja oleskeluun houkuttelevina paikkoina.²³⁰

Osa aineistoni vastauksista on luokiteltavissa kommentoinniksi, joka vaikuttaa kohdennetulta palautteelta päättäjätahoille. Tällaisia ovat muun muassa vastaukset, joissa viitataan päättäjien toimiin tai joissa annetut kommentit vaikuttavat suoraan palautteelta esimerkiksi kauppakeskuksen palveluja tai kaupunkisuunnittelua koskien.²³¹ En tunne vastaajien motiiveja kyselyyn osallistumiseen, mutta minun on tärkeä tiedostaa vastaajien mahdollinen pyrkimys vaikuttamiseen.²³² Kirjoituskutsun levittämisessä auttoi KAMU Espoon kaupunginmuseo, mikä on voinut vaikuttaa joidenkin vastaajien motiiveihin sekä asioihin, joista kerrotaan. Kun omien toiveiden ja paikkaan kohdistuvan kritiikin toivotaan päätyvän hyötykäyttöön ja konkreettiseksi muutokseksi, paikan kokemuksellinen ja merkityksiä painottava kuvailu jää helposti toissijaiseksi.

Nykytilan kritiikkiä on havaittavissa myös vastauksissa, joissa kaavamaisesti harmitellaan vanhoja näivettyviä ostoskeskuksia, mutta myöskään uudemmissa kauppakeskuksissa ei viihdytä tai haluta asioida.²³³ Suurten kauppakeskusten keskittyminen Espoon kaupunkikeskuksiin ja julkisen liikenteen solmukohtiin on vaikuttanut lähiöissä sijaitsevien lähioskoskeskusten asemaan. Monen lähioskoskeskuksen tärkein palvelu on pitkään ollut elintarvikeliike. Ostoskeskukset pystyvät enää hyvin harvalla osa-alueella kilpailemaan kauppakeskusten kanssa.²³⁴ Lähimmästä ostoskeskuksesta on tullut paikka, jossa tehdään ostokset ja häivytään, kuten eräs vastaaja asian kuvaa viitaten Heikintoriin ja Ylä-Soukan ostoskeskukseen: *”Nykyään noilla ostareilla ei viihdy ollenkaan eli pakollinen kauppareissu ja äkkiä kotiin.”*²³⁵ Vastaaja toivoo, että ostoskeskusten viihtyvyyteen panostettaisiin, esimerkiksi sisäpihojen istutuksilla ja penkeillä. Aineistosta onkin huomattavissa,

²³⁰ Vastaaja 7; vastaaja 31; vastaaja 50; vastaaja 53.

²³¹ Esim. Vastaaja 1; vastaaja 4; vastaaja 17.

²³² Esim. Hankonen 2023, 33–34.

²³³ Vastaaja 41; vastaaja 48; vastaaja 53.

²³⁴ Saresto et al. 2004, 10.

²³⁵ Vastaaja 17.

että ostoskeskuksilla toivotaan olevan muukin funktio kuin ostosten tekeminen. Tällaisia arkielämästä nousevia tulkintoja ja toiveita esiin nostamalla pääsen lähemmäksi sitä, miten asukkaat itse kaupunkiaan ja ympäristöönsä havaitsevat ja käyttävät.²³⁶ Aineistostani ilmenee, että Espoon monikeskuksisessa kaupunkiympäristössä lähiosostuskeskusten tämänhetkiset tilanteet ovat usein hauraita ja epäselviä niitä käyttävien asukkaiden parissa.²³⁷

Kaupunkikeskuksissa sijaitsevia kauppakeskuksia vertaillaan myös herkästi toisiin kauppakeskuksiin.²³⁸ Samantapaista vertailua ei tapahdu puheissa lähiosostuskeskuksista, joihin tyydytään useimmiten niiden sijainnin takia. Tämä voi kertoa siitä, että suuret kauppakeskukset ovat sellaisia, joihin matkustetaan myös kauempaa kuin lähikulmilla. Espoon kauppakeskuksista Matinkylän Iso Omena ja Leppävaaran Sello ovat kaikista kauppakeskuksista monipuolisimmat ja suurimmat.²³⁹ Monessa vastauksessa väitellään toisen kauppakeskuksen paremmuudesta verrattuna toiseen, mikä heijastelee sitä, että viiden kaupunkikeskuksen kauppakeskukset ovat monelle jokseenkin tuttuja omasta asuinalueesta riippumatta. Utta Lippulaivaa taas vertaillaan edeltäjänsä:

Muistan nuoruuteni Lippulaivan. Se oli valoisa, suorastaan kylpi valossa. Nykyinen Lippulaiva on kolho, pimeä ja inhoan siellä käymistä. Itse asiassa inhoan nykyisiä valtavia kauppakeskuksia jotka tappavat yritystoiminnan muualla luoden kuolleita lähiöitä.²⁴⁰ (Nainen, syntynyt 1977)

Vastaajan pettymys uuteen Lippulaivaan on seurausta sen edeltäjän muistelusta. Vastaustaan hän jatkaa näkemyksellään kaikista kauppakeskuksista ja niiden vaikutuksesta lähiöiden kehitykseen. Kuten edellä, myös monessa muussa vastauksessa kauppakeskuksia kuvaillaan erityisen vahvoilla ja kärkkäillä sanoilla.²⁴¹ Kauppakeskukset eivät kuitenkaan ole pelkästään negatiivisen huomion kohteita. Esimerkiksi Iso Omena näyttäyty toisissa puheissa valoisana ja hyvin palvelevana,²⁴² ja toisissa puheissa ahdistavana ja sekavana²⁴³. Monessa vastauksessa kiitellään

²³⁶ Lappi 2005, 297.

²³⁷ Esim. Vastaaja 18; vastaaja 31.

²³⁸ Esim. Vastaaja 7; vastaaja 27; vastaaja 34.

²³⁹ Espoon kaupan palveluverkkoselvitys 2024, 28.

²⁴⁰ Vastaaja 9.

²⁴¹ Vastaaja 22; vastaaja 41; vastaaja 44; vastaaja 47; vastaaja 48; vastaaja 53.

²⁴² Vastaaja 7; vastaaja 12; vastaaja 47.

²⁴³ Vastaaja 41; vastaaja 44; vastaaja 55.

erityisesti kauppakeskusten tarjoamia palveluja ja saavutettavuutta, mutta kokonaiskuvassa moititaan niiden liiallista valtaa alueen palvelutarjonnassa.²⁴⁴ Uskon, että monessa vastauksessa tällainen asennoituminen johtuu vastaamisen taustalla vaikuttavista konteksteista, kuten siitä, onko kirjoituksessa aluksi muisteltu vanhoja ostoskeskuksia tai halutaanko kirjoituksella kommentoida esimerkiksi kaupunkikehitystä yleisesti. Kaupunkiin liittyviä tunteita tutkinut Anni Jäntti on huomannut, että asukkaiden tyytyväisyys kaupungeissa kohdistuu erityisesti niiden tarjoamiin palveluihin ja mahdollisuuksiin. Pettymyksen tunteet puolestaan kohdistuvat sellaisiin asioihin, joissa kaupunkilainen ei koe tulevansa kuulluksi päätöksenteossa.²⁴⁵ Käsittelyssäni kirjoituksissa voi olla läsnä pettymyksen tunteita liittyen uusiin kauppakeskuksiin, vaikka suurelta osin ollaan kuitenkin tyytyväisiä palvelutarjontaan ja -tasoon. Pettymys liittyy osaltaan myös ostoskeskusten kuihtumiseen, johon vaikutusmahdollisuutta ei koeta olevan.

Tiina-Riitta Lappi toteaa, että kokemukselliseen tietoon perustuvassa diskurssissa omaa elämää kiinnitetään sekä kaupunkiympäristöön että -historiaan. Näillä kertojien omista elämistä kumpuavista merkityksenannoista muodostuu tietoa, joka olisi muuten vaikeasti havaittavissa.²⁴⁶ Samaten aineettoman urbaanin perinnön merkitystä on puolustettu sillä, että se tuo esiin kaupunkiympäristön tasoja ja kertomuksia, jotka jäisivät muuten tuntemattomiksi.²⁴⁷ Toisin sanoen ympäristön käyttäjät pitävät sisällään paikan arvottamisen kannalta merkityksellisiä muistoja ja tunteita. Humanistisessa kaupunkitutkimuksessa on huomattu tällainen asukkaiden läheinen ja lämmin suhde omaan lähiöönsä, vaikka vallitseva diskurssi olisi erityyppistä.²⁴⁸ Huomionarvoista on, että kirjoituksissa positiivinen muistelu ja asennoituminen kohdistuvat etenkin omaksi ja läheiseksi koettuun paikkaan, joka monella on vastausten valossa oma lähiosakeskus.

Sekä ostoskeskukset että kauppakeskukset ovat arkisen, jossain suhteessa myös kaavamaisen, toiminnan paikkoja. Koska ne nähdään varsin tavanomaisina, niiden yhteiskunnallinen ja historiallinen merkitys ei korostu asukkaiden puhuntoja

²⁴⁴ Mm. Vastaja 5; vastaja 7; vastaja 31.

²⁴⁵ Jäntti 2021, 105.

²⁴⁶ Lappi 2013, 326–328.

²⁴⁷ van der Hoeven 2019, 240–241.

²⁴⁸ Mm. Saarikangas et al. 2023, 231.

vakiintuneemmissa diskursseissa, kuten kaupungin tai median kertomuksissa.²⁴⁹ Vaikka aineistosta nouseva kriittinen puhe kohdistuu eritoten uusiin kauppakeskuksiin, vastaajat sitovat niihin merkityksiä arjessaan. Merkityksiä ne ovat keränneet erityisesti kohtaamispaikkoina ja arjen asioinnin paikkoina, jotka luovat vain pienen kosketuspinnan kaikkiin niiden tarjoamiin kulttuurisiin, yhteiskunnallisiin ja historiallisiin merkityksiin. Kauppakeskusten historialliset tasot eivät näyttäydy yhtä vahvasti kuin vanhempien, lähiöihin rakennettujen ostoskeskusten historiallisuus ja ajallinen syvyys, koska kauppakeskukset nähdään ennen kaikkea käsillä olevan arjen paikkoina.

5.2 Huoli ostoskeskuksista

Kriittisen puheen varjosta välittyy myös vilpitön huoli ostoskeskuksista. Huoli kohdistetaan nykytilaan, jossa ostoskeskukset ja kauppakeskukset muodostavat yhteisen kaupallisen verkoston Espoossa. Kauppakeskusten vakiintumisen takia ostoskeskusten asema nähdään kuitenkin huomattavasti heikompana kuin ennen. Monella huolestuneisuus on seurausta ostoskeskuksen muistelusta, sillä osa muistaa ostoskeskusten kultakauden. Osalla omakohtainen kokemus puolestaan kattaa pelkän autioituneen ajan. Vuonna 1978 syntynyt vastaaja, joka on käyttänyt espoolaisia ostoskeskuksia ja kauppakeskuksia monipuolisesti, pelkää, että ostoskeskusten aika on ohi. Syynä ovat suuret kauppakeskukset.

Tämän muistelon tuloksena on helppo todeta että ostarit ovat olleet tärkeä osa ainakin tämän espoolaisen tarinaa, mutta ne kodikkaat ja kutsuvat ovat pelottavasti katoamassa isojen hirviöiden tieltä.²⁵⁰ (Ei vastausta, syntynyt 1978)

Vastauksessa ostoskeskusten nykyinen kurjuus ja katoaminen liitetään ”isojen hirviöiden” eli kauppakeskusten valtavirtaistumiseen. Eniten huolta vastauksissa esiintyy Tapiolan Heikintorin puolesta. Monella vaikuttaa olevan mielikuva Heikintorista sen parhaina vuosina ja käsitys sen potentiaalista, mitkä ovat luoneet kontekstin nykytilan arvioimiselle. Heikintorin nykytilaa hahmottelevissa vastauksissa toistuvat sen kurjuuden kuvailu sekä säälin ja huolen synonyymit.²⁵¹ Heikintoria tapaamispaikkana ja nuorison hengailupaikkana muisteleva vastaaja

²⁴⁹ Ks. Lappi 2013, 331.

²⁵⁰ Vastaaja 48.

²⁵¹ Esim. Vastaaja 26; vastaaja 27; vastaaja 54.

murehtii paikan muutosta: ”Ajat ja asiat muuttuvat, mikä on toisaalta surullista, sillä tyhjää Heikintoria on todella ikävä katsoa.”²⁵² Tällainen puhe toimii käsi kädessä nostalgisen ajattelun kanssa, jossa kaipuu ja haikailu entiseen toimivat paikkasuhteen merkityksellistäjinä.

1970-luvulla nuoruuttansa Tapiolassa ja Heikintorilla viettänyt muistelija kertoo tehneensä 2010-luvulla ”nostalgiamatkan” Tapiolan tärkeisiin kohteisiin äitinsä kanssa. Tuolloin he yhdessä ihmettelivät Heikintorin silloista tilaa ja palvelutarjontaa. Samantapaisen kierroksen hän kertoo tehneensä kymmenen vuotta myöhemmin, 2020-luvulla, yhdessä jälkikasvunsa kanssa. Epätoivo ostoskeskuksen tilasta oli vallannut kirjoittajan.

Viimeisenä etappina tuolla heinäkuisella eräänlaisella pyhiinvaelluksella on Heikintori. Olemme tulleet ihastelemasta Itäisen Lähiön 60- ja 70-lukujen aikakapselia, nyt olemme täällä. Tyttäreni ja pikkutyöt jäävät leikkipuistoon, minä nykäisen oven auki. Nyt ei ole mieletöntä avajaisruuhkaa, ei huumepoliiseja, ei Tapsa Rautavaaraa esiintymässä, ei Suomalaista Kirjakauppaa, ei Wager-Musiikkia, ei (--), - ei ketään. On kuin olisin astunut hylättyyn, hoitamattomaan hautaan. Katettu Tapionraitti, joka kuhisi elämää ja innostusta, on kadonnut. Jäljellä on vain ränsistynyt, hengetön kuori. Tämä tullaan purkamaan. (--) Toiseen kerrokseen vievät rullaportaat on suljettu. Toistaiseksi. Toistaiseksi. Toistaiseksi...²⁵³ (Mies, syntynyt 1955)

Muistelijan omassa nuoruudessa hyvin merkittävässä roolissa ollut, eloisana ja tapahtumarikkaana muisteltu ostoskeskus, onkin monen vuoden jälkeen muuttunut kaiken sen vastakohdaksi. Heikintorissa ei ole jäljellä enää mitään, hyvää eikä huonoa, mitä hän nuoruudessaan sai kokea ja on aiemmin vastauksessaan kuvaillut. Vastaus kuvastaa sitä, miten nykyhetken paikkaa katsotaan menneisyyden kautta siinä missä menneisyyttäkin tarkastellaan nykyhetken tiedoilla. Se, mitä paikassa nykyhetkessä nähdään, muistuttaa siitä, mikä on poissa ja menetetty.²⁵⁴

Elämäntapahtumia kuvaavan kirjoituksen kertoja päättää kertomalla tehdystä nostalgiamatkasta. Muistelijan kuvaus ostoskeskuksen autioitumisesta ja hengettömyydestä kiteyttää hänen huolestuneisuutensa siitä.

Heikintori on ollut pitkään puheenaiheena ja esillä paikallisuutisissa huonon kuntonsa, palveluiden kuihtumisen ja hämärän tulevaisuutensa takia. Vastauksista

²⁵² Vastaja 15.

²⁵³ Vastaja 46.

²⁵⁴ de Certeau 1988 [1984], 108.

päätellen osa kertojista on jo hyväksynyt Heikintorille tietynlaisen kohtalon, koska se on jo pitkään ollut varjo entisestään ja ainoana lopputulemana on nähty rakennuksen purkaminen. Vuoden 2024 lopulla kuitenkin uutisoitiin, että Heikintorille laaditaan asemakaava, joka tähtää rakennuksen peruskorjaukseen ja suojeluun.

Kaavamuutoksessa tutkitaan samalla myös uusia käyttötarkoituksia rakennukselle. Kaavaehdotus tulee puitavaksi loppuvuodesta 2025.²⁵⁵ Vastaushetkellä ostoskeskus on ollut ränsistyneessä kunnossa, eikä sen tulevaisuudesta ollut tehty suunnitelmia, saati päätöksiä, mikä heijastuu vastauksissa paljon.

Vaikka Heikintoriin on kohdistettu eniten huolta ja kaihoa, se ei tarkoita sitä, etteikö huolestuneita ajatuksia liitetä myös muihin pieniin lähiosastooskeksuksiin. Espoossa on purettu 2000-luvulla ostoskeskuksia, jotka ovat jääneet suurien kauppakeskusten jalkoihin. Joitakin ostoskeskuksia on korvattu tai suunnitellaan korvattavaksi tehokkaammalla rakentamisella. Monessa vastauksessa huolestuneisuus on puettu omiin toiveisiin ja kehitysideoihin, joita ehdotetaan lähiosastooskeksusten elävöittämisiksi.²⁵⁶ Eräs vastaaja uskoo, että ostoskeskuksen saisi elinvoimaiseksi toisenlaisella suunnittelulla:

Monet vanhat ostoskeskukset ovat ankeita ja likaisia, esimerkiksi Soukka. Sieltä kaikki palvelut karkaavat ja jäljellä on vain joukko kapakoita. Olen varma, että paremmalla, vehreämmällä ja ihmisläheisemmällä suunnittelulla saataisiin myös asiakkaat viihtymään näissä nyt näivettyvissä keskuksissa.²⁵⁷ (Nainen, syntynyt 1956)

Monissa vastauksissa korostuvat ostoskeskusten merkittävät roolit lähiöiden historiassa sekä se, kuinka niiden perintöä haluttaisiin ylläpitää ja jatkaa.²⁵⁸ Jotta tämä toteutuisi, ostoskeskukset tulisi palauttaa eläviksi paikoiksi ja parannuksia tarvittaisiin vastausten perusteella paljon. Vaikka kulttuurinen muisti ja nostalgia ajavat omia tehtäviänsä paikkojen kohentumisessa, ne eivät luo konkretiaa tai muutosta tilanteelle. Jyrki Pöysä kuvailee, että muistelulla ja nostalgialla on tulevaisuutta tähyilevä luonne. Kun muistellaan menneisyyttä, samalla havainnoidaan ja käsitetään nykytilannetta, jolloin luodaan odotuksia tulevalle.²⁵⁹ Näen, että aineistossani muistelu on ruokkinut vastaajien haaveita ja

²⁵⁵ Heikintorin kauppiastavaratalon asemakaavoitus (<https://www.espo.fi/fi/hankkeet/heikintorin-kauppiastavaratalon-aseaakaavoitus>).

²⁵⁶ Esim. Vastaaja 17; vastaaja 47.

²⁵⁷ Vastaaja 4.

²⁵⁸ Esim. Vastaaja 13; vastaaja 45; vastaaja 53.

²⁵⁹ Pöysä 2011, 318.

kehitysehdotuksia, jolloin ne ovat muodostaneet odotuksia tulevaan. Näistä odotuksista huolimatta aineistostani piirtyy kuva, jossa ostoskeskusten elinvoimaisuutta ei palauteta pelkällä muistelulla ja muistojen säilyttämisellä, mikä saakin vastauksissa aikaan huolestuneen tunnelman.

Suomalaisessa lähiötutkimuksessa on huomattu asiantuntijapuheen, lehtikirjoitusten ja asukaslähtöisen kirjoittamisen valtavat erot. Siinä missä asiantuntijat korostavat enenevässä määrin ajankohtaisia täydennysrakentamisen ja ekologisuuden aiheita, lehdissä ja mediassa kirjoitukset keskittyvät segregaatien puimiseen ja yleiseen lähiökritiikkiin. On huomattu, että asukkaiden itsensä kirjoittamat tekstit painottavat tyytyväisyyttä omaan alueelliseen identiteettiin ja alueelle kuulumiseen.²⁶⁰ Vaikka alueen palveluja ja ostoskeskusten oloa kritisoidaan, kritiikki ei kohdistu suoraan omaan asuinalueeseen. Valtaosassa vastauksista ostoskeskusten ei myöskään ajatella olevan haitaksi omalle lähiölle, mutta niiden autioitumiselle halutaan saada loppu.

Muistitietokeruissa ja asukkaiden omakohtaisissa kirjoituksissa paikat esitetään kokemusten näyttämöinä.²⁶¹ Kokonaiskuvassa voikin nähdä, että asukkaiden puheissa ja mieltymyksissä ostoskeskukset koetaan historiallisesti merkittävinä niihin liittyvien ajallisten kerrostumien myötä. Niistä tulee puolestaan omakohtaisia ja itselle merkityksellisiä niihin paikantuneiden kokemusten ja muistojen kautta. Tästä syystä paikoista ollaan myös huolissaan, kun muutoksia tapahtuu tai kehitys hyytyy. Koska fyysiset paikat, kuten rakennukset, toimivat vahvoina muistojen ja kokemusten kiinnittäjinä, niihin kohdistuvat muutokset saavat myös keskusteluissa usein voimakkaita ja kiihkeitäkin sävyjä.²⁶² Monessa vastauksessa ostoskeskusta on aluksi muisteltu omien elämäntapahtumien kautta, minkä jälkeen on palattu nykyhetkeen. Nykyhetken ostoskeskukseen ei olla samalla tavalla tyytyväisiä kuin muistoissa tuotettuun muistin paikkaan. Mikäli ostoskeskus on purettu tai purku-uhan alla, pelätään samalla, että ostoskeskukseen liittyvät muistot ja merkitykset häviävät.²⁶³ Uskon, että samankaltainen pelko ja huoli liittyy ostoskeskuksiin, joiden tilanne näyttää muistelijan silmissä huonolta tai jotka ovat autioituneita. Muistoja ei

²⁶⁰ Berger & Savolainen 2023, 21–22; myös Ilmonen 2016, 101–102; Saarikangas 2006, 207–210.

²⁶¹ Berger & Savolainen 2023, 22.

²⁶² Åström 2013, 51.

²⁶³ Ks. Åström 2013, 51.

kuitenkaan kiinnitetä pelkästään fyysiseen rakennukseen, vaan myös ostoskeskusten kadonneisiin palveluihin ja liikkeisiin ja täten myös sosiaalisiin tilanteisiin.

6 Lopuksi

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut asukkaiden ja ostoskeskusten käyttäjien merkityksenannon prosesseja espoolaisiin ostoskeskuksiin liittyen. Espoolaisia ostoskeskuksia tehdään merkityksellisiksi monin eri tavoin, ja esiin nousee erityisesti ostoskeskusten kokemuksellinen arvo. Kokemuksellinen arvo on peräisin käyttäjien havainnoimasta, kokemasta ja tuottamasta tiedosta, kuten muistitiedosta, kokemuksellisesta tiedosta ja arkitiedosta.²⁶⁴

Keräämässäni teemakirjoitusaineistossa espoolaisista ostoskeskuksista kirjoitetaan eri tavoin kokemuksellista tietoa esiin tuoden. Olen hahmotellut neljä keskeistä teemaa, joiden avulla muistelu- ja kokemuskerrontaa tuotetaan. Ne ovat *ostoskeskukset osana omaa elämäntarinaa*, *ostarinostalgia*, *kauppakeskukset kritiikin kohteina* ja *huoli ostoskeskuksista*. Ensimmäisessä analyysiluvussa ostoskeskukset esiintyivät elämäntapahtumien näyttämöinä ja osana elämäntarinaa. Monet vastaajat kokivat ostoskeskusten olleen tärkeitä arjen paikkoja ja ne näyttäytyivät muistelussa erityisten henkilökohtaisten tapahtumien tai perhemuistojen tapahtumapaikkoina. Tällaisia teemoja painottamalla ostoskeskukset oli vastauksissa liitetty osaksi oman elämän juonta.

Analyysiluvussa 4.2 *Ostarinostalgiaa* käsittelemällä ostoskeskuksiin liitettyä nostalgista suhdetta. Nostalgia herää osana muistelun strategiaa, ja siihen kuuluu sekä muistamista että unohtamista. Huomattavaa nostalgian tunnetta oli monella vastaajalla ruokkinut läheisen ostoskeskuksen perinpohjainen muistelu. Aineiston perusteella moni ostoskeskus on nostalginen paikka erityisesti siksi, koska ne halutaan pitää muistoissa elävinä, sillä ne eivät nykyhetken konkretiassa enää vastaa muistelun avulla tuotettua paikkaa. Vastauksissa nostalgian tunne liittyi myös ostoskeskusten edistyksellisyyteen, niiden kukoistukseen sekä eri palveluihin, eläväisyyteen ja ihmisläheisyyteen, joita ei ostoskeskuksessa kerrontahetkellä ole ollut.

Analyysiluvussa 5.1 *Kauppakeskukset kritiikin kohteina* otin analyysiini mukaan ostoskeskuksia uudemmat kauppakeskukset Espoon kaupunkikeskuksissa. Kauppakeskukset esiintyivät aineistossani huomattavissa määrin. Niistä puhuttiin

²⁶⁴ van der Hoeven 2020, 138.

niin yksinään kuin ostoskeskuksiin suhteutettuina. Kriittinen puhe kauppakeskuksista oli joillakin vastaajista peräisin ostoskeskuksen muistelusta ja nostalgisesta asennoitumisesta. Toisaalta kriittiseen puheeseen on liittynyt myös halu kommentoida nykytilannetta. Aineiston perusteella kauppakeskukset näyttävät ennen kaikkea nykyarjen asioimisen paikkoina. Näyttääkin siltä, että kauppakeskuksiin ei ole haluttu tai vielä keretty luoda samantapaisia lämpimiä muistoja kuin ostoskeskuksiin. Tähän on voinut vaikuttaa kirjoituskutsuun vastanneiden ikärakenne, sillä suuri osa vastaajista oli kokenut ostoskeskusten kukoistuskauden 1950–1990-lukujen välillä. Ostoskeskukset nähdään merkittävinä osina oman lähiön historiaa, jolloin kauppakeskukset ovat joissakin puheissa ostoskeskusten syrjäyttäjiä ja heikentäjiä.

Viimeisessä analyysiluvussa esittelin kerrontahetkellä muodostuneen, ostoskeskuksiin liitetyn huolen. Monelle vastaajalle ostoskeskusten huokuva nykytilanne oli ilmeinen, eikä siihen oltu tyytyväisiä. Osa vastaajista taas tuntui hyväksyneen ostoskeskusten autioituvan kohtalon tai purkamisen. Vastauksissa toistuvat harmittelu, sääli ja huolestuneisuus, koska ostoskeskuksia pidetään merkittävinä palasina lähiöiden historiaa sekä potentiaalisina paikkoina arjen toiminnalle.

Esitellyt kerrontatavat liittyvät toisiinsa ja ovat rinnakkaisia. Ostoskeskusten nostalginen muistelu saa vahvistusta omasta elämäntarinasta, kun taas nykytilan kritiikki on usein seurausta nostalgisesta tunnelmoinnista. Oman elämäntarinan paikkoina ostoskeskukset vuorostaan nivovat itseensä sekä huolta että nostalgiaa. Tavat ostoskeskusten muisteluun, kokemiseen ja hahmottamiseen eivät ole yleisesti määriteltyjä kerronnan tapoja, ja jokainen kerronnan tuote on uniikki. Aineistoa on yhdistänyt kuitenkin kulttuurisen muistin ehdot, joiden myötä kerrottua ostoskeskusta muistellaan ja havainnoidaan nykytilannetta ymmärtämään pyrkien. Tämä vaikuttaa kerrontaan siten, että vastaajat ovat kertoneet ostoskeskuksiin ja kauppakeskuksiin liittyvistä asioista siltä pohjalta, mitä on kannattavaa, suotavaa ja toivottavaa muistella ja tuoda esiin. Tämän voi nähdä myös nykykontekstin kommentointina.

Etnologisessa tutkimuksessa on jo pidempään oltu kiinnostuneita ihmisten arjesta, ja tutkimus onkin nostanut esiin arki-, kokemus- ja muistitietoon keskittyvän tiedon merkityksen. Arkisen tiedon tutkimus on yhteiskunnallisesti merkittävää, koska arki

nivoutuu jollain tavalla kaikkeen ympärillämme. Etnologisella tutkimuksella avataan tietoa tavallisesta arkielämästä, joka voisi muuten olla hyvin hiljaista ja jäädä varjoon.²⁶⁵ Ostoskeskusten tilanteen avaaminen muistojen ja vastaushetken kokemusten kautta on tärkeää, sillä niiden nykytilanne on huojuva ja tarkoitus palvelukentällä osin epäselvä. Muistelulla siis ennen kaikkea luodaan tulkintaa koetusta todellisuudesta, ja täten kuvaa menneisyydestä.²⁶⁶ Aineistoni muistelussa ostoskeskukset näkyvät sellaisina paikkoina, joina ne tahdotaan muistaa ja dokumentoida. Kauppakeskusten kuvaukset keskittyvät paljon nykyhetkeen, mikä sekin on tärkeää, sillä ne avaavat ennen kaikkea sitä, miten asukkaat Espoon kauppakeskuksia ja kaupunkiympäristöä nykyään käyttävät ja kokevat.

Ymmärrän, että tutkielmani mitoissa tutkimusaineiston purkamisella tuotan vain kapean katsauksen niihin useisiin merkityksenannon prosesseihin, joita espoolaisiin ostoskeskuksiin kytkeytyy. Aineistossani muistellut lähiosostoskeskukset näyttäytyvät suhteellisen positiivisessa valossa, kun taas kauppakeskukset osin murheellisessa valossa. Tähän on liittynyt aineiston muistitiedoksi luokiteltava luonne, mikä tarkoittaa, että lähiosostoskeskuksia muistellaan nykypäivästä käsin. Koska lähiosostoskeskuksia muistellaan nostalgisin linssein, kaupunkikeskusten kauppakeskukset saatetaan nähdä kielteisesti, vaikka ne ovat viikoittaisia, arjen asioimisen paikkoja espoolaisille. Haluan myös osoittaa, että Espoon ostoskeskusten ja kauppakeskusten luoma palvelukenttä on hyvin hajanainen, ja kentän tarkastelu aineistoni kautta tarjoaa vain fragmentteja siitä.

Keräämäni aineistoa voisi tarkastella monilla muilla tutkimusasetelmilla. Analyysissani olen luonut rajaukseen, metodologiaan ja teoreettiseen viitekehykseen liittyvillä valinnoilla aineistostani tietynlaisen kuvan. Toisilla painotuksilla ja työn laajemmalla mittakaavalla esille nousisi eri asioita.²⁶⁷ Olen tehnyt työtäni ja valintojani aineiston esittelyn suhteen läpinäkyväksi, mikä on toiminut minun ja aineiston dialogisena keinona. Tavoitteenani ei ole ollut aineiston esittäminen yleistettävänä ja täydellisen kaikenkattavana kokonaisuutena, vaan olen esiintuonut sen erityisyyttä ja moniäänisyyttä.²⁶⁸ Painotan lisäksi sitä, että aineisto on vaikuttanut johtopäätöksiin myös niissä esiteltyjen ostoskeskusten ja

²⁶⁵ Lappi 2005, 298.

²⁶⁶ Lento & Olsson, 16.

²⁶⁷ Ks. Olsson 2016, 180–181.

²⁶⁸ Ks. Lappi 2007, 203.

kauppakeskusten osalta. Toiset kaupalliset keskuksat painottuvat analyysissa ja aineistoesimerkeissä enemmän, kun taas toiset ovat jääneet kokonaan tutkielman ulkopuolelle. Esimerkiksi Espoon keskuksen ja sen seutuun kuuluvia ostoskeskuksia ja kauppakeskuksia ei esitelty aineistossa, mikä on esimerkki paitsi kaupungin ja sen kaupallisen kentän fragmentaarisuudesta, myös käyttäjäpiiristä, joka on jäänyt aineistonkeruuni ulkopuolelle.

Aineiston perusteella ostoskeskusten käyttäminen vaikuttaa vähentyneen, kun arkiostokset keskitetään suuriin kauppakeskuksiin. Muutokset ovat luonnollinen osa kaupunkikehitystä, ja muutoksen voi nähdä jopa kaupunkien pysyvänä olotilana.²⁶⁹ Espoossa ostoskeskusten voi nähdä olevan muutoksen vallassa, myllerryksessä. Aineistossani toistuvat huolestuneisuus ja toiveet ostoskeskuksia kohtaan, mikä kertoo siitä, että niitä pidetään arvossa, merkittävinä ja ne tahdottaisiin säilyttää. Kokemusperäisellä tiedolla on arvoa ostoskeskusten urbaanissa perinnössä. Ostoskeskuksat eivät ole asukkaille pelkkiä rakennuksia, vaan myös sosiaalisia ja arkisia paikkoja, joihin kiedotaan kulttuurisia ja yhteiskunnallisia merkityksiä.

Espoolaisten ostoskeskusten käyttäjät eivät ole yksi ryhmä tai yhteisö, mutta aineistosta ilmenee kollektiivisen muistin piirteet. Kollektiivinen muisti antaa kulttuurisen tai yhteiskunnallisen kehikon muistelulle.²⁷⁰ Aineistoni muistelu edustaa ennen kaikkea kulttuurista muistia, jossa muistelu on tapahtunut tietyin kulttuurisin ja yhteiskunnallisin ehdoin, myös nykytilannetta ja tulevaisuutta tähyillen. Muistelu voisi olla hyvin erilaista, mikäli oman lähiosakeskuksen tilanne kerrontahetkellä olisi hahmottunut muistelijalle positiivisena ja elinvoimaisena. Uskon, että ostoskeskuksiin liittyvää kokemuksellista tietoa olisi otollista kerätä lisää, ja aihepiirin parissa voisi jatkaa esimerkiksi keskittymällä vielä syvemmin nykyiseen laajaan kaupalliseen verkostoon kaupungissa sekä sen käyttäjiin.

²⁶⁹ Lappi 1999, 242.

²⁷⁰ Vanha-Similä 2017, 219.

Lähdeluettelo

Tutkimusaineisto

Kyselyaineisto, vastaajat 1–55. Arkistoitu Espoon kaupunginmuseoon.

Internet-lähteet

Airamaa, Minna 2023: *Espoon perinteiset ostarit rapistuvat ja katoavat yksi toisensa jälkeen, omistaja kertoo syyn: ”Aika huonot kortit jää käteen”*. Länsiväylä 16.4.2023. <https://www.lansivayla.fi/paikalliset/5860385>. Tarkistettu 4.5.2025.

Heikintorin kauppiastavaratalon asemakaavoitus. Espoo.fi. <https://www.espoo.fi/fi/hankkeet/heikintorin-kauppiastavaratalon-asebakaavoitus>. Tarkistettu 4.5.2025.

Maxi-marketista espoolaisten olohuoneeksi. Sello.fi-verkkosivu. <https://www.sello.fi/info/ajankohtaista/maxi-marketista-espoolaisten-olohuoneeksi>. Tarkistettu 4.5.2025.

Svahn, Nina 2021: *Hiljaisuudessa hävinneet – kuvat näyttävät Helsingin ostareiden lumon ja tuhon, nyt kun lähiöhistoriaa puretaan pala kerrallaan*. YLE Uutiset 4.10.2021. <https://yle.fi/a/3-12116869>. Tarkistettu 4.5.2025.

Tietoa Espoosta. Espoo.fi-verkkosivu. <https://www.espoo.fi/fi/kaupunki-ja-paatoksenteke/tietoa-espoosta>. Tarkistettu 4.5.2025.

Tuominen-Halomo, Anneli 2024: *Olemme olleet panttivankeja, sanoo kiistellyn Haukilahden ostoskeskuksen yrittäjä*. Länsiväylä 29.11.2024. <https://www.lansivayla.fi/paikalliset/8102459>. Tarkistettu 5.5.2025.

Kirjallisuus

Abrams, Lynn 2016: *Oral History Theory*. Second Edition. London: Routledge.

Ahlfors, Niina & Heikkilä, Tiina & Hölttä, Jenny & Kangaspunta, Elsa & Kupila, Anna & Könttä, Eveliina & Semeri, Sonja 2021: *Espoon kaupunki. Espoon*

- ostoskeskusten inventointi*. Espoo: Espoon kaupunkisuunnittelukeskuksen julkaisuja 2021.
- Assmann, Jan & Czaplicka, John 1995: *Collective Memory and Cultural Identity*. *New German Critique* 65, 125–133.
- Berger, Laura & Savolainen, Panu 2023: *Betonia, metsää, mielikuvia – Lähiöiden perintöytymisen monet kasvot*. *Yhdyskuntasuunnittelu* 60(3): 6–25.
- Certeau, Michel de 1988 [1984]: *The Practice of Everyday Life*. Berkley: University of California.
- Davis, Fred 1977: *Nostalgia, Identity and the Current Nostalgia Wave*. *The Journal of Popular Culture* 11(2): 414–424.
- Douglas, Kate 2010: *Creating Childhood: Autobiography and Cultural Memory*. In Douglas, Kate (ed.): *Contesting Childhood: Autobiography, Trauma, and Memory*. New Brunswick: Rutgers University Press, 19–42.
- Espoon kaupan palveluverkkoselvitys 13.2.2024*. Espoo: Espoon kaupunkisuunnittelukeskus.
- Fingerroos, Outi 2008: *Karelia: A Place of Memories and Utopias*. *Oral Tradition* 23(2): 235–254.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina 2006: *Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä*. Teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anna & Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25–48.
- Grönholm, Pertti & Heli Paalumäki 2015: *Nostalgian ja utopian risteyksessä. Keskusteluja modernin kaipuun merkityksistä ja aikaulottuvuuksista*. Teoksessa Grönholm, Pertti & Paalumäki, Heli (toim.): *Kaipaava moderni: nostalgian ja utopian kohtaamisia Euroopassa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Turku: Turun historiallinen yhdistys, 9–38.

- Hakamies, Inkeri 2016: Tutkimuksen monet dialogit. Teoksessa Jouhki, Jukka & Steel, Tytti (toim.): *Etnologinen tulkinta ja analyysi. Kohti avoimempaa tutkimusprosessia*. Helsinki: Ethnos ry, 200–234.
- Hankonen, Ilona 2023: *Monen äänen maisema. Kokemuksellinen tieto maisemapolitiikassa*. Ympäristöministeriön julkaisuja 2023:19. Helsinki: Ympäristöministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-361-406-2>
- Hankonen, Johanna 1994: *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta: Suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla*. Espoo: Otatieto.
- Hautamäki, Ranja & Donner, Julia & Taipale, Aada 2024: *Kompaktikaupungin tuntematon maisema – Espoon Matinkylän suunniteltu ja yhdessä tuotettu maisema-arkkitehtuuri 1970–1980-luvuilla*. Yhdyskuntasuunnittelu 61(2): 97–121.
- Helsti, Hilikka 2005: Hedelmällisen tiedon jäljillä – teemakirjoitukset tutkimuksen lähteenä. Teoksessa Korhokangas, Pirjo & Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.): *Polkuja etnologian menetelmiin*. Helsinki: Ethnos ry, 148–159.
- van der Hoeven, Arno 2019: *Networked Practices of Intangible Urban Heritage: The Changing Public Role of Dutch Heritage Professionals*. International Journal of Cultural Policy 25(2): 232–245.
- van der Hoeven, Arno 2020: *Valuing Urban Heritage Through Participatory Heritage Websites: Citizen Perceptions of Historic Urban Landscapes*. Space and Culture 23(2): 129–148.
- Holbrook, Morris B. 1993: *Nostalgia and Consumption preferences: Some Emerging Patterns of Consumer Tastes*. The Journal of Consumer Research 20(2): 245–256.
- Hynninen, Anna 2011: Elämää kerroksittain. Arkistokirjoittamisen kontekstualisointi. Teoksessa Lakomäki, Sami & Latvala, Pauliina & Laurén, Kirsi (toim.): *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 259–295.

- Häkkinen, Antti 2022. Paikka, muisti ja elämä. Teoksessa Savolainen, Ulla & Taavetti, Riikka (toim.): *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 327–354.
- Hänninen, Riitta & Kajander, Konsta & Lappi, Tiina-Riitta 2022: Etnologian ja antropologian tietoteoreettiset erityispiirteet. Teoksessa Fingerroos, Outi & Kajander, Konsta & Lappi, Tiina-Riitta (toim.): *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 45–63.
- Ilmonen, Mervi 2016: Tulevat lähiöt: segregaatiota vai gentrifikaatiota? Teoksessa Norvasuo, Markku (toim.): *Lähiö ja kaupunki – asuinalueen rajat muutoksessa*. Espoo: Aalto-yliopisto, 101–117.
- Jääntti, Anni 2021: Kaupunki ihmisten tuntemana. Teoksessa Vahtikari, Tanja & Ainiala, Terhi & Kivilaakso, Aura & Olsson, Pia & Savolainen, Panu (toim.): *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Tampere: Vastapaino, 95–118.
- Kauppakeskukset 2024*. Kauppakeskusjulkaisu. Suomen Kauppakeskusyhdistys ry.
- Korkiakangas, Pirjo 2004: Memories and Identities of Place. Strategies of Town Residents in Jyväskylä. In Åström, Anna-Maria & Korkiakangas, Pirjo & Olsson, Pia (eds.): *Memories of My Town. The Identities of Town Dwellers and Their Places in Three Finnish Towns*. Helsinki: The Finnish Literary Society, 150–171.
- Korkiakangas, Pirjo 2005: Muistoista tulkintaan – muisti ja muisteluaineistot etnologian tutkimuksessa. Teoksessa Korkiakangas, Pirjo & Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.): *Polkuja etnologian menetelmiin*. Helsinki: Ethnos ry, 129–147.
- Korkiakangas, Pirjo 2006: Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun. Teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anna & Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 120–144.
- Kouri, Jaana (toim.) 2017: *Askel kulttuurien tutkimukseen*. Turku: Turun yliopisto.

- Laaksonen, Mikko 2009: Hyvinvoinnin lähiöistä kulutuksen esikaupunkeihin. Teoksessa Heikkinen, Timo & Mattila, Hanna (toim.): *Minne menet kaupunki?* Espoo: Teknillinen korkeakoulu, 65–90.
- Laitinen, Karitta 2012a: *Helsingin ostoskeskukset. Uutta, modernia, kadonnutta.* Aalto-yliopiston julkaisusarja, Tiede + Teknologia 12/2012. Espoo: Aalto-yliopisto.
- Laitinen, Karitta 2012b: Ostoskeskukset metropolialueella – toimialatarjonnasta. Teoksessa Mäntysalo, Raine & Joutsiniemi, Anssi & Nenonen, Suvi & Syrman, Simo (toim.): *Kestävät kauppapaikat verkostokaupungissa.* Espoo: Aalto-yliopisto, 138–152.
- Laitinen, Karitta & Huuhka, Eija 2012a: *Espoon ostoskeskukset 2011.* Aalto-yliopiston julkaisusarja, Aalto-TT 15/2012. Espoo: Aalto-yliopisto.
- Laitinen, Karitta & Huuhka, Eija 2012b: Metropoliseudun ostoskeskusrakennusten historiaa ja nykyisyyttä. Teoksessa Mäntysalo, Raine & Joutsiniemi, Anssi & Nenonen, Suvi & Syrman, Simo (toim.): *Kestävät kauppapaikat verkostokaupungissa.* Espoo: Aalto-yliopisto, 117–137.
- Lappi, Tiina-Riitta 1999: Katse kaupunkiin. Teoksessa Lönnqvist, Bo & Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (toim.) *Kulttuurin muuttuvat kasvot: johdatusta etnologiatieteisiin.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 238–246.
- Lappi, Tiina-Riitta 2005: Etnologinen tutkimus osana yhteiskunnallista keskustelua. Teoksessa Korkiakangas, Pirjo & Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.): *Polkuja etnologian menetelmiin.* Helsinki: Ethnos ry, 291–298.
- Lappi, Tiina-Riitta 2007: *Neuvottelu tilan tulkinnoista. Etnologinen tutkimus sosiaalisen ja materiaalisen ympäristön vuorovaikutuksesta jyväskyläisissä kaupunkipuhunnoissa.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lappi, Tiina-Riitta 2013: Kuinka mennyt merkityksellistyy kaupunkipuhunnoissa? Teoksessa Lento, Katri & Olsson, Pia (toim.): *Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 324–347.

- Laurén, Kirsi 2010: Kirjoitetun kokemuksen kiehtovuus. Teoksessa Pöysä, Jyrki & Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka (toim.): *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, 426–449.
- Lehtovuori, Panu & Kolhonen, Pasi & Puranen, Mia & Hakula, Anna 2017: *Olarin ostoskeskuksen rakennushistoriaselvitys*. Helsinki: Livady Oy.
- Lento, Katri & Olsson, Pia 2013: Kaupunki, muistot ja muistaminen. Teoksessa Lento, Katri & Olsson, Pia (toim.): *Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–27.
- Lillbroända-Annala, Sanna 2014: Kulttuuriperintö prosessina ja arvottamisen välineenä. Teoksessa Steel, Tytti & Turunen, Arja & Lillbroända-Annala, Sanna & Santikko, Maija (toim.): *Muuttuva kulttuuriperintö = Det föränderliga kulturarvet*. Helsinki: Ethnos ry, 19–40.
- Lillbroända-Annala, Sanna 2017: Etnologi kaupungissa – kaupunki etnologiassa. Teoksessa Fingerroos, Outi & Koskihara, Niina & Lillbroända-Annala, Sanna & Lundgren, Maija (toim.): *Yhteiskuntaetnologia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 101–122.
- Luoto, Reima T. A. 2001: *Espoon aikakirjat: espoolaiselämää kivikaudesta nykypäiviin*. Espoo: Espoon kaupunki.
- Maisala, Pertti 2008: *Espoo – Oma lukunsa: kaupunkisuunnittelun, kaupunkirakentamisen ja kaavoitushallinnon kehitys vuoteen 2000*. Espoo: Espoon kaupunkisuunnittelukeskus.
- Moll, Veera & Nevalainen, Laika 2018: ”Silloin oli ihan normaalia, että lapset kulkivat itseksensä tarhaan ja sieltä kotiin”: Muistitietoaineistojen itsenäiset kaupunkilaislapset. *Elore* 25(2): 33–52.
- Mäenpää, Pasi 2013: Ostarit uusiksi kumppanuustoiminnalla. Teoksessa Ilmonen, Mervi (toim.): *Hyvät kaupat. Kivijalka ja ostari muutoksessa*. Espoo: Aalto-yliopisto, 191–213.

- Neuvonen, Anssi & Lähteenmäki, Maria & Ilmolahti, Oona & Selin, Sinikka 2022: *Helsingin moninaiset karjalaiset muistin paikat*. Elore 28(2): 26–49.
- Olsson, Pia 2016: Kyselyaineistojen dialogisuus. Teoksessa Korhokangas, Pirjo & Olsson, Pia & Ruotsala, Helena & Åström, Anna-Maria (toim.): *Kirjoittamalla kerrotut: kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteenä*. Helsinki: Ethnos ry, 155–184.
- Pohjamo, Ulla 2011: *Esikaupunki moniäänisenä kulttuuriperintönä: Oulun Hietasaari*. Helsinki: Taidehistoriainseura ry.
- Pöysä, Jyrki 2010: Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisen metodina. Teoksessa Pöysä, Jyrki & Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka (toim.): *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, 331–360.
- Pöysä, Jyrki 2011: Tekstin ajat. Tulkintoja muistelukirjoitusten temporaalisuudesta. Teoksessa Lakomäki, Sami & Latvala, Pauliina & Laurén, Kirsi (toim.): *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 316–348.
- Pöysä, Jyrki 2015: *Lähiluvun tieto: Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Rinne, Jenni & Olsson, Pia 2020: “Täällä on minun kotini.” Affektiiviset kokemukset kaupungin merkityksellistämässä. Teoksessa Rinne, Jenni & Kajander, Anna & Haanpää, Riina (toim.): *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Helsinki: Ethnos ry, 310–346.
- Rossi, Riikka & Seutu, Katja 2007: Nostalgian lukijalle. Teoksessa Rossi, Riikka & Seutu, Katja (toim.): *Nostalgia. Kirjoituksia kaipuusta, ikävästä ja muistista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–12.
- Ruoppila, Sampo & Turtiainen, Pirjo 2023: *Lähiö suomalaisessa lähiötutkimuksessa*. Yhdyskuntasuunnittelu 61(2): 45–72.
- Saarikangas, Kirsi 2006: Lähiöiden eletyt tilat ja laidat Helsingin seudulla. Teoksessa Saarikangas, Kirsi (toim.): *Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön*

kulttuurisia kohtaamisia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 193–221.

Saarikangas, Kirsi 2013: Multisensory Memories and The Spaces of Suburban Childhood in the Greater Helsinki Region in the 1950s and 1960s. In Isomaa, Saija & Lyytikäinen, Pirjo & Saarikangas, Kirsi & Suominen-Kokkonen, Renja (eds.) *Imagining Spaces and Places*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 27–54.

Saarikangas, Kirsi & Moll, Veera & Hannikainen, Matti O. 2023: Lived, Material and Planned Welfare: Mass-Produced Suburbanity in 1960s and 1970s Metropolitan Finland. In Haapala, Pertti & Harjula, Minna & Kokko, Heikki (eds.): *Experiencing Society and the Lived Welfare State*. Cham: Springer International Publishing, 201–232.

Saresto, Sari & Salminen, Anne & Vierto, Mira 2004: *Ostari: lähiön sydän*. Rakennushistoriallinen selvitys. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Savolainen, Eeva-Miina 2023: *Kadonnut ostari: Tutkimus kaupunkilaisten suhteesta paikkaan vantaalaisen Martinkeskuksen ostoskeskuksen kontekstissa*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos.

Savolainen, Ulla 2022: Muistin ideologiat, välineet ja puitteet. Inkerinsuomalaiset menneisyydet ja muistitieto museonäyttelyssä. Teoksessa Savolainen, Ulla & Taavetti, Riikka (toim.): *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 186–217.

Savolainen, Ulla & Koskinen-Koivisto, Eerika & Hytönen, Kirsi-Maria 2022: Muistitietotutkimus, folkloristiikka ja etnologia. Teoksessa Savolainen, Ulla & Taavetti, Riikka (toim.): *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 289–308.

Smith, Laurajane 2006: *Uses of Heritage*. London: Routledge.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

- Ukkonen, Taina 2006: Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. Teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anna & Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 175–198.
- Vanha-Similä, Maria 2017: *Yhtiöön, yhtiöön! Lapsiperheiden arki Forssan tehdasyhteisössä 1950–1970-luvuilla*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Vehkalahti, Kaisa & Jouhki, Essi 2022: Lapsuuden ja nuoruuden historian näkökulmia muistitietotutkimukseen. Teoksessa Savolainen, Ulla & Taavetti, Riikka (toim.): *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 366–391.
- Åström, Anna-Maria 2004: The City as Living Room. Changing Meanings of the Centre of Helsinki. In Åström, Anna-Maria & Korhonen, Pirjo & Olsson, Pia (eds.): *Memories of My Town. The Identities of Town Dwellers and Their Places in Three Finnish Towns*. Helsinki: The Finnish Literary Society, 19–48.
- Åström, Anna-Maria 2013: Helsinki-muistot etnologisen historiakirjoituksen lähtökohtana. Teoksessa Lento, Katri & Olsson, Pia (toim.): *Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 31–64.
- Åström, Anna-Maria & Korhonen, Pirjo 2004: Introduction. In Åström, Anna-Maria & Korhonen, Pirjo & Olsson, Pia (eds.): *Memories of My Town. The Identities of Town Dwellers and Their Places in Three Finnish Towns*. Helsinki: The Finnish Literary Society, 7–16.

Liitteet

Liite 1. Kyselyn saateteksti ja ohjeistus.

Espoolaisten ostoskeskusten merkitykset

Espoossa ensimmäiset ostoskeskukset rakennettiin Tapiolaan 1950-luvun loppupuolella. Tämän jälkeen Espooseen on rakennettu lukuisia ostoskeskuksia. Ostoskeskuksia on myös purettu. Kaupunkikuvaan on noussut isoja kauppakeskuksia, jotka ovat osaltaan muuttaneet kaupunginosien ostoskeskusten asemaa osto- ja kohtaamispaikkoina.

Kerro muistosi ja kokemuksesi espoolaisista ostoskeskuksista tässä kyselyssä. Voit vastauksessasi keskittyä lähiosostoskeskukseesi tai kertoa kokemuksistasi eri ostoskeskuksista. Voit kirjoittaa ostoskeskuksista niiden nimillä.

Kirjoittamisen apuna voit käyttää seuraavia kysymyksiä:

- Minkälaisia paikkoja espoolaiset ostoskeskukset ovat sinulle?
- Minkälaisia tunteita espoolaiset ostoskeskukset sinussa herättävät?
- Liittykö espoolaisiin ostoskeskuksiin muistoja? Kerro niistä.
- Onko jossakin Espoon ostoskeskuksessa jotain sinulle merkittävää tai tärkeää? Kerro sinulle tärkeistä paikoista.
- Onko sinulla tai onko sinulla ollut lähiosostoskeskusta? Mihin sitä käytät/käytit? Kerro kokemuksistasi.
- Käytätkö tai oletko käyttänyt Espoossa sijaitsevia ostoskeskuksia eri kaupunginosissa?
- Minkälaisena näet espoolaisten ostoskeskusten tulevaisuuden?
- Mitä toivoisit Espoon ostoskeskuksilta? Minkälaisia arjen paikkoja ostoskeskukset voisivat olla?
- Onko espoolaisissa ostoskeskuksissa jotain ainutlaatuisia verrattuna muihin ostoskeskuksiin?
- Onko espoolaisissa ostoskeskuksissa käyttäytymisesi muuttunut elämäntilanteesi mukaan? Millä tavoin?
- Kenen kanssa menet ostoskeskuksiin? Ovatko ne sosiaalisia paikkoja?

Vastausohjeet

Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista. Vastausten pituutta ei ole rajoitettu ja kirjoitustyyli on vapaa. Myös pitkät vastaukset ovat tervetulleita. Vastauksen voi kirjoittaa joko alla olevaan kirjoituskenttään tai liittää valmiin kirjoituksen Word-tiedostona. Vastausaikaa on 6.10.2024 asti.

Kysely toteutetaan Helsingin yliopiston etnologian oppiaineen pro gradu -tutkielmaa varten. Vastauksesi ovat nimettömiä, mutta kyselyn taustatietoina kerätään sukupuoli ja syntymävuosi. Kirjoitustasi voidaan siteerata valmiissa pro gradu -tutkielmassa.

Vastaukset arkistoidaan Espoon kaupunginmuseo KAMUn arkistoon. Vastaamalla kyselyyn hyväksyt vastauksesi arkistoinnin.

Lisätietoja

Aino-Liina Ritola, Helsingin yliopisto

Liite 2. Kyselylomakkeessa ollut kuva ostoskeskuksista.

Vasemmalla ylhäällä Viharlaakson ostoskeskus, oikealla ylhäällä Kivenlahden ostoskeskus, vasemmalla alhaalla Kuitinmäen ostoskeskus ja oikealla alhaalla Heikintori.

Kuvaaja: Aino-Liina Ritolampi.